

**Ioannis Sturmius De amissa dicendi ratione, ad Franciscum
Frossium Iurisconsultum Libri duo. : Explicata est hisce
duobus libris, & integra interposita Ciceronis oratio, quam pro
P. Quintio habuit.**

<https://hdl.handle.net/1874/433582>

IOANNIS
STURMII DE AMISSA
dicendi ratione, ad Franciscum
Frossium Iuriconsultum
Libri duo.

Explicata est hisce duobus libris, & inter-
gra interposita Ciceronis oratio,
quam pro P. Quintio habuit.

Argentinae apud Vuendelinum Ribelium
Anno M. D. XXXVIII.

IOANNIS STURMII DE

amissa dicendi ratione, ad Franciscum

Frossum, Jurisconsultum,

Liber primus.

IA RERVM BONARVM FRANCISCE
Frossi, natura est, ut qui meliore mente præditi
sunt, eos ad se amandum excitent, quibus uero
uitiosum est & peruersum ingenium, hos aut ini-
quos habere, aut certe non multum delectare uideantur. Sed
illud mirabile est, cum bonarum & malarum rerum contraria
uis sit atq; natura, cumq; uiri studiosi, hominibus non bonis
permultum sint dissimiles, esse tamen magnam in erroribus
consensionem generis humani. Pluribus enim in locis, non so-
lum quæ inferiora dignitate sunt, exercentur ita, ut melioribus
anteponantur: sed mala etiam sic excoluntur, ut rebus præcla-
ris non locus ad laudem retinendam relinquatur. Nam Regna
& nobiles populi non modo militari rationi maiora quam ci-
uili scientiæ præmia constituerunt, esset enim hæc ferèda com-
paratio: sed luxus etiam quod grauissimum est, & ambitio &
impudentia, ita usu atq; consuetudine recepta sunt, ut frugali-
tatis & integritatis & pudoris exigua ratio habeatur. Hoc
tum deprauato iudicio naturæ malæ, tum etiam bonorum in-
geniorum sit imbecillitate. In rebus enim arduis & præclaris
uia & ratione est opus, & cū omnia præclara difficultatem
coniunctam habeant, carent plerunq; hoc ordine & modo
etiam laudata ingenia: quo fit ut rerum pulcherrimarum stu-
dia contempta iaceant, & ea laudabilium artium doctrinæ ma-
gno consensu præferantur, quæ à uiciosis naturis solent cele-
brari. Quàm uero sit eius quod excellit difficilis & ardua in-
uentio, hinc uideri potest, quod eiusdem postquam perfe-
ctum traditumq; est, non potest diu ut nō contaminetur usus.

DE AMISSA

retineri. Purissimè maioribus nostris diuina uoce tradita religio est: sed eadem non multis post annis ita est deformata, ita deinceps uitiorum & cupiditatum licentia atq; indulgentia labefactata & corrupta, ut qui locus portus esse putabatur & statio doctrinæ Christianæ, is malarum artium sedes, & scelerum uitiorumq; perfrugium extiterit. Est hæc natura cum rerū omnium bonarū, ut facile hominū cupiditate & stulticia uitient, tum præcipuè ut religionis, sic etiam rationis dicendi. Cum, n. maxime floreret Romæ eloquētia, ibi non multis annis ita deformata & spoliata est, ut neq; inde ad nostra usq; tēpora uetustæ sit restituta elegantię: & posthac ppetuò sua pulchritudine quam in natura habet, inter homines caritura uideatur, nisi alii qui oriātur, qui maximo ingenio præditi, nobis ordinē uiamq; illam in discendo ostendant, quę ueterum Romanorū Græcorūmq; rationi sit q̄ maxime consentanea. Hanc, n. propè uniuersam amissimus: quocirca nisi tales homines mittantur diuinitus, qui eandem perditam inueniant atq; reportent, nulla spes erit reliqua restituendæ & instaurandæ nobis eloquentiæ. Etenim si cum maxime atq; mirabiliter exculta esset, tum non potuerunt eam summa ingenia conseruare: maximopere his temporibus arduum erit amissam recuperare, & suo quasi reddere populo. Inuestigandæ igit nobis hoc in loco Frossi causæ sunt, quamobrem nunc careant illa ciuitates: & cur posteaquā ætas superior habuerit homines, & doctrina & diligentia excellentes, & nostra ingenijs etiam non malis abundet, tamen propè nihil absolutū perfectūmq; oratione cognoscatur. Nam tamen si per Germaniam permulti sunt, ut nolti, qui in sermone quotidiano linguam & puram & ornatam habent, tamen non eam habent magis politam, quam hi qui cum Ennio aut cum Thucydide uixerunt, quos constat elegari sermone & graui oratione ufos esse, sed facultate, usu atq; natura comparata, non arte perpolita. Quibus etiam per Italiam melior mens ad imitationem

nem summi & præstantissimi oratoris excitata & erecta est, hi mihi uelle eloquentiæ laudem scribendo nō dicendo consequi uidentur. Qui uero paulò uixerunt ante hæc tempora, ij suo quisq; genere delectatus, imitationē optimi non perpenderūt. Quam igitur causam esse dicemus, quo minus eo quo ueteres peruenerunt, nos quoq; accedere possimus? Videbimus opinor hanc, si quæ summis uiris proposita fuisse atq; placuisse considerabimus. Crassus apud Ciceronem cum omnia quæ oratori necessaria sunt, subtiliter & uere notat: tum etiam rationem indicat & ordinem signat, per quem id quod uolumus, assequamur. Neq; ambiguum est Ciceronem eo sermone quē Crassus habuit, sententiam suā expressisse, in qua tum erat, cum illa scriberet. Non, n. sententias solum singuli suas in illa disputatione declarant, sed naturam etiam & æratem, & tempus, significant. Verum, n. quæ sunt illa quæ Crasso & Ciceroni placuerunt in dicendi studio ad considerandum annotare? Dicam equidem Frossi, sed non quasi unus ex his qui maximo ingenio, ut dixi, & missi diuinitus amissam eloquentiam reddere nobis debent: sed ita dicam ut is, qui huius rei studiosus & cupidus neq; amicus neq; cuiquā qui uiuit, quod à se annotatum obseruatūq; sit, & quod ad publicas utilitates pertineat, uelit incognitū. Prodesse cupio nostris hominibus, nō mihi laudem cōparare. Sed quæ nobis Crassus proposuit, quoniā ea ad rem maximè pertinent, sunt celebranda. Sunt autē hæc, natura & studiū, educatio doctrinæq; puerilis, cognitio subtilior, ratio literarū, consuetudo sermonis quotidiani, lectio scriptorū, usus, memoria, studiū permanens. Omnia, n. si quæ in diuersis locis meminuit Crassus colligantur, intra hæc nouem consistunt. Itaq; eloquentiam, ut Apollinem atq; Mineruā nouem Musis poetæ præficiunt: sic nos hæc nouem oratori & sapienti subiiciamus. Non, n. sapientiam ab eloquentia separamus, neq; patimur cordis rursus atq; lingue dissidium fieri. Quare ad reconciliandā amicitia orationis &

nis & cognitionis, recte illa nouem ad obseruandum præcipit
 siue Crassus siue Cicero: utriusq; n. habenda sententia est. Quid
 igitur est in his quod ætas nostra magis quam illorū desiderat?
 In quo illi nobis sunt beatiore? ubi illa sunt, quorum nos desiti-
 tutione miseriore sumus? Videmus annis iam compluribus
 & industria & subtilitate præclara efflorescere ingenia, lingua-
 rum explicatores infantiaq; informatores in omnibus ciuitati-
 bus abundare, eloquentia doctores præmijs maioribus quam
 antea comparari, non deesse cæterarum etiam artium atq; do-
 ctrinarum magistrōs, summam copiam & oratorum & poeta-
 rum, omniumq; scriptorum extare, exercitationem tantam &
 præcipuè per Galliam, ut etiam his qui docēt nimia esse uide-
 tur: receptum esse in consuetudinem latini sermonis usum, re-
 cordationem ingenij, & susceptam uitæ humanioris atq; libe-
 ralioris institutionem, in multis non nisi morte finire, & cum
 omnia hæc nobis cōmunia sint cū illis, qui tamen nobis præstite-
 runt, quæ causa est Frossi tantæ infelicitatis? Certè illud est, quæ
 non satis honorata res est, & quia modo atq; ordine caremus,
 quia exigua ratio iuuentutis habet, non potest non uiolari in
 quam spectamus perfectio. Fuerunt p̄ annos nonaginta & am-
 plius inauspicati labores discipulorum, & summa fuit, iuuentutis
 destitutio. Nam quoniã qui docuerunt aut fœdam rationem
 secuti erant, aut nondum eruditam, caruit pueritia docta & ele-
 ganti informatione, & quibus Deus uim ingenij præstantem
 dedit, illi serò quid optimū esset potuerūt animaduertere, quod
 dum secuti sunt magnū quidem illi nomen cōpararunt, sed ex
 doctrina magna, nõ ex dicendi ratione tali, qualē ueteres tum
 Romani tum Græci habuerunt. Præterea qui potuerunt illud
 assequi quoniã literarum magistris parua erant proposita præ-
 mia, & ad contemptū maior q̄ ad laudē locus relictus fuit, scri-
 bendo utilitates adtulerunt, docendo parū profuerunt adole-
 scentia. Itaq; senescipus anteq; uerborum facultatem & dicere
 di

di scribendiq; rationem assequamur, si tamē quisquā est etiam
 decursa etate assecutus. Socrates Gorgiam Leontinum, Prota-
 goram Abderiten, & reliquos Sophistas uehementer insectat,
 quod in magna professione ignari rerum essent: quid si hodie
 uiueret Socrates: neminem certē in literis & in illa Philosophia
 posset inuenire, quem cum illis compareret. Fuerunt. n. non pro-
 fessionis nouitate magni illi uiri, sed rerum etiam habebāt co-
 gnitionem tantam, ut ciuitatibus admirationi essent, & Gor-
 giae etiam soli non inaurata, sed aurea statua eadē de causa fuit
 a Graecis constituta. Sic optimē constituta Resp. non solū mili-
 tia & forensibus occupationibus praemia constituerunt, sed li-
 berorum etiam rationem summam habuerunt, neq; utilitati-
 bus modō, uerum etiam honoribus literarum & dicendi magi-
 stros prouocarunt. Quamobrem non ingenijs solum consulen-
 dum est, sed ciuitates etiam excitandae, ut quam diu se non pos-
 se sine liberorum posteritate consistere sciunt, tam diu etiam li-
 terarum magistrōs retineant, atq; ita retineant, ut suo uitae ge-
 nere contenti, non ad alias, ubi plures utilitates sint, uitae ratio-
 nes deflectant. Sed non haec eō dico, quasi ad me etiam istud
 pertinere arbitrer. neq; enim me inter eos qui quod requiro id
 possunt, numero, & liberaliter mecum actum est: sed illud ue-
 lim considerent etiam ceteri homines, nisi propositis utilitati-
 bus raro excitari ad res magnas atq; necessarias ciuitatibus, in-
 genia. Nisi suscepta & per annos multos perpetuata uitae meae
 ratio delectatione & uoluptate retineret, nisi respicerem quo-
 me Deus in hominum genere uiuere uelit, & ad quas res me
 miserit, iam dudum fortasse commutarem hoc docēdi munus
 cum quaestiuosa & hisce moribus auara alicuius artis professio-
 ne. Sed uiuendum mihi in literis est, & acquiescendum ei insti-
 tutioni cui me mea natura atq; Deus addixit, inde etiam tan-
 ta nostris hominibus adferendae commoditates, quantas dili-
 gentia & studio poterō, comparare. Magnum & arduum
 opus

DE AMISSA DICENDI RATIONE LIB. I.

opus est, restituere uetustam dicendi rationem, stultum illud polliceri, insani affectum se putare: sed quia ea rei natura, unius uires in tantis difficultatibus succumbent, & multorum opera opus est: res etiam ipsa summum ocium, diligentiam singularem, iudicium exactum, ingenium ad eam rem aptum, naturam idoneam requirit. Itaque uereor ne si etiam ego aliquid coner adferre, uidear plus arrogare mihi, quam uel ingenio uel facultate queam comprobare. Quanquam enim primum mihi & opratum ocium comparatum sit, licet operam diligentiamque promittere possim, tamen si natura me ad literarum studium duxerit: libenter tamen agnosco & fateri debeo ingenium in me admodum esse exiguum, & iudicium ita tenue, ut sine pudore de rebus non debeam pronunciare. Sed enim in ea sum sententia, ut putem si quid bene sit ab alijs qui arte praestant, id etiam a rudibus posse non arroganter annotari. Cum enim non parum in faciendo doctus ab indocto differat, in iudicando tamen magna similitudo est. Verum est etiam aliquod discrimen, & qui non inuidioso ingenio sunt, & qui sunt publicorum utilitatum cupidi, in rebus magnis & difficilibus, si quid habent, qualecunque illud sit, si commoditatem habeat, debent proferre in medium, & uideri uoluisse prodesse & profuisse quoad potuit fieri humanis necessitatibus. Itaque ego in releui & abiecta declarare eiusmodi uoluntatem statui, & oratione quam Cicero pro Quintio habuit proposita, breuiter explicare, quae ad intelligendum & ad obseruandum & ad imitandum pertinere uidebuntur. Hoc enim modo uidebitur quomodo amissa sit eloquentia, & qua ratione uetus illa consuetudo exercitatioque dicendi sit repetenda. Facilius etiam magnarum rerum formae, quae sub sensum ipsae non ueniunt, animo teneri possunt, cum id quod ab accommodato ad eas perfectioque habitu profectum est, ante potuimus inspicere.

M. Tullij

M. TVLLII CICE

RONIS PRO P. QVINTIO

ORATIO I.

VAE RES IN CIVITATE DVAE PLV
rimum possunt; hæc contra nos ambæ faciunt in
hoc tempore: summa gratia, & eloquentia, qua
rum alteram C. Aquili uereor: alteram metuo.
eloquentia Q. Hortensij ne me dicendo impe- 6
diat, non nihil commoueor. gratia Sex. Neuij ne P. Quintio no
ceat, id uero non mediocriter pertimesco. Neq; hoc tantopere
quærendum uideretur: hæc summa in illis esse: si in nobis essent
saltem mediocria. uerum ita se res habet: ut ego, qui neq; usu sa- 10
tis, & ingenio parum possum: cum patrono disertissimo com
parer: P. Quintius, cui tenues opes, nullæ facultates, exiguæ ami
corum copia sunt: cum aduersario gratiosissimo cõtendat. Illud
quoq; nobis accedit incommodum: quod M. Junius, qui hanc
aliquotiens apud te egit: homo & in alijs causis exercitatus, & in 15
hac multum & saepe uersatus, hoc tempore abest, noua legatione
impeditus: & ad me uentum est: qui, ut summa haberem cætera:
temporis quidem certe uix satis habui: ut rem tantã, tot contro-
uersijs implicatam, possem cognoscere. ita, quod mihi consueuit
in cæteris causis esse adiumento: id quoque in hac causa deficit, 20
nam quo minus ingenio possum: subsidio mihi diligentiam com
parauit, quæ quanta sit, nisi tempus & spatium datum sit: intelligi
non potest. Quæ quo plura sunt C. Aquili: eò te, & hos, qui tibi
in consilio adsiunt: meliori mente nostra uerba audire oportebit:
ut multis incommodis ueritas debilitata tãdem æquitate talium
A uirorum

uirorum recreetur. Quod si tu iudex nullo præsidio fuisse uider
 bere contra uim, & gratiã, solitudinĩ, atque inopiã: si apud hoc
 consiliũ ex opibus, non ex ueritate causa pendetur: profecto ni
 hil est iam sanctum, atq; syncerum in ciuitate: nihil quod humili
 5 tatem, cuiusquam grauitas & uirtus iudicis consoletur. certe aut
 apud te, & eos qui tibi assunt, ueritas ualebit: aut ex hoc loco re
 pulsa ui, & gratiã, locum ubi consistat, reperire non poterit. Non
 eo dico C. Aquili: quo mihi ueniat in dubium tua fides & con
 stantia: aut quo non ijs, quos tibi aduocasti, uiris electissimis ci
 20 uitatis spem summã habere P. Quintius debeat, quid ergo est:
 primum magnitudo periculi summo timore hominem afficit:
 quod uno iudicio de fortunis omnibus decernit, idq; dum cogi
 tat: non minus saepe ei uenit in mentem potestatis, quã æquita
 25 tis tuã: propterea quod oēs, quorum in alterius manu uita posita
 est: sapius illud cogitant: quid possit is, cuius in ditione ac pote
 tate sunt: quã quid debeat facere. Deinde habet aduersariũ
 P. Quintius uerbo Sex. Neuiũ, re uera huiusce ætatis homines
 disertissimos, fortissimos, ornatissimos nostrã ciuitatis: qui com
 20 muni studio summis opibus Sex. Neuiũ defendunt: si id est de
 fendere: cupiditati alterius obtemperare: quo is facilius quem ue
 lit iniquo iudicio opprimere possit. Nam quid hoc iniquius aut
 indignius C. Aquili dici aut cõmemorari potest: quã me, qui
 caput alterius, famam, fortunãq; defendam: priore loco causam
 25 dicere: cum præsertim Q. Hortensius qui hoc iudicio partes ac
 cusatoris obtinet, contra me sit dicturus: cui summam copiam fa
 cultatemq; dicendi natura largita est. Ita fit, ut ego qui tela de
 pellere, & uulneribus mederi debeam: tum id facere cogar: cum
 etiam telum aduersarius nullum iecerit. illis autem id tempus im
 pugnandi detur: cum & uitandi illorum impetus potestas adem
 pta nobis erit: & si qua in re, id quod parati sunt facere: saluum cri
 ma

men, quasi uenenatum aliquod telū iecerint: medicinæ faciendæ
 locus non erit. Id accidit Pratoris iniquitate, & iniuria: primum
 quod contra omnium consuetudinem, iudiciū prius de probro,
 quàm de re maluit fieri. deinde quod ita constituit id ipsum iudi-
 cium: ut reus, ante quàm uerbum accusatoris audisset, causam
 dicere cogeretur. quod eorum gratia, & potentia factum est: qui
 quasi sua res, aut honos agatur: ita diligenter Sex. Neuij studio
 & cupiditati morem gerunt: & in eiusmodi rebus opes suas ex-
 periuntur: in quibus quo plus propter uirtutem nobilitatēque
 possunt, eo minus quid possint, debent ostendere. Cum tot tan-
 tisque difficultatibus affectus atq; afflictus in tuam C. Aquili si-
 dem, ueritatem, misericordiam P. Quintius confugerit: cum ad-
 huc ei propter uim aduersariorum non ius par, non agendi po-
 testas eadem, nō magistratus æquus reperiri potuerit, cū ei sum-
 mam per iniuriam omnia inimica atq; infesta fuerint, te C. Aquili,
 uosq; qui in consilio adestis, orat atq; obsecrat, ut multis iniu-
 rijs iactatam atq; agitatam æquitatem, in hoc tandem loco confi-
 stere, & confirmari patiamini. Id quo facilius facere possitis: da-
 bo operam, ut à principio res quemadmodum gesta & contra-
 sta sit, cognoscatis. C. Quintius fuit P. Quintij huius frater: fa-
 nè ceterarū rerū pater familias & prudēs & attentus, una in re pau-
 lomnius consideratus, qui societatem cum Sex. Neuijo fecerit, ui-
 ro bono, ueruntamen non ita instituto, ut iura societatis, & offi-
 cia certi patris familias nosse posset: nō quo ei deesset ingenium,
 nam neque parum facetis scurra Sex. Neuius, neq; inhumanus
 præco est unquam existimatus. quid ergo est? cum ei natura ni-
 hil melius quàm uocem dedisset, pater nihil præter libertatem re-
 liquisset, uocem in quæstum contulit, libertate usus est, quo im-
 punius dicax esset: quare quod socium tibi eum uelles adiunge-
 re, nihil erat, nisi ut in tua pecuniâ condisceret, qui pecuniæ fru-

4
 etus esset, tamen inductus consuetudine ac familiaritate Quin-
 tius fecit, ut dixi, societatem earum rerum, quæ in Gallia compa-
 rabantur: erat ei pecuaria res ampla, & rustica sanè bene culta, &
 fructuosa: tollitur ab atrijs Licinijs atq; à præconum confessu in
 9 Galliam Neuius, & trans alpes usq; transfertur. Fit magna muta-
 tio loci, non ingenij. Nam qui ab adolescentulo quæstum sibi in-
 stituisset sine impendio: posteaquàm nescio quid impedit, & in
 commune contulit, mediocri quæstu contentus esse non pote-
 rat. Nec mirum, si is qui uocem uenalem habuerat, ea quæ uoce
 10 quæsiuerat, magno sibi quæstui fore putabat. Itaq; hercule haud
 mediocriter de communi quicquid poterat, ad se in priuatam do-
 mum seuocabat: qua in re ita diligens erat, quasi ij, qui magna fi-
 de societatem gerent, arbitrij pro socio condemnari solerent.
 Verū his de rebus non necesse habeo dicere ea, quæ me P. Quin-
 15 tius cupit commemorare: tametsi causa postulat: tamen quia po-
 stulat, non flagitat, præteribo. Cum annos iam complures socie-
 tas esset, & cum sæpe suspectus Quintio Neuius fuisset, neq; ita
 commode posset rationem reddere earum rerum, quas libidine,
 non ratione gesserat moritur in Gallia Quintius, cum adesset
 20 Neuius: & moritur repentino, hæredem testamento reliquit hæc
 P. Quintium, ut ad quem summus mæror morte sua ueniebat,
 ad eundem summus honos quoq; perueniret: quo mortuo, nec
 ita multo post, in Galliã proficiscitur Quintius. ibi cum isto Ne-
 uio familiariter uiuit: annum serè unã sunt, cum & de societate in-
 25 ter se multa communicarent, & de tota illa ratione atq; re Gallica
 na, neq; interea uerbum ullum interposuit Neuius, aut societate
 sibi quippiam debere, aut priuatim Quintium debuisse. Cum æ-
 ris alieni aliquantulum esset relictum, quibus nominibus pecu-
 niam Romæ curari oporteret: auctionem in Gallia P. hic Quin-
 tius Narbone se facturum esse proscribit: earum rerū, quæ ipsius
 erant

erant private. Ibi tum uir optimus Sex. Neuius hominem multis
 uerbis deterret ne auctionetur: eum non ita commode posse eo
 tempore quæ proscriptisset uendere, Romæ sibi nummorum fa-
 cultatem esse, quam, si saperet, communem existimaret, pro fra-
 terna illa necessitudine, & pro ipsius affinitate: nam P. Quintij
 consobrinâ habet in matrimonio Neuius, & ex ea liberos. Quia
 quod uirum bonū facere oportebat, id loquebatur Neuius, cre-
 didit Quintius, eum qui orationem honorum imitaretur: facta
 quoque imitaturum, auctionem uelle facere desistit, Romam pro-
 ficiscitur: decedit ex Gallia Romam simul Neuius, cum pecuniâ
 C. Quintius P. Scapulæ debuisset: per te C. Aquili decidit P.
 Quintius, quod liberis eius dissolueret. Hoc eò per te agebatur,
 quod propter ærariam rationem non satis erat in tabulis inspe-
 xisse quantum deberetur, nisi à Quæstoribus quesisset quantum
 solueretur: decidit, statuisque tu propter necessitudinem, quæ tibi
 cum Scapulis est, quid ipsi ad denarium solueretur. Hæc omnia
 Quintius agebat auctore & cōsuasore Neuius: nec mirum, si eius
 utebatur cōsilio, cuius auxilium sibi paratum putabat. non mo-
 do enim pollicitus erat in Gallia, sed Romæ quotidie, simulatque
 sibi hic annuisset, numeraturum se dicebat. Quintius porro istū
 posse facere uidebat, debere intelligebat, mentiri, quia causa cur
 mentiretur non erat, non putabat: quasi domi nummos haberet,
 ita constituit Scapulis se daturum: Neuium certiozem facit, ro-
 gat ut curet quod dixisset. Tū iste uir optimus (uereor ne se de-
 rideri putet, quod iterum iam dico optimus) qui hunc in sum-
 mas angustias adductum putaret, ut eum suis conditionibus in
 ipso articulo temporis astringeret: assē se negat daturum, nisi
 prius de rebus rationibusque societatis omnibus decidisset, & scis-
 set sibi cum Quintio controuersia nihil futurum. Posterius inquit
 ista uidebimus. Quintius, nunc hoc uelim cures (si tibi uideretur)

A iij quod

quod dixisti. negat se alia ratione facturū: quod promississet, non
 plus sua referre, quam si, cum auctionem uenderet, domini iussu
 quippiam promississet. Destitutiōe illa percussus Quintius, a Sca-
 pulis paucos dies aufert, in Galliam mittit, ut ea quæ proscrispe-
 rat, uenirent. Deteriore tēpore absens auctionatur: scapulis diffi-
 ciliore conditione dissoluit: tunc appellat ulro Neuium, ut, quo-
 niam suspicaretur aliqua de re fore controuersiam, uideret ut quæ-
 primum & quam minima cum molestia tota res transigeretur.
 Dat iste amicum M. Trebellium, nos communem necessarium
 qui istius domi erat educatus, & quo utebatur iste plurimū, pro-
 pinquum nostrum Sex. Alphenum. Res cōuenire nullo modo
 poterat, propterea, quod hic mediocrem iacturam facere cupie-
 bat: iste mediocri præda contentus non erat: itaque ex eo tempore
 res esse in uadimonium coepit. Cū uadimonia sæpe dilata essent.
 Et cum aliquantum temporis in ea re esset consumptum, neque
 quicquam perfectum esset: uenit ad uadimonium Neuius. Obse-
 cro C. Aquili, uosque qui adestis in consilio, ut diligenter attenda-
 tis, ut singulare genus fraudis, & nouam rationem insidiarum co-
 gnoscere possitis. ait se auctionatum esse in Gallia, quod sibi ui-
 deretur, se uendidisse, curasse ne quid sibi societas deberet, se iam
 neque uadari amplius, neque uadimonium promittere, si quid age-
 re secum uelit Quintius, nō recusare. Hic cum rem Gallicanam
 cuperet reuifere, hominem in præsentia non uadatur: ita sine ua-
 dimonio disceditur, deinde Romæ dies XXX ferè Quintius cō-
 moratur, cum cæteris quæ habebat uadimonia differt, ut expe-
 ditus in Galliam proficisci posset. Proficiscitur: Roma egreditur
 ante diem IIII Cal. Februarij Spurione & Norbano Consul.
 quæso ut eum diem memoriæ mandetis. L. Albius Sex. filius
 Quirinas, uir bonus & comprimis honestus una profectus est.
 Cum uenissent ad Vada Volaterrana quæ nominantur, uident
 perfami-

perfamiliarem Neuij, qui ex Gallia pueros uenales isti adduce-
 bat, L. Publicium, qui ut Romam uenit, narrat Neuius, quo in lo-
 co uiderit Quintium, quod nisi ex Publicio narratum Neuius
 esset, non tam cito res in contentionem uenisset. Tum Neuius
 ipse, pueros circū amicos dimittit, ipse suos necessarios ab atrijs
 Licinij & à faucibus macelli corrogat, ut ad tabulam Sextiam
 sibi assint hora secunda postridie: ueniunt frequentes, testifican-
 tur isti P. Quintium non stetisse, & se stetisse. Tabulæ maximæ
 signis hominum nobilium consignantur: disceditur, postulat à
 Burrieno Pratore Neuius, ut ex edicto bona possidere liceat: 10
 iussit bona proscribi eius, qui cū familiaritas fuerat, societas erat,
 affinitas liberis istius uiuis diuelli nullo modo poterat. qua ex re
 intelligi facile potuit, nullū esse officium tam sanctū atq; solenne,
 quod non auaricia cōtinuere atq; uiolare soleat. Etenim si uerit-
 15
 ate amicitia, fide societas, pietate propinquitas colitur, necesse
 est, iste qui amicū, socium, affinem, fama ac fortunis spoliare co-
 natus est, uanum se & perfidiosum & impiū esse fateatur. Libel-
 los Sex. Alphenus procurator P. Quintij familiaris & propin-
 20
 quus Sex. Neuij deiecit, seruulum unum quem iste prehenderat
 abducit, denunciat sese procuratorem esse, istum æquum esse fa-
 mæ fortunisq; P. Quintij consulere, & aduētum eius expectare,
 quod si facere nolit, atq; inhibuerit eiusmodi rationibus illum
 ad suas conditiones perducere, sese nihil precari, & si quid agere
 25
 uelit, iudicio defendere. Hæc dum Romæ geruntur, Quintius
 interea contra ius & consuetudinem, edicto Pratoris de saltu a-
 groq; communi à seruis communibus ui detruditur. Existima-
 C. Aquili id, modo & ratione omnia Romæ Neuium fecisse: si
 hoc, quod per literas istius in Gallia gestum est: recte atq; ordine
 factū uidetur. Expulsus atq; eiectus e prædio Quintius, accepta
 insigni iniuria, confugit ad C. Flaccum imperatorem, qui tum
 erat

erat in provincia, quem ut ipsius dignitas poscit, honoris gratia
 nomino. Is eam rem quam uehementer uindicandam putarit, ex
 decretis eius poteritis cognoscere. Alphenus interea Romae cum
 isto gladiatore uetulo quotidie pugnabat: utebatur populo sane
 suo, propterea quod iste caput petere non desinebat. Iste postulat
 5 ut procurator iudicatum solui satisdaret; negat Alphenus e quibus
 esse procuratorem satisdare, quod reus satisdare non deberet, si
 ipse adesset: appellantur Tribuni, a quibus cum esset certum au-
 xilium petitum, ita tamen disceditur, ut idibus septembris P.
 10 Quintium sisti Sex. Alphenus promitteret. Venit Romam
 Quintius, uadimonium sistit: iste homo acerrimus bonorum
 possessor, expulsor, ereptor, annum & sex menses nihil petit, qui-
 escit, conditionibus hunc quoad potest producit: a Cn. Dolobella
 denique Praetore postulat, ut sibi Quintius iudicatum solui sa-
 15 tisdet, ex formula, quod ab eo petat, quoniam eius ex edicto Prae-
 toris Romae bona dies XXX possessa sint: non recusabat quin
 tius quin ita satisdare iuberet, si bona possessa essent ex edicto:
 decernit, quam aequum nihil dico: unum hoc dico, nouum, & hoc
 ipsum tacuisse mallem, quoniam utrumque quiuis intelligere po-
 20 tuisset: iubet P. Quintium sponsonem cum Sex. Neuiio facere,
 si bona sua ex edicto P. Burrieni Prae. dies, XXX. possessa non
 essent: recusabant qui aderant tum Quintio, demonstrabant de re
 iudicium fieri oportere, ut aut uterque inter se, aut neuter satisda-
 ret, non necesse esse famam alterius in iudicium uenire: clamabat
 25 porro ipse Quintius, sese iccirco nolle satisdare, ne uideretur iu-
 dicasse bona sua ex edicto possessa esse: sponsonem porro si isti-
 usmodi faceret, se (id quod nunc euenit) de capite suo priore lo-
 co causam esse dicturum, Dolobella (quemadmodum solent ho-
 mines nobiles, seu recte seu perperam facere coeperunt ita in u-
 troque excellunt, ut nemo nostro loco natus assequi possit) iniu-
 riam

nam facere fortissime perseverat: aut satisfacere, aut sponſionem
 iubet facere, & interea recusantes nostros aduocatos acerrime
 submoueri. Cōturbatus sanè discedit Quintius, neq; mirum cui
 hæc optio tam misera tamq; iniqua daretur, ut aut ipse se capitis
 damnaret, si satisfacere: aut causam capitis, si sponſionē fecisset,
 priore loco diceret. Cum in altera re causæ nihil esset, quin secus
 iudicaret ipse de se, quod iudicium grauissimū est: in altera spes
 esset ad talem tamen uirum iudicem ueniendi, unde eo plus opis
 auferret, quo minus attulisset gratiæ, sponſionem facere maluit.
 fecit, te iudicē C. Aquili sumpsit, ex spōso egit. In hoc summa iu-
 dicij causaq; tota consistit. Iudicium esse C. Aquili non de re pe-
 cuniaria, sed de fama fortunisq; P. Quintij uides, cū maiores ita
 constituerint, ut qui pro capite diceret, is posteriore loco diceret,
 nos inaudita criminatione accusatorum, priore loco causam di-
 cere intelligis. Eos porrò qui defendere consuerunt uides accusa-
 re, & ea ingenia conuerti ad perniciem, quæ antea uersabatur in
 salute atq; auxilio ferendo. Illud etiam restiterat, quod hesternò
 die fecerunt, ut te in ius adducerent, ut nobis tempus quādiu di-
 ceremus, præstitueres. Quam rem facile à Prætore impetrassent,
 nisi tu quod esset tuum ius & officiū, potestasq; docuisses. Neq;
 nobis adhuc præter te quisquā fuit, ubi nostrum ius contra illos
 obtineremus: neq; illis unquā satis fuit illud obtinere, quod pro-
 bari omnibus posset. Ita sine iniuria potentiā leuem atq; inopem
 esse arbitrantur. Verum quoniam tibi instat Fortensius, ut eas
 in consilium à me postulat, ne dicendo tempus absumam, querit
 priore patrono causam defendēte, nunquam perorari potuisse,
 non patiar istā manere suspicionem, nos rem iudicari nolle. Nec
 illud mihi arrogabo, me posse causam commodius demonstrare
 quàm antea demonstrata sit: neq; tamē tam multa uerba faciam,
 propterea quod & ab illo qui tum dixit informata iam causa est,

& à me qui neq̄ excogitare, neque pronunciare multa possum
 breuitas postulatur: quæ mihi met ipsi amicissima est. Faciam
 quod te sæpe animaduerti facere Hortensii: totam causæ meæ di-
 ctionem certas in partes diuidam. tu id semper facis: quia semper
 5 potes. ego in hac causâ faciã: propterea quod in hac uideor posse
 facere. quod tibi natura dat: ut semper possis: id mihi causa dat: ut
 hodie possim. certos mihi fines terminosq̄ cõstituam: extra quos
 egredi non possim: si maxime uelim: ut & mihi sit propositum
 de quo dicam: & Hortensius habeat exposita, ad quæ respondeat.
 10 & tu C. Aquili iam ante animo prospicere possis, quibus de re-
 bus auditurus sis. Negamus te bona P. Quintij Sexte Neui posse
 didisse ex edicto Prætoris. In eo sponsio facta est. Ostendam pri-
 mū causam non fuisse, cur à Prætore postulares, ut bona P. Quin-
 tij possideres. deinde ex edicto te possidere non potuisse. postre-
 15 mo non possedisse. Quæso C. Aquili uosq̄ qui estis in consilio:
 ut quid pollicitus sim, diligenter memoriæ mandetis. Etenim
 rem facilius totam accipietis, si hæc memineritis: & me facile ue-
 stra ex estimatione reuocabitis: si extra hos cancellos egredi cona-
 20 ret. nego ex edicto possidere potuisse. nego possedisse. hæc tria
 cum docuero: perorabo. Non fuit causa cur postulares. qui hoc
 intelligi potest: quia Sex. Neui neq̄ ex societatis ratione, neq̄
 priuatim quicquã debuit Quintius. quis huic rei testis est: idem
 25 qui acerrimus aduersarius. in hac re te inquam testem Neui cita-
 bo. annum & eo diutius post mortem C. Quintij fuit in Gallia
 tecum simul Quintius: doce te petisse ab eo istam nescio quam
 innumerabilem pecuniam: doce aliquando mentionem fecisse:
 dixisse deberi: debuisse concedam. moritur C. Quintius: qui tibi,
 ut ais, certis nominibus grandem pecuniã debuit. hæres eius
 P. Quintius in Galliã ad te ipsum uenit in agrum cõmunem: eò
 deniq̄

deniq; ubi non modo res erat: sed ratio quoq; omnis, & omnes
 litera: quis tam dissolutus in re familiari fuisset? quis tam negli-
 gens? quis tam tui Sexte dissimilis? qui, cum res, ab eo, qui cum
 contraxisset: recessisset, & ad heredem peruenisset: non heredem
 cum primum uidisset, certiores faceret? appellaret? rationem
 afferret? si quid in controuersiam ueniret: aut intra parietes, aut
 summo iure experiretur? ita ne est? quod uiri optimi faciunt, si
 qui suos propinquos ac necessarios caros & honestos esse atque
 haberi uolunt: id Sex. Neuius non faceret? qui usq; eo feruet fer-
 turq; auaricia, ut de suis commodis uelit aliquam partem amitte-
 re: ne quam partem huic propinquo suo ullius ornamenti relin-
 quat. & is pecuniam si qua deberetur non peteret: qui quia quod
 debitum nunquam est, id datum non est: non pecuniam modo,
 uerum etiam hominis propinqui sanguinem uitamq; eripere co-
 natur. huic tu molestus esse uidelicet noluisti: quem nunc respi-
 rare libere non sinis: quem nunc interficere nefarie cupis: eum tum
 pudenter appellare uolebas? Ita credo: hominem propinquum, tui
 obseruantem, uirum bonum, pudentem, maiorem natu, uole-
 bas, aut non audebas appellare. Sape, ut fit, cum ipse te confir-
 masses: cum statuisses de pecunia mentionem facere: cum para-
 tus meditatuscq; uenisses: homo timidus, uirginali uerecundia, su-
 bito ipse te retinebas: excidebat repente oratio: cum cuperes ap-
 pellare, non audebas: ne inuitus audiret, id erat profecto. creda-
 mus hoc, Sex. Neuium, cuius caput oppugnet, eius auribus pe-
 percisse. Si debuisset Sexte, petisses statim: si non statim: paulo qui
 dem post: si non paulo: at aliquando: sex quidem illis mensibus pro-
 fecto: anno uertente sine controuersia: anno & sex mensibus ue-
 ro, cum tibi quotidie potestas hominis fuisset admonendi: uer-
 bum nullum facis: biennio iam confecto ferè appellas: quistam
 perditus ac profusus nepos, non adesa iam, sed abundantia pe-
 cunia

cuncta sic dissolutus fuisset? ut fuit Sex. Neuius? cum hominem
 nomino, satis mihi uideor dicere. Debit tibi C. Quintius, nunc
 quam petisti, mortuus est ille, res ad hæredem uenit, cum eū quo
 tidie uideres, post biennium deniq; appellas, dubitabitur utrum
 5 sit probabilis, Sex. Neuium statim si quid deberetur, petiturum
 fuisse? an ne appellaturum quidem biennio? appellandi tem-
 pus non erat? at tecum anno plus uixit, in Gallia agi non potuit?
 at & in prouincia ius dicebatur, & Romæ iudicia fiebant. Re-
 stat, ut aut summa negligētia tibi obstiterit, aut unica liberalitas.
 20 Si negligentiam dices, mirabimur: si bonitatem, ridebimus: neq;
 præterea quid possis dicere inuenio. Satis est argumēti nihil esse
 debitum Neuiō, quod tam diu nihil petiuit. Quid si hoc ipsum
 quod nunc facit ostendo testimonio esse, nihil deberi? quid em̄
 nunc agit Sex. Neuius? qua de re controuersia est? quod est hoc
 25 iudicium, in quo iam biennium uersamur? quid negocij geritur,
 in quo ille tot & tales uiros defatigat? pecuniam petit, nunc de-
 niq;? ueruntamen petit: audiamus: de rationibus & controuer-
 sijs societatis uult dijudicari: sero, uerum aliquando tamen, con-
 cedamus. Non inquit id ago C. Aquili, neq; in eo nunc laboro:
 30 pecunia mea tot annos utitur P. Quintius: utatur sanè, non peto:
 quid igitur pugnas? an, quod sæpe multis in locis dixisti, ne in
 ciuitate sit? ne locum suum quem adhuc honestissime defendit,
 obtineat? ne numeretur inter uiuos? decernat de uita & orna-
 35 mētis suis omnibus? apud iudicem causam priore loco dicat? &
 eam cum orarit: tum deniq; uocem accusatoris audiat? quid?
 hoc quo pertinet? ut ocius ad tuum peruenias? at, si id uelles,
 iam pridem actum esse poterat, ut honestiore iudicio conflicte-
 re? at sine summo scelere P. Quintium propinquum tuum iugu-
 lare non potes, ut facilius iudicium sit? at neque C. Aquilius de
 capite alterius libèter iudicat, & Q. Hortensius cōtra caput non
 didicit

didicit dicere. Quid à nobis autem C. Aquili refertur? pecuni-
 am petit, negamus deberi: iudicium fiat statim, non recusa-
 mus: nunquid præterea? si ueretur, ut res iudicio facto parata
 sit, iudicatum solui satis accipiat: quibus à me uerbis satis acci-
 piet, iisdem ipse quod peto, satisdet: actum iam potest esse C.
 Aquili, iam tu potes discedere liberatus molestia propè dicam
 non minore, quàm Quintius, Quid agimus Hortensi? quid de
 hac conditione dicimus? possumus aliquando depositis armis,
 sine periculo fortunarum, de re pecuniaria disceptare? possu-
 mus ita rem nostram persequi? ut hominis propinqui caput in-
 columne esse patiamur? possumus petitoris personam capere? ac-
 cusatoris deponere? immo inquit abs te satis accipiam, ego autè
 tibi non satisdabo. Quis tandem nobis ista iura tam æqua descri-
 bit? quis hoc statuit? quod æquum sit in Quintium, id iniquum
 esse in Neuium? Quintij bona inquit ex edicto prætoris possessa
 sunt. Ergo id ut confitear, postulas ut quod nunquam factum esse
 iudicio defendimus, id perinde quasi factum sit nostro iudicio
 confirmemus. Inueniri ratio C. Aquili non potest, ut ad suum
 quisquè quàm primum sine cuiusquam dedecore, infamia, perni-
 cieque perueniat? profecto siquid deberetur, peteret: non omnia
 iudicia fieri mallet, quàm unum illud unde hæc omnia iudicia na-
 scuntur. Qui inter tot annos ne appellaret quidem Quintium, cū
 potestas esset agendi quotidie: qui quo tempore primum male age-
 re coepit, in uadimonij differendis tempus omne consumpserit:
 qui postea quoque uadimonium missum fecerit, hunc per insidias
 ui de agro communi deiecerit: qui cum de re agendi nullo recur-
 sante potestas fuisset, sponsonem de probro facere maluerit, qui
 cum reuocetur ad id iudicium unde hæc nata sunt omnia, condi-
 tionem æquissimam repudiet, fateatur se non pecuniam, sed ui-
 tam & sanguinem petere: is nō hoc palam dicit? mihi siquid de-
 beretur

beretur peterem: atq; adeo iam pridem abstuliffem: nihil hoc tanto negotio, nihil tam inuidioso iudicio, nihil tam copiosa aduocatione uterer: si petendum esset. extorquendum est inuito atq; ingratum: quod non debet, eripiendum atq; exprimendum est: de fortunis omnibus P. Quintius deturbandus est: potentes, disertis, nobiles omnes aduocandi sunt: adhibenda uis est ueritati: minax iactentur: pericula intendantur: formidines opponantur: ut his rebus aliquando uictus & perterritus ipse cedat. que me hercule omnia, cum qui contra pugnēt, uideo: & cum illum confessum
 10 considero: adesse atq; impendere uidentur, neq; uitari ullo modo posse. cum autem ad te C. Aquili oculos animumq; retuli: quo maiore conatu studioq; aguntur: eo leuiores infirmioresque existimo. Nihil igitur debuit: ut tu ipse prädicas, quid: si debuisset continuo ne causa fuisset: cur à Pratore postularis: ut bona possideres? non opinor id quidem, neq; ius esse: neq; cuiquam expedire. quid igitur demonstrat: uadimonium sibi ait esse desertum. Ante quam doceo id factum non esse: libet mihi C. Aquili ex officij ratione, atq; ex omnium consuetudine rem ipsam & factum
 20 simul Sex. Neuij considerare. Ad uadimonium non uenerat ut ais, is: qui cum tibi affinitas, societas, omnes denique causa, & necessitudines ueteres intercedebant, illico ne ad Pratorē ire conuenit: continuo ne uerum fuit postulare: ut ex edicto bona possidere liceret: ad hæc extrema & inimicissima iura tam cupide decurrerbas? ut tibi nihil in posterum, quod grauius atq; crudelius facere posses, referuares. Nā quid homini potest turpius, quid uero
 25 miserius, aut acerbius usu uenire? quod tantum euenire dedecus: quæ tanta calamitas inueniri potest? pecuniam si cuiquam fortuna ademit: aut si alicuius eripuit iniuria: tamen dum existimatio est integra, facile consolatur honestas egestatem. at non nemo aut ignominia affectus, aut iudicio turpi conuictus, bonis quidem suis
 uritur:

titur: alterius opes, id quod miserrimum est: non expectat. hoc
 tamen in miseris adiumento & solatio subleuatur. cuius uero bo
 na uenierunt: cuius non modo illæ amplissime fortunæ, sed etiã
 uictus uestitusq; necessarius sub præcone cū dedecore subiectus
 est: is non modo ex numero uiuorum exturbatur: sed, si fieri po
 test: infra etiã mortuos mandatur. Etenim mors honesta sepe ui
 tam quoq; turpem exornat: uita turpis ne morti quidẽ honestæ
 locum relinquit. Ergo hercule cuius bona ex edicto possidetur:
 huius omnis fama, & existimatio cum bonis simul possidetur. de
 quo libelli in celeberrimis locis proponuntur: huic ne perire qui
 dem certe tacite obscureq; conceditur. cui magistri fiunt: & do
 mini constituuntur, qui qua lege, & qua conditione pereat, pro
 nunciât: de quo homine præconis uox prædicat: & precium con
 ficit: huic acerbissimum uiuo uidentiq; funus ducitur: si funus id
 habendum sit, quo non amici conueniunt ad exequias cohone
 standas: sed bonorum emptores, ut carnifices, ad reliquias uitæ la
 cerandas, & distrahendas. Itaq; maiores nostri raro id accidere uo
 luerunt: Prætores, ut considerate fieret, cõparauerunt. uiri boni
 cum palàm fraudantur: cum experiundi potestas non est: timide
 tamen & pedetentim istuc descendunt, ut ac necessitate coacti, in
 uiti, multis uadimonijis desertis, sepe illusi ac destituti. considerât
 enim quid & quantum sit, alterius bona proscribere. iugulare ci
 uem ne iure quidem quisquã bonus uult. mauult enim cõmemo
 rare se, cum posset perdere, pepercisse: quàm cum parcere potue
 rit: perdidisse. hæc in homines alienissimos, deniq; inimicissimos,
 uiri boni faciunt, & hominum existimationis, & cõmunis huma
 nitatis causa: ut cum ipsi nihil alteri sciētes incommodarint: nihil
 ipsis iure incommodi cadere possit. Ad uadimonium non uenit.
 quis: propinquus, si res ista grauissima sua sponte uideretur: ta
 men eius atrocitas necessitudinis nomine leuaretur. Ad uadi
 monium

monium nō uenit: quis? socius: etiam grauius aliquid ei deberēs
 concedere, qui cum te aut uoluntas congregasset, aut fortuna cō
 iunxisset. Ad uadimonium non uenit: quis? is qui tibi præsto
 semper fuit, Ergo in eum qui semel hoc commisit, ut tibi præsto
 5 non esset, omnia tela coniecisti, quæ parata sunt in eos, qui per
 multa male agendi causa fraudandiq; fecerunt. Si de prædijs tuis
 ageretur Sex. Neui, si in paruula re captionis aliquid uerere, non
 statim ad C. Aquilium, aut ad eorum aliquem, qui consuluntur, cū
 10 concurrisses? cum ius amicitia, societatis, affinitatis ageretur: cū
 officij rationem atq; existimationis duci cōueniret, eo tempore
 tu non modo ad C. Aquilium, aut L. Lucullum; sed ne ipse qui-
 dem te consuluisti, sed ne ipse quidem ad te retulisti, ne hæc qui-
 dem tecū locutus es: horæ duæ fuerunt, Quintius ad uadimoni-
 um non uenit: quid ago? si me hercule hæc tecum duo uerba
 15 fecisses: quid ago? respirasset cupiditas atq; auaricia paululum,
 aliquid loci rationi & consilio dedisses, tu te collegisses, non in eā
 turpitudinem uenisses, ut hoc tibi esset apud tales uiros confite-
 dum, qua tibi uadimonium non sit obitum, eadem te hora confi-
 20 liū cœpisse, hominis propinqui fortunas funditus euertere. Ego
 pro te nunc hoc consulo post tempus in aliena re, quod tu in tua
 re, cum tempus erat, consulere oblitus es. Quæro abs te C. A. qui
 li, L. Luculle, P. Quintili, M. Marcelle: uadimonium mihi non
 obijt quidam socius et affinis meus, qui cum mihi necessitudo ue-
 25 tus, controuersia de re pecuniaria recens intercedit, postulo ne à
 Præto, ut eius bona mihi possidere liceat? an cum Romæ do-
 mus eius, uxor, liberi sint, domum potius denunciem? quid est
 quod hac tandem de re uobis possit uideri? profecto si recte ue-
 stram bonitatem atq; prudentiam cognoui, non multum me fal-
 lit, si consulamini, quid sitis responsuri, primum expectare, dein-
 de si latitare, ac diutius ludificare uideatur, amicos conuenire,
 30 quarere

querere quis procurator sit: domum denunciare, dici uix potest
 quam multa sint: quæ respondeatis ante fieri oportere, quam ad
 hanc rationem extremam necessariam deuenire. Quid ad hæc Ne-
 uius: ridet scilicet nostram amentiam, qui in uita sua rationem
 summi officij desideremus: & instituta bonorum uirorum requi-
 ramus, quid mihi inquit cum ista summa sanctimonia, ac dili-
 gentia? uiderint inquit ista officia uiri boni, de me ista conside-
 rent: non quid habeam: sed quibus rebus inuenerim quarant: &
 quemadmodum natus: & quo pacto educatus sim memini, ue-
 tus est de scurra: multo facilius diuitem quam patremfamilias fie-
 ri posse, hæc ille si uerbis non audet: re quidem uera palam loqui-
 tur. Etenim si uult uirorum bonorum instituto uiuere: multa o-
 portet discat: atq; dediscat: quorum illi ætati utrunq; difficile est,
 non dubitauit inquit cum uadimonium desertum esset, bona pro-
 scribere, improbe, uerum, quoniam tu id tibi arrogas: & conce-
 di postulas: concedamus, quid si nunquam deseruit? si ista causa
 abste tota per summam fraudem & maliciam ficta est: si uadimo-
 nium omnino tibi cum P. Quintio nullum fuit? quo te nomine
 appellemus: improbum: at etiam si desertum uadimonium esset:
 tamen in ista postulatione & proscriptione bonorum improbilissi-
 mus reperirebare, num maliciosum? negas, fraudulentum? iam id
 quidem arrogas tibi: & præclarum putas, audacem, cupidum,
 perfidiosum? uulgaria & obsoleta sunt: res autem noua & inau-
 dita, quid ergo est? uereor me hercule, ne aut grauioribus utar
 uerbis: quam natura fert: aut leuioribus, quam causa postulat, ais
 esse uadimonium desertum, quæsiuit à te statim, ut Romam re-
 diit Quintius: quo die uadimonium isti ut factum esse diceres, re-
 spondisti nonis Februarij, discedens in memoriam rediit Quin-
 tius: quo die Roma in Galliam profectus sit: ad ephemeridem
 reuertitur: inuenitur dies profectionis, pridie Calend. Februarij.

nonis Februarij si Romæ fuit: causæ nihil dicimus: quin tibi tra-
 dimonium promiserit. quid? hoc inueniri quæ potest? profectus
 est unâ L. Albius homo cum primis honestus, dicet testimoniū,
 7 prosecuti sunt familiares & Albiū & Quintiū. dicent hi quoq;
 testimoniū. literæ P. Quintij: testes tot: quibus omnibus causa
 iustissima est, cur scire potuerint: nulla, cur mentiantur: cum à si-
 pulatore tuo comparabuntur. & in hac eiusmodi causa P. Quinti-
 tius laborabit? & diutius in tanto metu miser periculoq; uersabitur?
 10 & uehementius cum gratia aduersarij perterrebit? quam si-
 des iudicis cōsolabitur? Vixit enim semper inculte atq; horride:
 natura tristi ac recondita fuit: nō ad solarium, non in campo, non
 in conuiujs uersatus est: id egit, ut amicos obseruantia, rem par-
 simonia retineret: antiquam officij rationem dilexit: cuius splen-
 27 dor omnis his moribus obsoleuit. At si in causa pari discedere in-
 ferior uideretur: tamen esset non mediocriter conquerendū. nūc
 in causa superiore: ne ut par quidem sit, postulat: inferiorem esse
 patitur: duntaxat usq; eo, ne cum bonis, fama, fortunisq; omni-
 bus Sex. Neuij cupiditati crudelitatq; dedatur. Docui quod pri-
 30 mum pollicitus sum C. Aquili: causam omnino cur postularet,
 non fuisse: quod neq; pecunia debebatur: & si maxime deberet,
 commissum nihil esset, quare ad istam rationem perueniretur.
 Attende nūc, ex edicto Prætoris, bona P. Quintij possidere nul-
 lo modo potuisse. Tracta edictum. QVI FRAVDATIONIS
 37 CAUSA. Non est is Quintius, nisi lauitarit, qui ad negocium
 suum relicto procuratore proficiscitur. CUI HAERES NON
 EXTABIT. Ne is quidem. QVI EXILII CAUSA SO-
 LVM VERTERIT.

Quo tempore existimas oportuisse Neui absentem Quintium defendi: aut quomodo: cum

cum postulabas, ut bona possideres, nemo adfuit. neque enim
 quisquam diuinare poterat, te postulatuum. neq; quenquam ar-
 tinebat id recusare: quod Præ. non fieri, sed ex edicto suo fieri iu-
 bebatur, qui locus igitur absentis defendendi procuratori primus
 datus est: cum proscriberbas. ergo affuit: non passus est: libellos
 defecit Sex. Alphenus. qui primus erat officij gradus, seruatus
 est à procuratore summa cum diligentia. Videamus quæ deinde
 sint consecuta. hominem P. Quintij deprehendis in publico: co-
 naris abducere: non patitur Alphenus: ui tibi ademit: curat ut do-
 mum reducatur ad Quintium. hic quoq; summe constat procu-
 ratoris diligētis officium. Debere tibi dicis Quintium: procura-
 tor negat. uadari uis: promittit. in ius uocas: sequitur. iudicium
 postulas: non recusat. quid aliud sit absentem defendi: ego non
 intelligo. At quis erat procurator? credo aliquem eiectum ho-
 minem, egentem, litigiosum, improbum: qui posset scurræ di-
 uitis quotidianum conuicium sustinere. nihil minus, Eques Ro-
 ma. locuples, sui negocij bene gerens, deniq; is, quem quotiens
 Neuius in Galliam profectus est, procuratorem Romæ reliquit:
 & audes Sex. Neui negare absentem defensum esse Quintium:
 cum eum defenderit idem, qui te solebat: & cum is iudicium ac-
 ciperet pro Quintio, cui tu & rem & famam tuam commenda-
 re proficiscens, & concredere solebas: conaris hoc dicere, ne-
 minem extitisse qui Quintium iudicio defenderet. postulabam
 inquit ut satisfidaret, iniuria postulabas: ita uidebare: recusabat
 Alphenus. ita: uerum Prætor decernebat. tribuni igitur ap-
 pellabantur. hic te inquit teneo: non est istud pati: neque iu-
 dicio defendere: cum auxilium à Tribunis petas. Hoc ego, cum
 arbitror: cum autem antea dixisse audio, & causam ipsam con-
 sidero: quid aliud dicere possit, non reperio. fatetur enim libellos

Alphenum deiecisse : uadimonium promississe : iudicium quin
 acciperet in ea ipsa uerba, quæ Neuius edebat, non recusasse : ita
 tamen more & instituto per eum magistratū, qui auxilij causa
 cōstitutus est. Aut hæc facta nō sint, necesse est : aut C. Aquilius
 8 talis uir iuratus hoc ius in ciuitate constituat : cuius procurator
 non omnia iudicia acceperit : quæ quisq; in uerba postularit : cu-
 ius procurator à Pretore ad Tribunos appellare ausus sit : eum nō
 defendi, eius bona recte possideri posse : ei misero, absentī, ignaro
 20 fortunarum suarum, omnia uitæ ornamenta per summum dede-
 runt, & ignominiam diripi conuenire, quod si probari nemini po-
 test, illud certe probari omnibus necesse est : defensum esse iudi-
 cio absentem Quintium. Quod cum ita est : ex edicto bona pos-
 sessa non sunt. At enim Tr. pl. ne audierunt quidem. fateor, si ita
 est, procuratorē decreto Pr. R. oportuisse parere, quid si M. Bru-
 15 tus intercessurum se dixit palām : nisi quid inter ipsum Alphenū
 & Neuium conueniret ? uidetur ne intercessisse appellatio Tri-
 bunorum : non moræ sed auxilij causa ? quid deinde fit ? Alphe-
 nus ut omnes intelligere possent : iudicio defendi Quintium : ne
 20 qua subesse posset aliena aut ipsius officio, aut huius existimatio-
 ne suspicio : uiros bonos complures aduocat : testatur isto audien-
 te, se pro communi necessitudine id primum petere : nequid atro-
 cius in P. Quintium absentem sine causa facere conetur. sin autē
 inimicissime atq; infestissime contendere perseveret : se paratum
 esse omni recta atq; honesta ratione defendere, quod petat, non
 25 deberi, se iudicio, id quod edat, accipere, eius rei conditionisq;
 tabellas ob signauerunt uiri boni complures, res in dubium ueni-
 re non potest, sit rebus omnibus integris, neq; proscriptis, neq;
 possessis bonis, ut Alphenus promittat Neuiō sisti Quintium.
 uenit ad uadimonium Quintius, tacet res in controuersijs isto ca-
 lumniante biennium, usq; dum inueniretur, qua ratione res ab
 uilitata

usitata consuetudine recederet, & in hoc singulare iudicium cau-
 sa omnis cōcluderetur. Quod officium Aquili cōmemorari pro-
 curatoris potest, quod ab Alpheno præteritum esse uideatur: &
 quid affertur: quare P. Quintius absens negat esse defensus: an
 uero id quod Hortensium, quia nuper iniecit: & quia Neuius sem-
 per id clamitat: dicturum arbitror: non fuisse Neuius parem certa
 tionem cum Alpheno, illo tempore, illis dominantibus. quod si
 uelim confiteri: illud opinor concedent: non procuratorem P.
 Quintij neminem fuisse: sed gratiosum fuisse, mihi autem ad uin-
 cendum satis est, fuisse procuratorem: qui cum experiri posset,
 qualis is fuerit: si modo absentem defendebat per ius & magistra-
 tum: nihil ad rem arbitror pertinere. Erat inquit illarum partium,
 quid nisi qui apud te esset educatus, quem tu à puero sic institu-
 isse, ut nobili ne gladiatori quidem hæeret: sicut tu semper sum-
 me concupisti, idem uolebat Alphenus, ea re tibi cum eo par con-
 tentio erat. Bruti, inquit, erat familiaris, itaque is intercedebat, tu
 contra Burrieni: qui iniuriam decernebat: omnium denique illo-
 rum, qui tum & poterant per uim & scelus plurimum: & quod
 poterant id audebant, an omnes tu istos uincere uolebas: qui nunc
 tu ut uincas, tantopere laborant: aude id dicere, non palam, sed
 his ipsis quos aduocasti, tamen si nolo eam rem commemorando
 renouare: cuius omnino rei memoriam omnem tolli funditus ac
 deleri arbitror oportere, unum illud dico: si propter partium stu-
 dium potens erat Alphenus: potentissimus Neuius, si fretus gra-
 tia postulabat aliquid iniquius Alphenus: multo iniquiora Ne-
 uius impetrabat, neque enim inter studium uestrum, quicquam, ut
 opinor interfuit, ingenio, uetustate, artificio, tu facile uicisti, ut
 alia omittam: hoc satis est, Alphenus cum his, & propter eos pe-
 rijt: quos diligebat, tu postquam, qui tibi erant amici, non pote-
 rant uincere: ut amici tibi essent, qui uincebant: effecisti, quod si

cum par tibi ius cum Alpheno fuisse non putas: quia tamen al-
 quem contra te aduocare poterat: quia magistratus aliquis repe-
 riebatur, apud quem Alpheni causa consisteret: quid hoc tem-
 pore Quintio statuendum est? cui neque magistratus adhuc æ-
 quus inuentus est: neque iudicium redditum est usitatum: non con-
 ditio, non sponsio, non denique ulla unquam intercessit postula-
 tio, mitto æqua: uerum ante hoc tempus, ne fando quidem audi-
 ta. De re pecuniaria cupio contendere, non licet. At ea contro-
 uersia est, nihil ad me attinet: causam capitis dicas oportet, accu-
 15 sa: ubi ita necesse est, non inquit, nisi tu ante nouo modo priore
 loco dixeris, dicendum necessario est, restituendæ horæ ad arbi-
 trum nostrum, iudex ipse arcessetur. Quid tum? tu aliquem pa-
 tronum inuenies hominem antiqui officij, qui splendorem no-
 strum & gratiam negligat? Pro me pugnabit L. Philippus, elo-
 25 quentia, grauitate, honore, florentissimus ciuitatis: dicit Hor-
 tensius excellens ingenio, nobilitate, existimatione: aderunt au-
 tem homines nobilissimi, ac potententissimi: quorum frequen-
 tiam & confessum non modo P. Quintius qui de capite decer-
 nit: sed quiuis, qui extra periculum sit, perhorrescat. Hæc est ini-
 20 qua certatio: non illa qua tu contra Alphenum equitabas. huic
 ne ubi consisteret quidem contra te locum reliquisti. Quare aut
 doceas oportet, Alphenum negasse se procuratorem esse, non
 deiecisse libellos, iudicium accipere noluisse: aut, cum hæc facta
 sint, ex edicto te bona P. Quintij non possedisse concedas. Ete-
 25 nim si ex edicto possedisti: quare cur bona non uenerint? cur
 cæteri sponsores & creditores non conuenerint? nemo ne fuit
 cui deberet Quintius? fuerunt: & complures fuerunt: propterea
 quod C. frater aliquantum aris alieni reliquerat, quid ergo est?
 homines erant ab hoc omnes alienissimi: & his debebatur: neque
 tamen quisquam inuentus est tam insignite improbus: qui uiolae-
 re P.

re P. Quintij existimationē absentis auderet. unus fuit, affinis, so-
 cius, necessarius, Sex. Neuius: qui, cum ipse ultro deberet: quasi
 eximio prēmio sceleris exposito, cupidissime cōtenderet: ut per
 se afflictum atq; euersum propinquum suum non modo hone-
 ste partis bonis, uerum etiam communi luce priuaret. Vbi erant
 ceteri creditores: deniq; hoc tempore ubi sunt: quis est qui frau-
 dationis causa latuisse dicat: quis qui absentem defensum neget
 esse Quintium: nemo inuenitur. at contrā omnes, quibus cum
 ratio huic aut est, aut fuit: assunt: defendunt: fides huius multis lo-
 cis cognita, ne perfidia Sex. Neuij derogetur, laborant. In huius-
 modi sponsonem, testes dare oportebat, ex eo numero, qui hęc
 dicerent: uadimonium mihi deseruit: me fraudauit: à me nominis
 eius, quod inficiatus esset, diem petiuit: ego experiri non potui:
 latirauit: procuratorem nullum reliquit. horum nihil dicitur: pa-
 rantur testes, qui hęc dicant. uerum opinor uiderimus, cum di-
 xerint, unum tamen hoc cogitent: ita se graues esse: ut, si ueri-
 tatem uolent retinere: grauitatem possint obtinere. si eam ne-
 gligent: ita leues sint, ut omnes intelligant, non ad obtinendum
 mendacium, sed ad uerum probandum, auctoritatem adiuua-
 re. Ego hęc duo quæro: primum qua ratione Neuius susce-
 ptum negocium non transegerit: hoc est, cur bona, quæ ex edi-
 cto possidebat, non uendiderit. deinde cur ex tot creditoribus
 alijs ad istam rationem nemo accesserit: ut necessario confitea-
 re: neq; eorum tam temerarium quenquam fuisse: neq; te ipsum
 id quod turpissime suscepisses, perseuerare & trāsigere potuisse.
 Quid si tu ipse Sex. Neui statuisti bona P. Quintij ex edicto pos-
 sessa non esse: opinor tuum testimonium, quod in aliena re leue
 esset: id in tua, quoniam contra te est, grauissimum debet esse.
 Emisti bona Sex. Alpheni L. Sylla Dictatore uendente: socium
 tibi in huius bonis edidisti Quintium. plura nō dico, cum eo tu
 uolunta-

uoluntariam societatem coibas : qui te in hæreditaria societate
 fraudarat: et eum iudicio tuo comprobabas: quæ spoliatum fama
 fortunisq; omnibus arbitrabare. Diffidebā me hercule C. Aquili
 li satis animo certo & confirmato me posse in hac causa consistere.
 sic cogitabam: cum contra dicturus esset Hortensius: & cum
 esset attente auditorus Philippus: fore, uti permultis in rebus ti-
 more prolaberer. dicebam huic Q. Roscio, cuius soror est cum
 P. Quintio: cum à me peteret: & summe contenderet: ut propin-
 quum suum defenderem: mihi perdifficile esse contra tales orato-
 res non modo tantam causam perorare, sed omnino uerbum fa-
 cere conari, cum cupidius instaret: homini pro amicitia familia-
 rius dixi: mihi uideri ore durissimo esse: qui præsentem eo gestum
 agere conaretur, qui uero cum ipso contenderent: eos etiam si-
 quid antea recti aut uenusti habere uisi sunt: id amittere, nequid
 mihi eiusmodi accideret: cum contra talem artificem dicturus
 essem: me uereri. tum mihi Roscius & alia multa confirmandi
 mei causa dixit: & me hercule si nihil diceret: tacito ipso officio,
 & studio, quod habebat erga propinquum suum: quem uis com-
 moueret. Etenim cum artifex eiusmodi sit: ut solus dignus uideatur
 esse, qui in scæna spectetur: tum uir eiusmodi est: ut solus di-
 gnus uideatur: qui eo non accedat. Veruntamen, quid si inquit
 habes eiusmodi causam ut hoc tibi planum sit faciendum: nemi-
 nem esse: qui possit biduo, ad summum triduo, septingenta milia
 passuum ambulare: tamen ne uereris ut possis hæc contra Hor-
 tensium contendere? minime inquam, sed quid id ad rem? nimi-
 rum inquit in eo causa consistit, quomodo? docet me eiusmodi
 rem & factum simul Sex. Neuij: quod si solum proferretur satis
 esse deberet. Quod, abs te C. Aquili, & à uobis q; adestis in con-
 silio, quæso, ut diligenter attendatis: profecto intelligetis, illinc
 ab initio cupiditatem pugnasse, & audaciam: hinc ueritatem, &
 pudorem

pudorem, quoad potuerit, restitisse. Bona postulas, ut ex edi-
 cto possidere liceat, quo die? te ipsum Neui uolo audire: uolo
 inauditum facinus, ipseus, qui id commisit, uoce conuinci. dic
 Neui diem. ante V. Calen. intercalares, bene agis, quàm longe
 est hinc in saltum uestrum Gallicanum? Neui te rogo, DCC. 5
 millia passuum, optime, de saltu deijcitur Quintius, quo die?
 possumus hoc quoque ex te audire? quid taces? dic inquam
 diem, pudet dicere. intelligo, uerum, & fero, & nequicquam
 pudet, Deijcitur de saltu C. Aquili pridie Calen. intercalares.
 biduo post, aut, ut statim de iure aliquis concurrerit: non toto 10
 triduo DCC millia passuum conficiuntur. O rem incredibili-
 lem: O cupiditatem inconsideratam: O nuncium uolucrum,
 administri & satellites Sex. Neuij Roma transalpes in Sebusia- 15
 nos biduo ueniunt. O hominem fortunatum: qui eiusmodi nun-
 cios seu potius Pegasos habeat. hic ego si Crassi omnes cū An-
 tonijs existant: si tu L. Philippe, qui inter illos florebas: hanc
 causam uoles cum Hortensio dicere: tamen superior sim necesse
 est. Non enim, quemadmodum putatis: omnia sunt in eloquen-
 tia, est quaedam tamen ita perspicua ueritas: ut eam infirmare 20
 nulla res possit: an antequàm postulasti, ut bona possideres: mi-
 sisti, qui curarent: ut dominus de suo fundo à sua familia ut deij-
 ceretur? utrumlibet elige, alterum incredibile est: alterum nefa-
 rium, & ante hoc tempus utrumque inauditum. Septingenta 25
 millia passuum uis esse decursa biduo? dic negas? ante igitur
 misisti, malo. Si enim illud diceres: improbe mentiri uidere-
 re, cum hoc confiteris: id te admisisse concedis: quod nemen-
 dacio quidem tegere possis. Hoc consilium Aquilij & talij
 bus uiris tam cupidum, tam audax, tam temerarium probabi-
 tur? quid hæc amentia? quid hæc festinatio? quid hæc imma- 30
 turitas tanta significat? non uim? non scelus? non latrocini-
 um? non deniq; omnia potius quàm ius, quàm officium, quàm

D pudorem?

pudorem? mittis iniussu Prætoris, quo consilio? iussurum
 sciebas? quid? cum iussisset: tum mittere nonne poteras? po-
 stulaturus eras, quando? post dies XXX. nempe si te non im-
 pediret: si uoluntas eadem maneret: si ualeres: denique si uiueres,
 5 Prætor iussisset, opinor si uellet: si ualeret: si ius diceret: si nemo
 recusaret: qui ex ipsius decreto & satisfacere, & iudicium acci-
 pere uellet. Nam per deos immortales, si Alphenus procurator
 P. Quintij tibi tum satisfacere, & iudicium accipere uellet: de-
 nique omnia quæ postulares, facere uoluisset: quid ageres? reuo-
 10 cares eum quem in Galliam miseras? At hic quidē iam de fun-
 do expulsus: iam à suis dijs penatibus præceps eiectus: iam,
 quod indignissimum est, suorum seruorum manibus nuncio
 atque imperio tuo uiolatus esset, corrigeres hæc scilicet tu post-
 ea. De cuiusquam uita dicere audes, qui hoc concedas necesse
 15 est, ita te cæcum cupiditate & auaricia fuisse, ut cum postea
 quid futurum esset, ignorares: accidere autem multa possent,
 spem maleficij præsentis in incerto reliqui temporis euentu col-
 locales. Atque hæc perinde loquor, quasi ipso illo tempore, cum
 te Prætor iussisset ex edicto possidere: si in possessionem mi-
 20 sisses, debueris aut potueris P. Quintium de possessione de-
 turbare. Omnia sunt C. Aquili eiulmodi: qui uis ut perspi-
 cere possit: in hac causa improbitatem, & gratiam, cum inopia,
 & ueritate contendere. Prætor te quemadmodum possidere
 iussit? opinor ex edicto, sponso quæ in uerba facta est: si ex e-
 25 dicto Pr. bona P. Quintij possessa non sunt? redeamus ad edi-
 ctum. Id quidem quemadmodum iubet possidere? nunquid
 est causæ C. Aquili? quin si longe aliter possedit, quam Præ-
 tor edixit, iste ex edicto non possederit: ego sponso uer-
 cerim? nihil opinor, cognoscamus edictum. QVI EX EDI-
 30 CTO MEO IN POSSESSIONEM VENERIT. De te
 loquitur Neui, quemadmodum tu putas: ais enim te ex edi-
 cto

Q V I N T I O .

sto uenisse: tibi quid facias, definit: te instituit: tibi praecepta dat,
 EOS ITA VIDETVR IN POSSESSIONE ESSE ON
 PORTERE. Quomodo? QVOD IBIDEM RECTE CV
 STODIRE POTERVNT: ID IBIDEM CVSTODI
 ANT. QVOD NON POTERVNT: ID AVFERRE
 ET ABDVCERE LICEBIT. Quid tum? DOMINVM
 (inquit) INVITVM DETRVDERE NON PLACET.
 eum ipsum, qui fraudandi causa latitet, eum ipsum, quem iudi
 cio nemo defendat: eum ipsum, qui cum omnibus creditoribus
 suis male agat: inuitum de praedio detrudi uetat, proficiscenti ti
 bi in possessionem Praetor ipse Sex. Neui palam dicit. ita possi
 deto, ut tecum simul possideat Quintius: ita possideto, ut Quin
 tio ius non auferatur. Quid? tu id quemadmodum obseruas?
 mitto illud dicere: eum qui non latitarit: cui Romae domus, ux
 or, liberi, procurator esset: eum, qui tibi uadimonium non de
 seruisset: haec omina mitto: illud dico, dominum expulsus esse
 de praedio: domino a familia sua manus allatas esse ante suos la
 res familiares, hoc dico.

Neuium ne appellasse quidem Quintium, cum simul esset: ex
 periri posset quotidie. Deinde quod omnia iudicia difficillima
 cum summa sua inuidia, maximoque periculo P. Quintij fieri
 mallet, quam illud pecuniarium iudicium, quod uno die transi
 gi posset: ex quo uno haec omnia nata, & profecta esse conce
 dit. Quo in loco conditionem tuli, si uellet pecuniam petere: P.
 Quintium iudicatum solui satisdaturum: dum ipse, si quid pete
 ret, pari conditione uteretur. Ostendi quam multa ante fieri con
 D ij uenerit:

uenerit: quod hominis propinqui bona possideri postulantur: præ-
 sertim cum Romæ domus eius, uxor, liberi essent, & procurator
 eque utriusque necessarius. Docui cum desertum esse dicat uadimo-
 nium: omnino uadimonium nullum fuisse: quo die hinc sibi pro-
 mississe dicat: eo die ne Romæ quidem eum fuisse, id testibus me
 pollicitus sum planum facturum: qui & scire deberet: & causam,
 cur mentirentur, non haberent, ex edicto autem non potuisse bona
 possideri, demonstraui: quod neque fraudandi causa latitasset: neque
 exilij causa solum uertisse diceretur. Reliquum est, ut eum nemo
 iudicio defenderit: quod contra copiosissime defensum esse con-
 tendi, non ab homine alieno, neque ab aliquo calumniatore atque im-
 probato, sed ab Equite Roma, propinquo & necessario suo: quem
 ipse Sex. Neuius procuratorem relinquere antea consueisset: neque
 eum si Tribunos appellaret, idcirco minus iudicio pati paratum
 fuisse, neque potentia procuratoris Neuius ius ereptum: contra istum
 potentia sua tum tantummodo superiorem fuisse: nunc nobis uix
 respirandi potestatem dare. Quæsiui quæ causa fuisset: cur bona
 non uenissent: cum ex edicto possiderentur. Deinde illud quoque
 requisiiui: qua ratione ex tot creditoribus nemo neque tum idem fe-
 cerit: neque nunc contradicat: omnesque pro P. Quintio pugnent:
 præsertim cum in tali iudicio testimonia creditorum existimen-
 tur ad rem maxime pertinere. Postea sum usus aduersarij testimo-
 nio: qui sibi eum nuper edidit socium: quem quomodo nunc in-
 tendit: ne in uiuorum quidem numero tum demonstrat fuisse.
 Tum illam incredibilem celeritatem, seu potius audaciam protuli:
 confirmari necesse esse: aut bido DCC. millia passuum esse de-
 cursa: aut Sex. Neuium diebus copluribus ante in possessionem
 misisse, quam postulare: uti ei liceret bona possidere. Postea reci-
 tauit edictum, quod aperte dominum de prædio detrudi uetaret:
 in quo constitit Neuium ex edicto non possedisse, cum conste-
 retur

retur ex prædio ui detrufum esse Quintium. Omnia autē bona
 possessa non esse constitui: quod bonorum possessio spectetur
 non in aliqua parte, sed in uniuersis, quæ teneri ac possideri pos-
 sint. Dixi Romæ domum fuisse: quo iste ne aspirarit quidem: ser-
 uos complures, ex quibus iste possederit neminem: ne attigerit
 quidem, unum fuisse quem attingere conatus sit: prohibitum fu-
 isse: quietuisse. in ipsa Gallia cognostis in prædia priuata Quintij
 Sex. Neuium nō uenisse. deniq; ex hoc ipso saltu: quem per uim
 expulso socio possedit: seruos priuatos Quintij non omnes eie-
 ctos esse. Ex quo, & ex cæteris dictis, factis, cogitat isq; Sex. Ne-
 uij qui uis potest intelligere istum nihil aliud egisse: neque nunc
 agere, nisi uti per uim, per iniuriam, per iniquitatem iudicij, to-
 tum agrum, qui communis est, suum facere possit. Nunc causa
 perorata, res ipsa & periculi magnitudo C. Aquili cogere uide-
 tur: ut te, atq; eos, qui tibi in consilio sunt: obsecret, obtesteturq;
 P. Quintius per senectutem ac solitudinem suam, nihil aliud, ni-
 si ut uestræ naturæ bonitatiq; obsequamini: ut cum ueritas cum
 hoc faciat, plus huius inopia possit ad misericordiā, quā illius
 opes ad crudelitatem, quo die ad te iudicem uenimus, eodem die
 illorū minas, quas ante horrebamus, negligere cœpimus. Si cau-
 sa cum causa contenderet: nos nostram per facile cuius probatu-
 ros statuebamus: quod uitæ ratio cum ratione uitæ decerneret.
 Iccirco nobis etiam magis, te iudice, opus esse arbitrati sumus.
 ea res enim nunc in discrimen uerfatur: utrum ne possit se contra
 luxuriam, ac licentiam, rusticana illa atq; inculta parsimonia de-
 fendere: an deformata atq; ornamentis omnibus spoliata, nuda
 cupiditati, petulantia addicatur. non comparat se tecum gratia
 P. Quintius Sex. Neui: non opibus, non facultate contendit: om-
 nis tuas artes, quibus tu magnus es, tibi concedit, fatetur se non
 belle dicere: non ad uoluntatem loqui posse: non ab afflictā ami-
 cicia

cicia transfugere, atq; ad florentem aliam deuolare: non profusis
 sumptibus uiuere: non ornare magnifice splendideq; conuui-
 um: non habere domum clausam pudori & sanctimoniam: paten-
 tem atq; adeo expositam cupiditati & uoluptatibus. Contra, si-
 5 bi officium, fidem, diligentiam, uitam omnino semper horri-
 dam, atq; aridam cordi fuisse: ista superiora esse, ac plurimum
 posse his moribus sentit. Quid ergo est? non usq; eo tamen, ut
 in capite fortunisq; hominum honestissimorum dominantur
 10 hi, qui relictam bonorum uirorum disciplina, & quæstum & sum-
 ptum Galloni sequi maluerunt: atq; etiam, quod in illo non fuit,
 cum audacia perfidiæque uixerunt. Si licet uiuere eum, quem
 Sext. Neuius non uult: si est homini honesto locus in ciuitate
 inuito Neuius: si fas est respirare P. Quintium contra nutum di-
 15 tionemq; Neuij: si quæ pudore ornamenta sibi peperit, ea po-
 test contra petulantiam te defendente obtinere: spes est, & hunc
 miserum atque infelicem aliquando tandem posse consistere, si
 & poterit Neuius id quod libet, & ei libebit quod non licet:
 quid agendum est? qui Deus appellandus est? cuius hominis
 20 fides imploranda est? qui deniq; quæstus, qui mæror dignus in-
 ueniri in calamitate tanta potest? Miserum est exturbari fortu-
 nis omnibus: miserius est, iniuria. Acerbum est ab aliquo cir-
 cumueniri: acerbius, à propinquo. Calamitosum est bonis euer-
 ti: calamitosius, cum dedecore. Funestum est à forti atq; honesto
 uiro iugulari: funestius, ab eo, cuius uox in præconio quæstum
 25 præstitit. Indignum est à pari uinci aut superiore: indignius, ab
 inferiore atq; humiliore. Luctuosum est tradi alteri cum bonis:
 luctuosius, inimico. Horribile est causam capitis dicere: horribi-
 lius, priore loco dicere. Omnia circûspexit Quintius: omnia pe-
 richitatus est C. Aquili: non Prætorē modo, à quo ius impetraret
 inuenire non potuit: atq; adeo ne unde arbitrato quidem sro po-
 stularet,

stularret, sed ne amicos quidem Sex. Neuij, quorum saepe & diu
 ad pedes iacuit stratus, obsecrans per deos immortales, ut aut
 secum iure contenderent, aut iniuriam sine ignominia sibi im-
 ponerent. Deniq; ipsius inimici uultum superbissimum subiit:
 ipse Sex. Neuij lachrymans manum apprehendit, in propin- 5
 quorum bonis proscribendis exercitatum: obsecrauit per fra-
 tris sui mortui cinerem: per nomen propinquitatis: per ipsius
 coniugem & liberos, quibus propior P. Quintio nemo est: ut
 aliquando misericordiam caperet aliquam: si non propinquitatis,
 at aetatis suae: si non hominis, at humanitatis rationem habe- 10
 ret: ut secum aliquid integra sua fama, qualibet, dummodo tole-
 rabili conditione transigeret, ab ipso repudiatum, ab amicis eius
 non subleuatum, ab omni magistratu agitato, atq; perterritus,
 quem praeter te appellet, habet neminem: tibi se, tibi suas omnis 15
 opes fortunascq; commendat: tibi committit existimationem
 ac spem reliquae uitae: multis uexatus contumelijs: plurimis ia-
 ctis iniurijs, non turpis ad te sed miser confugit: e fundo orna-
 tissimo defectus, ignominijs omnibus appetitus, cum illum in
 suis paternis bonis dominari uideret, ipse filiae nubili dotem co- 20
 ficere non posset: nihil alienum tamen uita superiore commisit.
 Itaq; te hoc obsecrat C. Aquili, ut quam existimatione, quam
 honestatem in iudicium tuum prope acta iam aetate decursaq;
 attulit: eam liceat ei secum ex hoc loco efferre: ne is, de cuius
 officio nemo unquam dubitauit: sexagesimo deniq; anno de- 25
 decore, macula, turpissimacq; ignominia notetur, ne ornamen-
 tis eius omnibus Sex. Neuius pro spolijs abutatur, ne per
 te ferat, quo minus quae existimatio P. Quintium
 usq; ad senectutem perduxit, eadem usq; ad
 rogam prosequatur.

Proposuius

Proposui in nouem rebus consistere dicendi
 cultatem. Erant autem illæ, ingenij uis & industria, doctrina
 pueritiæ, præcepta rhetorica, cognitio philosophiæ, sermonis
 quotidiani cõsuetudo, lectio scriptorũ, usus, memoria, cõtinuatio
 5 studiorũ: si hæc pp̃e oĩa demõstrauero à nobis esse uiolata, cau-
 sas nimis indicauit amissæ eloquẽtiæ, & quare nostri hoĩes ita
 dissimiles sint oratione p̃fectis, ut olim fuerũt, scriptoribus. si ue-
 ro indicaro qua ratione ea consequi possimus, constabit certe
 aliquo modo qua uia, tandem aliquando sublata ex ciuitati-
 10 bus dicendi ratio debeat restitui. Nam ut de natura dicam bre-
 uiter, corrupta sunt nostrorum hominum ingenia, & deprava-
 ta uiuendi ratio est. Tametsi enim permulti acumine & celerit-
 15 tate ad intelligendum præditi sunt per adolescentiam, tamen
 quotusquisq; aut non uoluptate emollescit, aut si hanc evitare
 potest, manet in literis, neq; ad quæstuosas artes deuolat, ante-
 quam uel puerilem illam educationem perceperit: mitto enim
 maiora illa, quæ post hanc erant ante cognoscẽda quam uel ad
 medicos, uel ad uos Iuriconsultos deduceretur. Itaq; natura
 20 bonitas quæ philosophiæ præceptis debebat erudiri & confir-
 mari, ea uel festinatione destituit, uel deprauatione morum cor-
 rumpi solet. Nihil tam inimicum studijs est quam uoluptates
 & animi mollicia: quorum alterum nostris moribus defensio-
 nem nimis facilem habet, alterum præmium uirtutis esse credi-
 25 tur, atq; à multo maxima parte expetitur. Sed non inde solum
 deteriores sumus: non modo deformata uoluptatibus, aut ali-
 quo magno affectu impedita natura non sinit nos comparari
 cum maioribus: nõ tantum uitia & festinatio nos à uero abdu-
 cit, sed etiam, quoniam latinus sermo non est ut fuit, olim in ci-
 30 uitatibus, & non nisi à paucis, idq; uiciose usurpatur, non pot-
 esset, tamen amissimus, estq; nunc rudior & difficilior, Quare
 hac

hac mutata, commutatus etiam sermo est, & pro puro & Romano, impurus atque peregrinus, pro ornato atque literato, rudis & illiteratus uenit in consuetudinem. Hunc secum Romana & Græca olim adolescentia in scholas & ad Grammaticos attulit, eoque nostris aptior fuit, & ad discendum præcepta, & ad cognoscendum poetas atque historicos. Primum igitur in re ipsa est dissimilitudo & incommoditas, deinde etiã in ratione uiaque tradendi, quam antehac secuti sumus. Fuit enim uaga uarietate, difficilis obscuritate, iniucunda diuturnitate. Apud ueteres Romanos certa erat & aperta, & breuis: nos multitudine, prolixitate, subtilitate nostra debilitamus ingenia. Itaque nos & methodus illa uetusta Grammaticorum destituit, & ablatu est loquendi usus, non ille impurus quem augemus quotidie, sed latinus & literatus, de quo post dicam copiosius. Iam uero præcepta illa dicendi, & institutio artis, multas habet easque magnas incommoditates. Nam ut concedam libros Rhetoricos satis esse multos & qui eos explicant, doctoresque dicendi, omnia que ad hanc rationem necessaria sunt, habere: tamen natura repugnat, ut eum doceas dicere, qui loqui nesciat. quotusquisque est autem hoc tempore, aut fuit ætate superiore, qui sermonem latinum, si non copiosum, at saltem purum sibi possit arrogare? Itaque nos aut serò, aut ante uerborum copiam comparatam, præcepta cognoscimus, & dicendi magistros accimus tum, cum uel ante tempus inutilis est exercitatio, aut post tempus uix usus & orationis copia potest esse talis, qualem requirimus. Cùm enim eloquentiæ usus sit maximus, tum in omnibus artibus atque disciplinis, tum præcipuè in Theologia & ciuili scientia, tamen quamdiu caremus eloquentia, tamdiu ad usum non feliciter potest adhiberi. Quotusque etiam consuetudo exercitationis non recte celebratur, neque excolitur usus rhetoricus: eo usque nihil oratione po-

ne politum, nihil elaboratum industria, nihil copia atq; uari-
tate ornatum à nostris exire uidebimus. Est etiam illud in com-
modum in arte, quod à Dialecticis præceptis est separata, quæ
ante nostra tēpora ita defœdata sunt, ut nūc uel barbara adhuc
9 institutione obscurētur, uel non satis in illis operæ collocetur,
uel omnino incognita iaceant. Veteres autem illi quos admira-
mur, & quorum nos similes esse uelimus, quicq; soli oratores di-
ci possunt, ex hac arte, hoc est, differendi ratione, & præcepta
rhetorica muniebant, & in artis doctrina multa à Dialecticis
10 mutuata ita exercendi cōsuetudine usurpabant, ut postquam
dicendi uim consecuti essent, nata illa cum ipsis, non disciplina
comparata uiderentur. Quanquam enim diuisa essent studia
in Græcia tum, cum Socratici cum Sophistis contenderent: ta-
men utriq; partis aduersariæ mitto rationes, sed uerba quoq;
11 habuerunt annotata. Hinc est quod in Rhetoricis Philosopho-
rum libris multa uidemus posita, quæ ante à Sophistis fuerunt
tradita: & apud Græcos, qui de oratoris arte præcepta tradi-
derunt, in eaq; professione solum uersati sunt, non pauca præce-
perunt sumpta non ex sua officina, sed ex scholis philosopho-
20 rum. Itaq; uerisimile est Demosthenem non ignarum fuisse eò-
rum, quæ à Platone de ratione differendi docebantur, & longe
certius atq; uerius intellexisse, quàm hi qui inclinata dicendira-
tione, sese Academiæ & Peripateticis addixerunt. De Cice-
rone nullum dubium est, qui eloquentiam sapientiæ studio cū
25 primis reconciliauit. Velim igitur hanc rem nostro seculo non
carere exemplo: & eos qui ex literarum cognitione nomē ma-
gnum consecuti sunt: in suis scholis maiorem instituere expli-
cationem eorum quæ ab Aristotele sunt tradita. Tamen enim
propemihī non ambiguū est, longe copiosius eum & docuisse
& scripsisse, quàm nobis per manus eorum qui in illa familia
manserunt,

manserunt, sunt tradita, tamen quoniam ea sola extant, & quia
 nemo melior differendi magister, contenti eo esse debemus,
 eiusq; præcepta celebrare. Fateor non esse in Dialecticis libris
 plena omnia atq; explicata, multa etiam aliena interposita, ta-
 men ita sunt coacta, ita etiam digesta, ut methodus illa quam
 requirimus non sit conturbata. Itaq; dolendum est non diligen-
 tiores operam in eam rem collocari. Verum sic est natura ho-
 minum, peccant in partes contrarias turbata secula. Aetates su-
 periores foedissimam & propè perpetuam in illis exercitatio-
 nem instituerunt: nos uero dum illam uitamus, dum barbari
 uideri nolumus, in summam negligentiam incurrimus, nec pa-
 timur in re necessaria naturam nostram erudiri. Sed ueniendū
 nunc est ad rerum cognitionem, ad recordandi uim, ad con-
 stantiam studiorum, hæc enim tria ex illis nouem sunt reliqua.
 Querendum non est diuisas esse inter se artes, & distincta stu-
 dia, & separatos à Iurisconsultis medicos, neq; unum utranq;
 artem profiteri. Non enim nos Græcorum linguam latino ser-
 mone inferiorem facimus, & uera est illa apud Platonem So-
 cratis sententia *πλείω τε ἕκαστα γίνεσθαι, καὶ κάλλιον ἢ ἕνα ὅταν*
εἷς ᾖ, ἢ κατὰ φύσιν καὶ ἐν καιρῷ χολήν τῶν ἄλλων ἄγων πράττει.
 Si hoc in paruis & abiectis rebus uult esse Socrates, & secernit
 agricolas ab architectis, textorem ab eo qui suta parat, magis
 nobis id in medicina & iuris scientia est obseruandū. Sed illa re
 prehendida consuetudo est, neq; iurisconsultos eloquentiam
 ad suam facultatem adiungere, neq; orationis copiam studiosos,
 ciuilem scientiam atq; reliquas artes ac disciplinas cognoscere:
 sed utrosq; sua professione contentos alterius opes contemne-
 re. Est enim aliud discere ea quæ necessaria sunt susceptæ nostre
 rationi *κατὰ φύσιν* ut inquit Socrates *καὶ ἐν καιρῷ*, aliud per-
 ceptam rationem proferre in medium, eamq; conferre in quæ-
 situm

stum, & uti uitæ instituto. Doctrinarum cognitio, dicendi fa-
 cultatem non solum uberiorem, sed etiam illustriorem facit: do-
 ctrinæ etiam ipsæ lumen non habent, nisi claritas accedat ora-
 tionis. Conturbata hodie dicendi ratio est, quod ordine careat
 5 & modo, quem in disciplinis, autores & scriptores earundem
 reliquerunt, & hæ ipsæ obscuratæ sunt foeda & uasta tracta-
 tione quorundam hominum, qui antequam loqui latine sci-
 rent, artes explicare sunt conati. Hi sua autoritate nos à
 uera uia reuocant, & ad loca deuia & uagabunda & lubrica &
 10 spinosa deducunt. Neq; enim mihi dubium est Frossi aliam te-
 rationem secutum esse in ciuili prudentia, & aliam nunc animo
 tenere comprehensam, in tali tantoque rerum forensium usu.
 Illud etiam statueret, rectam uiam à Iustiniani coangustatoribus
 legum præscriptam, quam uestri pragmatici & interpre-
 15 tes corruperunt. Ab eiusmodi ingenijs inquinatæ sunt & ob-
 scuratæ omnes philosophiæ partes. Itaq; quod oratori necessa-
 rium est hoc tempore assequi non possumus, ut quantum satis
 est uarietatem doctrinæ omnem aspiciamus. Hæc defœdatio
 non solum sapientiam uniuersam à nobis aufert, sed etiam in sin-
 20 gulis eius partibus labefactat memoriam. Illustris enim tracta-
 tio, quam adfert eloquentia, & ordinata atq; artificiosa dige-
 stio, quæ tum ex cæterarum artium cognitione petitur, tum
 à Dialecticorum præceptis maximè informatur & stabilitur,
 memoriæ alrix est & custos, quæ nulla re magis aboleat, quam
 25 rudi & barbarâ atq; scopulosâ traditione. Habet illa quidem
 ortum à naturæ bonitate, & uitiatâ natura uitiatum me-
 moria: sed cum indigesta multitudine laborat, obruitur ple-
 runq; & cum non uia modicè alitur, etiamsi magna perman-
 neat aliquando: tñ informis sæpenumero & monstruosa confi-
 30 citur; nos artificiosam & expeditam requirimus. Restat studio-
 rum

rum perpetuata illa neq; omiffa neq; relicta ratio, quam in fin-
 gulis quidem artibus permulti retinent, in uniuersis uerò qui
 ita durent, ut rerum cognitionem femper cum orationis copia
 coniungant, pauci sunt qui eam confuetudinem, aut omnino
 aut cum laudabili & præclara utilitate retineant. Nam complu-
 res sunt Aftrologi, Geometræ, Mufici, pictores, poetæ, qui
 fua arte delectati cæterarum rerum doctrinas rejciunt. medici
 etiam & in utilitatibus comparandis percepta iam arte occu-
 pati, & post quæfitas commoditates ociofe & molliter uiuen-
 tes, ut rem laboriofam fapientiaæ ftudium repudiant, Iurifcon- 10
 fulti tñ in exercitatione artis atq; ciuilibus occupatiõibus, tum
 etiam post constitutos habitosq; honores, nihil ad fe pertinere
 putant aliud quàm ciuilia negocia: non illa omnia quæ cum fa-
 pientia magnam coniunctionem habent, fed illa mercenaria,
 & queftuofa, in cõgerendis, conferuandisq; facultatibus. Theo- 15
 logorum non magnus numerus eft, qui eloquentiam ad fe per-
 tinere putent; & fi qui sunt, qui eam amplectantur, tamen in re
 tanta & tam barbara tractatione corrupta, non poffunt ita uer-
 fari, ut uel dignitati rei orationis copia respondeat, uel latini fer-
 monis puritas non conſpurcetur uerborũ inſolentia. In re enim 20
 ipfa omnes permanent, eloquentiaæ uero ftudium multi remit-
 tunt, multi comparata quadam uolubilitate fe facundos exifti-
 māt. Sed cum cæteris omnibus artificibus, tum maxime Theo-
 logis apparatu ornatuq; orationis eft opus. Itaq; perpauci ſunt
 qui in omnibus ita durant ut eloquentia cum rerum cognitio- 25
 ne coaleſcat, quod eft neceſſarium; & hi qui ſunt, quandiu nihil
 perfectum proferre poſſunt, tandiu conſtat non eſſe id aſſecu-
 tus, quod uolebant. De linguaexercitatione loquor, ſcriptori-
 bus ſuam cuiq; laudem tributam uolo: quam multi non ſolum
 utilitate rerum, ſed etiam orationis non inani elegancia, ſcri-
 bendo

bendo sunt consecuti: dicendo uero quid multi præter lingue
 celeritatem & uerborum exultantem audaciam adepti sint non
 uideo. Ego demum eloquētem esse illum censeo, qui cum ora-
 tionis exercitatione rerum coniunxit & philosophorum scien-
 5 tiam: qui utrunq; horū apto congruentiq; apparatu instructū
 habet: qui ita ut earum natura requirit & armare res potest &
 illustrare. Qui hoc consecutus sit non uideo, neq; credo quen-
 quam esse eruditorum uirorum, qui non id libenter agnoscat:
 & tamen esse uiam, qua possint homines ad arcem rei perueni-
 10 re. Sed hæc quoniam est in natura rerum, & eam ingressi sunt
 aliquando Romani, Attici, Asiatici: nobis quoq; est anniten-
 dum ut eandē inueniamus. Et quanquam nos quidem sero, ta-
 men adolescentibus, tamen posteris, utilissimum erit, aliquid
 habere præmonstratum. Cum igitur nouem illa de quibus di-
 15 xi, partim conturbata sint, partim repudiata, non mirum
 est amissam esse omnem facultatem & elegantiam orationis.
 Nam ut ex nouem Musarum uarijs modis, pulcherrimus qua-
 si nascitur uocum concentus: sic ex hisque ante posuimus con-
 ficiatur oportet, erudita atq; exercitata oratio: Et ut omnis illa
 20 modulandi suauitas perit, si ex illis uirginibus, aliqua putide,
 perturbate, præpostere, discrepante, atq; exanimata modos fa-
 ciant, ita si quid ex his non recte adhibeatur, aut si quid desit nō
 potest esse ornatus in dicendo aptus, neq; apparatus uerborū
 atq; rerum talis, qualem oratoris officium postulat. Sed ad
 25 consequendum hæc omnia, quatuor opus est nobis hominum
 generibus. Nam & eorum qui sunt cum magistratu, opera o-
 pus est: & parentum: & magistrorum: & puerorum. Nisi enim
 ciuitates præmia constituent, cessant non solum doctores, sed
 etiam parentes, quibus maxime curæ sunt liberorum commo-
 ditates. Per Germaniam nimium destitute sunt literarum scho-
 la: id

hæc id accidit spe præmiorum adempta, non religionis renouatione, Quamdiu enim familiæ atq; sectæ ociofæ neq; doctæ existimationem & authoritatem habuerunt, quandiu honesta habita fuit ratio uitæ, abuti opibus ecclesiæ, magna fuit antehac excitata turba ingeniorum: nunc uero postq; detecta sunt impietatis illa diuturna & tyrannica studia: postquam intelligunt homines, esse sceleratum, uti bonis alienis: sed sceleratius Ecclesiæ, flagitium esse nihil eius nomine cuius sunt, agere, sed sacrilegium eadem ad nefariam & scelestam uoluptatem atq; libidinem conuertere: liberos suos utiliter sibi, quam publice uere flagitiose malunt, eocq; eos ad plebeas artes deducunt. Credo ego bonorum neminem esse, qui hanc colluionem euersionemq; religionis sine conscientia grauissimo pondere defendendam suscipiat. Sed sublata complurium conscientia est, & se uulgo multitudine excusant. Sacerdotiorum enim ut nunc sunt curationes, optimus quisq; remouendas statueret, nisi turba potentiaq; niterentur, quorum alterum irritari, alterum commoueri sine summa perturbatione humanarum rerum non potest. Nemo omnium est, qui non alienissimo sit animo à parricidio: horrescunt pleriq; omnes eius sceleris nomen. at etiam Romani illi ueteres nondum Christiani, in illa ignoratione ueræ pietatis, hanc legem fixam stabilemque habuerunt, Sacrum sacroæ commendatum, qui clepserit, rapseritq; parricida est. Clepunt & furantur sacrum, qui largitionibus, qui malis artibus irrepunt in possessionem sacrorum bonorum: rapiunt sacra, qui palam ad suas libidines ea comparant. Quorsum igitur hæc spectat oratio? ut intelligatur si sacræ opes, ut principio dispensatæ sunt, ita conseruarentur: si ad eas nemo admitteretur, nisi cuius probata uita, laudati mores, commendata esset consiliorum institutio, haberent ad quam uite rationem sese aggregarent

garent adolescentes, & stimularētur plures, quā sunt hīce tem-
 poribus, ad literarum studia. Nunc uero largitiones & gratia
 in religionis fidem irreperunt, & nomine pietatis occupato,
 eāq; eiecta, nō amplius ueritati locus patet. Nihil enim tam ini-
 micum ueritati est, quā uis & inique comparata potentia, ni-
 hil tam consentiens, q̄ uitæ probitas & innocentia. In hac igit̄
 destitutione bonorum, non excitatur industria multoz, quib.
 ingenium Deus egregium dedit. Tamen si em̄ hi non id curare
 debent, quem fructum tribuant homines sapientiæ, tñ quia na-
 10 scimur ita oēs, ut primi animi minus habeant & roboris & pru-
 dentie, priusq̄ id quod optimū homini est intelligatur, ad aliud
 uitæ genus pleriq; deflectunt. Nihil facilius animaduertitur, q̄
 uitæ utilitates, quæ ex cæterorum opibus æstimari solent, tarde
 plerunq; & saepe sero animi diuitias amplectimur. Itaq; præ-
 15 mia proponi debent pueritiæ, & adhuc rudibus naturis: deinde
 de eiusmodi disciplina institui, ut ad integritatem, innocen-
 tiam sanctitatēq; proposita uideantur, & ad professionē uitæ
 talem, quæ commoditates adferat ad gloriam Christi amplifi-
 candam, & ueritate se, non aut̄ honesti specie tueatur. Si hoc in-
 20 stitutum antiquum & uetustum, renouari & restitui possit,
 non deessent aut in ciuilibus causis aut in ecclesiasticis contro-
 uersijs, qui cum summa tranquillitate animoz, omniumq; com-
 probatione res obscuras explicarent, exacerbatas sedarent, de-
 prauatas corrigerent. Sed non hoc in loco consilium dare con-
 25 stituimus, uerum causas commemorare, quamobrem amissa
 sit eloquētia, atq; significare, quia inter magistratus uiri boni, q̄
 quod uerum est intelligunt, non possunt sacrarum opum pos-
 sessionem probitati & religioni recuperare, exiguum esse eor-
 rum numerum qui rem tantam totq; difficultatibus implicar-
 tam suscipiant. Quo sit ut dum pars maior quæ cum magi-
 stratu

fratu est non uult, dum boni id quod uolunt non possunt efficiere: neque parentes ut uelint, neque liberi ut cupiant, neque magistri ut suscipiant alliciuntur. Infirmum est in inscientia & iuuentute iudicium: ideoque utilitatibus parentes, laudis cupiditate adolescentes sunt excitandi. hæc affectio ætate & doctrina corrigetur, ut tandem etiam alienatio sit ab ambitione, cum uitæ institutio, ingenij educatio, morum disciplina, recte poterit adhiberi. Sunt præterea multæ aliæ causæ, ob quas & studia perturbata sunt, & dicendi scientia est impedita: sed quia, si hæc quas dixi tolli possint, assequeremur id quod expetimus, prætereundas esse illas duxi. Reliquum est ut dicamus de recuperatione, quæ pars tametsi præstantior est, tamen quoniam causæ rerum malarum prius tollendæ sunt, quam res bonæ possint restitui, inscriptionem utriusque parti de amissa dicendiratione esse malui, quam de eadem recuperanda. Habet enim hic titulus promissum nimis magnum & arrogans, alter est uerecundior. Dicendum igitur deinceps est Frossi, quomodo iustam dicendi scientiam putem ad homines tanquam ad regnum suum reduci posse. Nam ex his quæ dicta sunt hæcenus, causas uideamus corruptæ linguæ: deinde si Quintiana illa oratio cum istis quæ nostris temporibus scripta extant, conferatur: facile est cõsiderare, nihil simile uetustati à nobis representari. Itaque quemadmodum instituimus, repetamus illa nouè, & ordine singula declaremus, qua sit ratione uicique ingredientum. Frustra enim suscipiuntur aliquid consequendi studia, nisi ante illud quod eo quo cogites deducat, perpenderit. Sed non me illud inuenisse arrego, uerum conquisiuisse eiuscemodi quædam, quæ quoniam certos autores habent, existimem esse celebranda. Ut igitur de natura primum dicam, nulla de illa cõparanda præceptio est. Datur enim cuiusque diuinitus sua natura, sed

ra: sed si cultus atq; custodia in omni re plurimū ad conseruan-
 dum ualet: potest etiam de hac aliqua institui disciplina. Primū
 igitur fugiendæ sunt uoluptates, atq; cauēdum est ne uitijs cor-
 rumpatur ingenium. Nulla concordia studijs doctrinæ, sapien-
 7 tia, cū negligentia, mollitie & prauitate solet intercedere. Vbi
 hæc uitantur, illa uero assumuntur, ibi egregia & præclara ad-
 discendum dicendumq; indoles poterit excoli. Est enim exci-
 tanda naturæ bonitas studio & ardore amoris erga id ad quod
 nata uidetur. Hoc igitur secundum naturam est elaborandum,
 10 ut cupiditas accedat, quæ mater est diligentia. Et si enim ab a-
 micis natura dari non potest, sed cum uita simul adfertur, in-
 exacui adolescentens ab his, quibus se carum esse existimat. Periti-
 net hoc officium non ad parentes solum, & ad doctores litera-
 rum cæterosq; cum quibus est aliqua uel necessitudo uel con-
 15 iunctio: uerum etiam ad eos qui rem publicam curant. Excitan-
 tur ingenia, maximèq; puerorum, & adolescentum, non tam
 utilitatibus quas non uehementer desiderant, dum nihil de-
 est, quàm beneuolentia, laude, autoritate, exemplis. Etenim si
 officium caritate, diligentia commendatione, approbatio exci-
 20 stimatione, copia exemplis bonorum gignitur: necesse est in
 ea rebus, neq; inofficiosos neq; negligentes neq; repugnantes
 neq; paucos esse, qui exacuantur ad res præclaras, si beneuolen-
 tia, si laudationes, si autoritates, si exempla non desint. Sit igitur
 hoc secundarium, ut curetur, quo literarum cupiditate fla-
 25 grent adolescentes, ad eamq; rem parentes, magistri, præmia ad
 laudem atque autoritatem expolita, opem ferant. Sed uenien-
 dū nunc est ad illam puerilem institutionem, ut recte eum qui
 indolem aptam idoneamq; habet educemus. Habet hæc pars
 tria capita, præceptionem, explicationem, resolutionem. Præ-
 ceptorū ratio à multis est tradita, & ad hunc locū non pertinet.
 Sed

Sed illud monendum est, ut ne uasta sit illa methodus, regularum & præceptionum multitudine. Vtilissimum est exercitam habere consuetudinem flectendi nomina & uerba: & consecutionem & coniunctionem dictionum paruo legum numero absolui, & in utrisq; principio obscuras illas & philosophicas uitare partitiones: Explicatio præceptorum institutioni statim & cōtinenter adiungatur. Habet illa partes tres, argumenti expositionem, consuetudinis obseruationem, & interpretationem uocabulorum. Primum enim curare debemus, ut res ipsa paucis uniuersa cognoscatur. deinde leges institutæ, ad quæ omnis accōmodatur actio intelligatur, post hæc ad singula descendendum est. Sed orationum argumenta facile ex narrationibus colliguntur. uerum quoniam illæ plerunq; sunt prolixæ: possunt & sæpe debent coarctari: ut in hac causa qua P. Quintius in fama fortunarumq; discrimen deducitur: Aduersarius est Sex. Neuius. Hic desertum esse sibi dicit uadimonium à Quintio; bona eius à se esse possessa ex edicto Prætoris Burrieni dies triginta, ideòq; à Dolobella postulat ut Quintius iudicatum solui fatiscet; uel sponsonem faciat. Mauult Quintius sponsonem facere: & C. Aquilius iudicem sumit, atq; ex sponso agit. Orator aduersarius Q. Hortensius est. M. Cicero Quintij patronus, negat possessa esse bona ex prætoris edicto. Primum quod causa nulla fuit cur à prætore id postularret: nã neq; quicquam Quintium debuisse neq; uadimonium deseruisse. Deinde, quia non potuit ex edicto possidere, id probat ex uerbis edicti, quod neq; latitarit, fraudandi causa, neq; exilij causa solum uerterit. Postremo non possedisse, propterea quod bonorum possessio nō spectatur in aliqua parte, sed in uniuersis quæ teneri & possideri possint. Breuis est eiusmodi explicatio, sed apta ad intelligendū & recordandū. Puto etiã hanc rationē Ci-

ceroni placuisse, qui Aeschynis & Demosthenis inter se con-
 trariarum orationum argumentum paucis uerbis est comple-
 xus. De consuetudine etiam hic dicendum esset, si hæc res non
 esset ita proluxa, ut ludo & magistris satius sit eam explanatio-
 nem relinquere, quàm hoc in loco interponere. Idem sentien-
 dum est de uocum interpretatione: sed hoc magis est Gramma-
 ticoꝝ, illud ex uestris libris & historijs est petendum. Verũ etiã
 uos multoꝝ uocabulorum uim ante Grammaticos explicastis.
 Præterea uestrum est scire, quot Prætores habuerit populus
 10 Romanus, & quæ sit differentia inter eos qui de urbanis, quicquid
 provinciarum negotijs decernunt. Aliud enim fuit genus Præ-
 torum quos Sylla constituit publicis causis, aliud illorum qua-
 tuor qui his sunt antiquiores, aliud qui à Cæsare sunt postre-
 mo adiuncti. Adfert hæc distinctio lucem ad intelligendum,
 25 sed hæc tractatio ex uestris studijs defluxit. Utilissimum est sci-
 re, tum in Grammatica disciplina, tum in ludo Rhetorum, ut
 ius dicentis, sic etiam prætoris esse bonorum possessionem da-
 re & in possessionem mittere. Neque intelliget Rhetor uim illi-
 us sententiæ magis quàm iuris peritus: QVIS TANDEM
 20 NOBIS ISTA IURA TAM AEQVA DESCRIBIT?
 QVIS HOC STATUIT? QVOD AEQVVM SIT IN
 QVINTIVM, ID INIQVVM ESSE IN NEVIVM.
 Hoc ex uestro fit apertius QVOD IPSE IN ALTERL-
 VS PERSONA AEQVVM ESSE CREDIDIT ID IN
 25 IPSIVS QVOQVE PERSONA VALERE PATIA-
 TVR. Iam quid sit satisdatio, quid sponsio, quid uadimonii-
 um, quid uadari, à uobis definitum est: sed & grammatici eadẽ
 explicarunt, sed uos autores estis. Verum illud fortasse non
 inutile est ad obseruandum, sæpe in eo ipso libro qui legitur, &
 consuetudinem uno in loco latere, in altero indicari: & obscu-
 ras

ras alibi sententias esse, & incognitam alibi uocabulorum natu-
 ram, alibi uero utraq; explicari. Quare utile est in omni lectio-
 ne & interpretatione prius totum librum celeriter perlegere,
 atq; annotare que sunt similia, quam in singulis statim moram
 facere. Obscurum est in principio orationis quid sit iudicium
 de re, quid item de probro, sed explicatur postea id copiosius
 in tractatione questionis infinite. Cuius uero bona uenerunt,
 non modo illi amplissimæ fortunæ, sed etiam uictus uestitusq;
 necessarius sub præcone cum dedecore subiectus est, is non mo-
 do ex numero uiuorum exturbatur, sed sic fieri potest infra 10
 tiam mortuos mandaf. Etenim mors honesta sæpe uitã quocq;
 turpem exornat, uita turpis ne morti quidem honestæ locum
 relinquit. Ergo Hercule cuius bona ex edicto possidentur, hu-
 ius omnis fama & existimatio cum bonis simul possidetur. De 15
 probro igitur iudicium est, quod est de bonorum possessione,
 non de re pecuniaria, de deserto uadimonio, non de re debita.
 Longum esset ista explicare, ideocq; prætereundum est, & ue-
 niendum ad ea quæ minus nunc in usu uersantur.

DE AMISSA DICENDI RA-
 tione. Liber Secundus.

DICENDVM IGITVR NVNC EST DE 25
 Grammaticorum illa ratione, qua integras con-
 uersiones & sententias in suas formas redigunt, &
 has in ea dissoluunt ex quibus ipsæ constant. Est
 hæc ratio utilissima ad comparandam orationis elegantiam &
 ubertatem. Necessè, n. est omnẽ orationem, quęcuncq; illa sit, ex
 F iij uerbis

uerbis confici, & recte Cæsar originem eloquentiæ uerborum
 delectum esse scripsit. Sed hic delectus, qui in primis necessari-
 us est, haberi non potest, non magis quam militum, nisi antea
 coactis unum in locū, quasi militum, sic uerborum copijs. Sed
 hic ego rursus deplorare cogor nostrorum temporum infeli-
 citatem. Propè enim unà cum corporibus plurimorum conse-
 nescunt ingenia, priusquam uel mediocrem eloquentiæ pos-
 sunt laudem obtinere. Id fit tum melioris rationis ignoratione,
 tum loquendi consuetudine deprauata, & auocatione sermo-
 nis quotidiani. Romanorum enim & Atheniensium atq; Asia-
 ticorum olim liberi, propè cum matris lacte uerbis simul opti-
 mis imbuebantur, & priusquam puericiam superassent oratio-
 nis copiam erant assecuti. Quare tum id tempus idoneum ad
 disciplinas fuit, quod hodie nostri adolescentes apud Gramma-
 ticos consumunt. & ibi eis finis audiendi, ubi nostris præpro-
 pera adhuc sunt principia. Hinc fit ut nostra ætas medicos, iur-
 isperitos, theologos plures proferat quam oratores, si modo
 ullus hoc quidem certe tempore sit orator. Neq; enim uideo
 cur difficilius sit totum illum doctrinarum quasi orbem, disce-
 do peragrarè, omnesq; literarum artiū doctores audire, quam
 alienæ linguæ rectam laudatamq; atq; perfectam ibi cognitio-
 nem consequi, ubi aut in libris latens uulgo non est recepta, aut
 si ab aliquibus in sermonibus usurpatur, tamen ita contamina-
 ta uerba habet, ita peregrinis conspurcata est loquendi modis,
 ut propè prudentius consilium esset patriæ consuetudinem re-
 tinere, quam uiolare atq; uitare sermonem alienum. Hæc certe
 omnes incommoditates, quas gentium diuersi mores, dissimilis
 lingua attulerunt, uitari possent, si ea præessemus diligentia in-
 genijs, si eam industriam & dexteritatem præstare possimus,
 quam & officium nostrum requirit & desiderant rationes hu-
 mana.

mana. Est enim uia & ratio uerba rerum tum singula tum con-
 iuncta colligendi. Est modus in his duobus generibus collo-
 candis, per quem adolescens, latina, significantia, apta, à se non
 ante cognita, inuestiget, atq; in suis quasi receptaculis inue-
 niat: quibus ea informet, & cum laude tum dicendo tum scri-
 bēdo in medium proferat, quæ uel mente complectitur, uel sua
 lingua scripta latina ueste cupit induere. Sed qui libri hisce tem-
 poribus nobis uerba explicant, parum adferunt facultatis pue-
 ritia. Laudo illorum uirorum diligentiam, qui nobis ea dede-
 runt in coaceruando, doctrinam in explicando: disponendi ue-
 ro uiam desidero. Primum enim literarum ordinem sequi, mo-
 dicam laudem habet, & in singulis tantum dictionibus uesti-
 gandis, atq; cognoscendis laborem leuat: copiam uero non ob-
 oculos potest ponere. Deinde illa distinctio nisi oblati uoca-
 bulis nullo præsidio esse potest. Querit is qui docet aut qui ig-
 norat, si legendo aut auscultādo notetur, quid sit sponsio, quid
 sponsionem facere, quid in stirpibus acetabula, quid in ædifi-
 cijs suggrundia, quid in exercitu legio, quid apud mathemati-
 cos rhombus: nō quæreret, nisi eiusmodi multa oblata ultro,
 cursum lectionis impedirent & retardarent intellectum. A do-
 lescenti cum ignotum uerbum occurrit, tum demum quæren-
 di est locus, cum uero patrio uestitu sententias indutas mente
 tenet, quæ fieri potest ut ex horum libris latinū græcūmq; orna-
 tum inueniat, quo eadem uestiatur, cum ubi hic lateat certum
 sit eum ignorare: Magistris literarum hic labor, & quibus am-
 plior doctrina est, tametsi facultatis atq; copix non habet mul-
 tum, tamen subsidio est. Sed non solum quæ ab uno deducun-
 tur formationes atq; significata congerenda sunt, uerum ea
 quoq; sunt adiungenda, quæ aut eiusdem generis sunt, aut om-
 nino sunt pugnantiæ, sed ita demū adiungenda, ut certa sit tum
 natura,

naturæ, tum quæ à natura non multū solet recedere, artis dispo-
 sitio. Sunt enim alia singula & solitaria, alia coniuncta & à sen-
 tentiā nō procul remota: alia rerū præcurrentiū, alia consequen-
 tium, alia causarum, alia effectarum, alia similium, alia idem si-
 5 gnificantīū, alia contrariarū. Verū ut aliquo modo nostro con-
 silio excitemus cæterorum studia, paucis indicabo meam in
 hoc loco sententiā. Quemadmodum rerum certi constitutum
 tur communēsque loci: sic uerborum etiam genera & sententi-
 rum formæ, ad certos ordines reduci possunt. Hæc duo non
 10 ex quouis scriptore colligi debent, sed ex optimis primo
 coaceruanda. Illud autem obseruandum etiam est, ut autorum
 sic etiam uerborū nō unam esse formam. Aliud dicendi genus
 oratorum est, aliud poetarum, aliud quod medium est histori-
 corum. Itaque unumquodque annotari debet unde sit sumptum.
 15 Si enim diuersa sunt horum trium orationis genera, etiam earum
 ex quibus illa constant, inter se differre necesse est, uerba nimi-
 rum & quæ ex uerbis fiunt sententiarum figuras. Oratorum
 igitur primus atque unus sit Cicero apud Latinos, etiam philoso-
 phorū: sed addi potest Varro & Cornelius Celsus, uerum pru-
 20 denter & modice Celsus, & in suo genere, & cum est opus. Plin-
 nius etiam, sed cum necessarium est. Apud Græcos Demosthe-
 nes solus orator proponendus, cui Plato adiungitur propter
 rerum & orationis amplitudinem, deinde Xenophon, Hippo-
 crates, Aristoteles, & in multis Galenus. Poetas Latinos habet
 25 mus Vergilium, Lucretium, Horatium, Sed Lucretius in uer-
 bis & locutionum formis purior est Horatio, qui ob dicen-
 di figuras probatur à doctis. Vergilius utroque antecellit,
 sed in Georgicis & Bucolicis nihil peccat. Apud Græcos ne-
 mo melior Homero, cæteri etiam omnes boni, sed primus la-
 bor in optimis consumi debet, & ex Homero prius copia
 compa-

comparanda est, quam ad Hesiodum, Aristophanem, Theocritum, Euripidem, Sophoclem, Aeschylum ueniamus. Historicorum nemo melior inter Romanos C. Casare, sed Oratori similior, quam Lilius, quo saepe cum in re militari destituimur habemus opus: uerum antecedunt Casaris commentarij. Graeci Xenophontem habet, qui puritate & lenitate orationis non cedit Casari: & Thucididem & Herodotum: quibus adhiberi potest & Polybius, propter apparatus bellicum illis temporibus auctum, & cumlata rerum uocabula. Oes hi in suo genere excellunt: sed quae utilissima sunt, ea primum locum debent occupare. Quare in Oratoribus principio uersandum est. Scio Romanis & Graecis aliam consuetudinem fuisse, & ad Poetas statim pueros deduxisse: sed quia ad Grammaticos illi quotidianum sermonem adferebant, quem antea didicerant, minus periculi erat, cum lingua pura esset, in hac ratione instituendi. Credo ego cum Seneca floreret, & in sequentibus temporibus, cum corruptus sermo latinus esset, magnam causam fuisse obscuritatis & ineptiarum, quod uetustam illam disciplinam sunt secuti, quae cum ipsis moribus & aetate erat commutanda. Neque poetarum eadem est ratio, aliud dictionis genus Comici, aliud Tragici, aliud Epici, aliud Lyrici sunt secuti. Itaque diuersum non solum compositionis, sed etiam uerborum genus: in quo cum iudicio uersandum est: ne quae inter se admodum dissimilia sunt commisceantur. Sed de scriptoribus, unde orationis & eloquentiae opes congregandae sint, satis sit haec indicasse. Reliquum est, ut de modo & uia colligendi scribamus: quae res etiam hic non potest omnis explicari. In illis, n. libris quae de ratione Latinae loquendi atque scribendi inchoauimus, quicquid ad hanc praerceptionem pertinet, aperietur. Cum enim locorum alij communes sint & amplj, alij in

medio, alij in parte extrema coarctati: prolixum esset hæc non
 solū exponere, sed etiam enumerare distribuendo: quare quod
 proximum est cōsulamus in hac puerili informatione. Optabi-
 le est certe quidem extitisse unum aliquem qui omnia compor-
 5 tata & distincta ita edidisset, ut in promptu essent posita atq̃
 explicata hominum cogitationibus. Sed quoniam id factum
 non est, & si esset aliquid tale ab industria alicuius præclari in-
 genij profectum, quale Iulius Camillus non solum proficitur,
 sed etiam domi iam elaboratum & confectum habet, tamen
 10 utile est ipsam etiam adolescentiam in iisdem exerceri, & sibi lo-
 cos facere, eosq̃ legendo, dissoluendo, distinguendo, conqui-
 rendoq̃ implere. Hoc enim modo fiet, ut & autor ipse qui le-
 gitur intelligatur melius, & uerborum uis & significationes ue-
 re percipiantur, & memoria augeatur atq̃ redintegretur, &
 15 sermo ipse quotidianus atq̃ latinus excolatur, non temere ut
 nunc fit, sed illa uetusta Latinorum consuetudine. Quare sta-
 tim cum ipsis præceptis, eiuscemodi ratio præscribenda est, ut
 ubi primum unius rei duo nomina, aut unius sententiæ, for-
 ma duæ sese obferant, ibi locus confestim designetur. Sed quo
 20 niam locus unus, etiam ex imis illis receptaculis, multiplex ple-
 runq̃ est: subleuari debet adolescentis labor magistri subsidio.
 Hic utilis & necessaria est Dialectica, etiam reliquarum artium
 cognitiones secum ipsæ partitiones adferunt: sed nihil tam an-
 gustum est, nihil tam amplum atq̃ uagum, quod non opus ha-
 25 beat explicatiōe & distinctione dialecticorum. Proposueram
 totam hanc orationem dissoluere, & ad suos quæq̃ locos com-
 portare, & tradere rationem hanc omnem: sed cum animadu-
 terem non me id duobus libris complecti posse, & cum in illis
 quatuor libris de ratione loquendi atque scribendi eadem tra-
 ctum plenius, mutaui consilium, & solum uno atque altero
 proposito

Proposito exemplo, constitui ostendere, quid primum in illa puerili educatione, & in illa indigesta conquisitione sit elaborandum. Repetamus igitur ex illa Quintiana, & congeramus quicquid ibi est, quod ad civiles causas spectare uidebitur. Sed cum omnes res, aut sua ipsæ uel aliæ consistunt, & sua quoque natura nitantur, aut ad has aliæ accedant, atque ita adiungantur, ut nulla perpetua necessitudo cum his sit, quod genus apud Philosophos uocatur *συμβεβηκότων*, quemadmodum illud prius *ἁπλοῦς*: à priore in quouis loco principium est faciendum. Sed uere consistunt illæ quæ uocantur *ἁπλοῦς*, ut est homo, laurus, aquila; acipenser, animal, arbor, auis, piscis: saepe etiam alterum genus quasi consistat, ita oratione significatur, propterea quod hoc quoque suam habeat formam. quo fit ut in locis ab eo etiam tanquam à consistente ordiamur. Multa enim in oratione habet quæ accidere uidentur. Verum appositione exemplorum, hæc quæ dixi erunt clariora.

RES.

Res
Causa
Causa tota
Controuersia
Contentio
Certatio
Ius
Ius & magistratus
Iura
Fas
Aequitas
Lex

RES

Lex & conditio
Iudicium
Summa iudicij
Iudicia
Consilium
Vadimonium
Iudicatum
Decretum
Edictum Prætoris
Accusatio
Vox accusatoris
Criminatio accusatorum
G ij Crimen

Crimen

Defensor

Sponsio

Patronus

Sponsum

Procurator

Aduocatio.

Aduersarius

PERSONAE

Magistratus

Accusator

Prætor

Petitor

Tribuni

Reus

Iudex

Persona accusatoris

Aliqui qui adsunt in consilio.

10 Persona petitoris

Hic ordo igitur, nisi quis melior inueniatur seruari poterit: ut res priore loco ponantur, deinde personæ: & quanquam utraque ad alium ordinem rerum pertinent: tamen tum similitudinis causa, tum docendi gratia loco eorum quæ sub oculis cadunt, sunt ponenda. Permittit enim hoc si non rerum natura, tum ipsa consuetudo; neque poetæ solum famam ex illorum numero eximunt quæ rebus accidunt, & quasi sentientem faciunt, sed etiam Philosophi uirtutis & legis ita aliquando speciem describunt ut uirginem, ut deam, non minus audientem, consententem, quam Poetæ suam Iunonem, Venerem, Mineruam.

20 Illud etiam monendi sunt magistri, ut discipulis suis, quæ maxime possunt apte latinæ uoces suo sermone explicent, & conquisitis unum in locum illis quæ uidentur esse similia, ac cognitionem aliquam habere, uim singulorum & differentiam ostendant. Tanta coniunctio est inter contentionem & certationem, ut prope nihil interesse uideatur, in est discrimen, quod apparet in certare & contendere. Præterea duo hæc non multum à causa differunt, sed causam tum præcurrunt tum consequuntur. Inter rem quoque & causam talis est dissimilitudo, qualis ferè inter magistratum & Prætozem, aduersarium & petitozem, iudiciū &

& uadimonium: altera enim *γυναικα* sunt, altera *ειδοποιητα*. iudicatum & decretum formæ uidentur esse diuersæ sub eodem comprehensæ genere, sed tamen decretum ad res plures quam iudicatum accommodari solet. Iam accusatio & criminatio, unius rei sunt, uerum grauior in uituperando criminatio, accusatio plus habet defensionis, & sæpe fit cum laude. Eiusmodi explicatione uelim exacui puerorum ingenia. Sæpe etiam doctorum uirorum oratio, ignorantie horum flaccescit. Sed non explicare ista uerū digerere constituimus, quare transeundū est ad ea quæ esse proxima uidentur. Sequemur hic naturæ ordinem, & genus rei secundo loco collocabo: sed illud ex multis colligitur, ut in ciuilibus negocijs ex eo quod causæ est caput, & in quo summa iudicij uersatur.

CAPVT CAUSAE TA TENIKA.

1. Causam in aliqua re consistere.
- Summam iudicij causamq; totam in aliqua re consistere.
- Fieri iudicium de aliqua re.

TA ΕΙΔΟΡΟΙΗΤΑ.

1. Iudicium de probro.
- Iudicium de re.
2. Fieri iudicium de probro.
- Fieri iudicium de re.
- Iudicium pecuniarium fieri.
- Aliquem causam capitis dicere.

NATURA CAUSAE.

1. Restantia.
- Res implicata controuersijs.
- Res tanta totq; controuersijs implicata.
- Aliquem habere causam eiusmodi, ut &c.

Aliquid iudicium uno die posse transigi.

Multa iudicia ex uno aliquo nasci.

Omnia iudicia fieri.

2 Agendi potestas eadem.

Causa par.

Causam cum causa contendere.

Causa superior.

Alicui non esse ius par cum aliquo.

Alicui cum aliquo non esse parem certationem.

Alicui non par ius reperiri posse.

Alicui agendi potestatem non eandem reperiri posse.

Veritatem multis incommodis debilitatam esse.

3 Iudicium inuidiosum.

Iudicium difficillimum.

Iudicium singulare.

Iudicia difficillima

Aliquem uti iudicio inuidioso.

Iudicium de aliqua re fieri contra omniū consuetudinem.

Iudicij $\left\{ \begin{array}{l} \text{Ius} \\ \text{Iniuria} \\ \text{Iniquitas} \end{array} \right.$

Aliqua iura inimicissima.

Honestius iudicium.

Vsitatum iudicium

Iudicium grauissimum.

Genus igitur causæ cognoscitur, tum ex rei de qua agitur capite, tum ex eiusdem natura. & hæc ipsa ita distinguuntur, ut a formis genera diuidantur, & communia separentur ab angustioribus. Colligamus igitur deinceps quicquid ad res ipsas pertinet,

pertinet, priusquam ad personas ueniamus. Considerato igitur genere, redeundum ad ipsa est principia, & ea colligenda, quæ circa principia solent agitari. Constituatur igitur locus alius atq; proximus.

INITIVM LITIS.

ANTECEDENTIA.

Fore controuersiam de aliqua re.

Aliquem agere aliquid uelle.

Controuersia recens.

Alicui controuersiam intercedere cum aliquo, de re aliqua.

Rem aliquam in controuersiam uenire.

CONSEQUENTIA.

1 Aliquem cupide decurrere ad iura.

Aliquem iudicium postulare.

Vocare aliquem in ius.

2 Aliquem in ius sequi.

Aliquem non recusare iudicium.

Aliquem iudicium accipere.

Aliquem aliquid iudicio accipere.

Aliquẽ iudiciũ accipere in ea ipsa uerba quæ aliquis adit.

Aliquem iudiciũ more & instituto p magistratũ accipere.

Aliquem accipere iudicium pro aliquo.

Aliquem non recusare quin iudicium accipiat.

Nihil hic obscurum est: etenim & ordinis ratio constat, & singula quid significant clarum est: nisi illud fortasse commo-
nendum sit, qui accipit pro aliquo iudicium procuratorẽ esse,
qui uero non recusat quin iudicium accipiat, de aduocatis di-
ctum esse, sed ad procuratorem etiam posse transferri.

EXITVS

EXITVS LITIS.

TA ΓΕΝΙΚΑ.

- Aliquem de re aliqua decernere.
- Aliquem de re aliqua contendere.
- Aliquem pro re aliqua dicere.
- Aliquem de re aliqua causam dicere.
- Aliquem aliqua lege perire.
- Aliquem conditione aliqua perire.
- Aliquem in pari causa discedere inferiorem.

2 TA ΕΙΔΟΡΟΙΗΤΑ.

- Aliquem uno iudicio de omnibus fortunis decernere.
- De predijs alicuius agi.
- Aliquem de re pecuniaria contendere.
- Hæc omnia alterius partis tantum sunt, & ad reum spectant.
- 3 Illa communia utrisq̃.
- In singulare iudiciũ causam omnem concludi.
- Ius alicuius rei agi.
- 4 Ad accusatorem & petitorẽ ista pertinent.
- Aliquem iugulare aliquem ciuem.
- Eripere uitam alicuius.
- Eripere sanguinem alicuius.
- Eripere sanguinem & uitam alicuius.
- Aliquem nõ uelle uiuere aliquem. Graues hæ translationes sunt: & ad id iudiciũ adhibitæ ubi de capite alicuius agit.
- 5 Ad exitum etiam ista spectant & sunt oratoris.
- Aliquem orasse causam.
- Aliquem perorare causam.
- Causam peroratam esse.
- Perorare causam contra aliquos.

- 6 Iudicis est, rem iudicare.
- 6 Condemnare aliquem capitís.
- Damnare aliquem capitís.
- Dedere aliquem alicui cum bonis fama fortunisque omnibus.
- Iudicare secus de aliquo.
- Pronunciare qua lege & conditione aliquis pereat.
- 7 Hinc illa sequuntur
- Rem iudicare.
- Condemnari aliquem capitís.
- Aliquem aliqua lege perire.
- Aliquem turpi iudicio conuictum esse.
- Aliquem in causa superiori inferiorem discedere.
- Item ista, aliquem sponcione uincere.
- Aliquem iudicatum soluere.
- Subiungamus in hoc loco certam causæ speciem.

VADIMONIUM.

- 1 Rem incipere esse in uadimonium.
- Aliquem uadari uelle.
- 2 Aliquem uadari.
- Aliquem uadimonium promittere.
- Aliquem alicui uadimonium promittere.
- Aliquem promitti sistere aliquem, tempore aliquo, sed hoc procuratoris est.
- 3 Vadimonium in aliquo loco fieri.
- 4 Aliquem sistere uadimonium.
- Aliquem sisti aliquo tempore.
- Aliquem uadimonium obire.
- Aliquem uenire ad uadimonium.

H Aliquem

Aliquem se stitisse.

Aliquem quotidie experiri posse. de petitore dixit.

CONTRARIA.

Aliquem uadimonium non obire, sic & reliqua κατ' ἀπο-
φασιν commutari possunt, ut

Aliquem se non stitisse.

Aliquem ad uadimonium non uenisse.

Aliquem non sistere uadimonium.

Aliquem deserere uadimonium.

Non esse potestatem expereundi.

Aliquem experiri non posse.

Desertum esse uadimonium.

Desertum esse alicui uadimonium.

Deseri uadimonium.

Non obitum esse alicui uadimonium.

Neminem defendere aliquem iudicio. hoc ad procurato-
rem refertur.

AD PETITOREM SPECTANT.

9 Aliquem annum & sex menses nihil petere.

Aliquem producere aliquem conditionibus quoad potest.

Aliquem quiescere.

30 Aliquem differre cum aliquibus uadimonium.

Aliquem non amplius uadari.

Aliquem uadimonium missum facere.

Multa uadimonia differre.

Rem tacere in controuersijs aliquo calumniante.

COMMVNIA VTRIQUE.

6 Vadimonia differri.

Vadimo-

Vadimonium omnino nullum esse.

Sine vadimonio discedi.

Addamus huic loco, quoniam in istud genus causæ sæpe incidunt, satisfationem & sponsonem.

SATISDATIO.

- 1 Aliquos inter se satisfidare.
- 2 Aliquem debere satisfidare.
- Aliquem ex decreto prætoris satisfidare.
- Aliquem aliquibus uerbis satisfidare.
- Aliquem satisfidare iudicatum solui.
- Aliquem satisfidare alicui iudicatum solui.
- 3 Aliquem satis accipere ab aliquo.
- Aliquem aliquibus uerbis ab aliquo satis accipere.
- Aliquem iudicatum solui, satis accipere ab aliquo.
- Aliquem iudicium accipere in ea uerba quæ aliquis edit.
- Aliquem ex decreto prætoris iudicium accipere. sed hoc
generalem significationem habet, & fit sæpe sine satisfidatione, aut sponsonem.

SPONSIO.

- 1 Postulare aliquid in aliqua uerba.
 - Aliquem sponsonem facere.
 - Aliquem sponsonem facere cum aliquo.
 - Aliquem sponsonem de probro facere.
 - 2 Aliquem in sponsonem aliquam testes dare.
 - 3 Aliquem aliquid ex sponso agere.
 - 4 Aliquem sponsonem uincere.
- Iam ad id quod generalius est, & omnes formas complectitur redeamus, & quod cum genere causæ multa habet communia.

IUDICIUM.

- 1 Iudicia fieri in aliquo loco.
Ius in aliquo loco dici.
Dijudicari de re aliqua.
Iudicium esse de re aliqua.
Iudicium fieri de re aliqua.
Aliquos esse in consilio.
- 2 Aequitatem in aliquo loco consistere.
Aequitatem in aliquo loco confirmari.
Aequitatem in aliquo loco consistere atq; confirmari.
- 3 Aliquos uenire ad iudicem.
Aliquos uenire ad uirum aliquem iudicem.
Aliquos biennium uersari in aliquo iudicio.
- 4 Aliquem uenire ad iudicium.
Aliquem pati.
Aliquem honestiori iudicio conflictari.
Aliquem pati iudicium.
Aliquem omnia iudicia accipere. pertinet hoc tum ad reum
tum ad procuratorem: sed Cicero de procuratore dixit.
Accipere iudicium ex decreto pratoris.
Aliquem paratum esse iudicio pati.
Aliquem disceptare de re aliqua.
- 5 Iudicem liberatum molestia discedere posse.

ACTIO.

- 1 Ad oratorem ista sunt transferenda.
Aliquem cum aliquo causam dicere.
Aliquem apud iudicem causam agere.
Aliquam causam informatam esse.
Aliquem causam demonstrare.

Probare

Probare causam suam alicui per facile.

Aliquem commodius posse causam demonstrare.

Aliquem in causa consistere.

Aliquem satis animo certo in causa consistere.

Aliquem satis animo confirmato in causa consistere.

Aliquē satis animo certo & confirmato in causa consistere.

2 Ordinis sunt, aliquem priore loco causam dicere.

Aliquem posteriore loco causam dicere.

3 Accusatoris atq; petitoris.

Accusator Accusatores. Partes accusatoris.

Criminatio accusatorum.

Inaudita criminatio.

Falsum crimen quasi uenenatum aliquod telum.

Aliquem caput petere.

Aliquem cupidissime contendere.

Aliquo iudicio partes accusatoris obtinere.

Audire uocem accusatoris.

Aliquod falsum crimen quasi uenenatum aliquod telum iacere.

Aliquem incipere male agere.

Aliquem pugnare ne aliquis in ciuitate sit.

Aliquem iugulare aliquem ciuem.

Aliquem oppugnare caput alicuius.

4 ORATORIS ACCVSATORIS SVNT.

Aliquem accusare qui defendere consueuit.

Aliquo iudicio partes accusatoris obtinere.

Aliquem contra caput dicere.

DEFENSORIS.

5 Aliquem inuenire aliquem patronum.

Aliquem paratum esse aliquem defendere.
 Nihil precari.
 Perducere aliquē aliquibus rationibus ad suas conditiones.
 Patronum causam defendere. Defendere aliquem.
 Defendere aliquem iudicio. aliquem iudicio defendi.
 Omni recta ratione aliquem defendere.
 Defendere aliquem per Magistratum.
 Aliquem defendere se contra aliquos.
 Aliquem aliquo loco consistere contra aliquem.
 Causam alicuius apud aliquem consistere.
 Aliquid alicubi consistere.
 Aliquid in aliquo loco consistere atq; confirmari.
 Aliquem commode posse rationem reddere.
 Aliquem Rei famæ consulere.
 Aliquem ius suum contra aliquem obtinere.

Procuratoris sunt illa.

1. Aliquem procuratorem relinquere.
 Relinquere procuratorem in aliquo loco.
 Aliquem esse procuratorem.
 Esse procuratorem Romæ.

2. Aliquem iudicium accipere pro aliquo.
 Aliquem defendere absentem.
 Defendere aliquem iudicio.
 Defendere aliquem per ius & magistratum.
 Aliquem ab aliquo defensum esse.
 Aliquem absentem defensum esse.

Hæc commutantur per ἀποφατικὰ, & sũnt contrariarum sententiarum formæ.

ADVO.

ADVOCATIONIS.

Aduocatio. aduocati.

Aduocare aliquem.

Aliquem copiosa aduocatione uti.

Aliquem aduocare potentes disertos nobiles omnes.

Aliquem adhibere uim ueritati.

Interea recusantes nostros aduocatos acerrime summoneri.

Non inepte his adiungetur, ὃ δὲ δίκαιοι καὶ ὃ νόμιμοι καὶ

ὃ ἐπιστάτες, priusq̄ ad Magistratuū p̄sonas ueniamus.

IVS ET LEX.

1 Ratio recta. ratio honesta.

Recta atq̄ honesta ratio.

Vetusta consuetudo & ratio. mos & institutum.

Ius & consuetudo.

Ius. ius par. ius alicuius. iura æqua.

Iura inimicissima. Iura extrema. Summum ius.

2 Fasse fieri aliquid.

Aliquid ius esse. Aliquid ius esse alicuius.

Ius alicuius rei agi.

Aliquem summo iure experiri.

3 Aliquem aliquid facere more & instituto.

Aliquem omni recta ratione defendere aliquem.

Aliquem omni recta & honesta ratione aliquem defendere.

Aliquem iure aliquid facere.

4 Rem ab usitata consuetudine atq̄ ratione recedere.

Aliquid non licere.

Aliquid non esse ius.

Aliquid non expedire cuiquam. sed hoc ἀνόμιμον est, illa

uero ἐπίμιμον.

Aliquem

- 5 Aliquem iura describere.
 Aliquem ius in ciuitate constituere.
 Aliquem iura alicuius rei nosse.
- 6 Aliquem docere quid suum ius sit.
 Aliquem sibi aliquid arrogare.
 Aliquem ius suum obtinere.
 Aliquem ius suum contra aliquem obtinere.
 Aliquem ius impetrare ab aliquo.
- 7 Alicui non inueniri æquum magistratum.
 Alicui non esse ius par cum aliquo.
 Alicui non esse ius par cum aliquo.
 Alicui ius auferri.
 Eripi ius alicui potentia alicuius.
 Nihil esse sanctum in aliquo loco.
 Nihil esse syncerum in ciuitate.
 Nihil esse sanctum atq; syncerum in ciuitate.
 Aliquid multis iniurijs tactatum atq; agitatum esse.
 Aliquid fieri contra ius & consuetudinem.
 Reliqui sunt Magistratus; quos tres habemus in hac causa.
 Prætozem. Tribunos. & iudicem.

TA ΓΕΝΙΚΑ

Magistratus.

Comparare aliquem magistratum.

Constituere aliquem magistratum.

Aduocare aliquem magistratum contra aliquem.

Consistere causam alicuius apud magistratum aliquem.

Aliquem ab omni magistratu agitatū atq; perterritū esse.

TA ΕΙΔΟΡΟΗΤΑ.

PRAETOR.

Præto

- 1 Prætores ius dicere.
- 2 Aliquem ire ad prætores.
- 3 Aliquem postulare aliquid à prætores.
- Prætores decernere aliquid.
- Prætores edicere aliquo modo.
- Prætores iubere aliquem satisfacere.
- Prætores malle fieri iudicium de probro quàm dere.
- Prætores iudicium constituere ita &c.
- Edictum prætoris.
- Fieri aliquid ex edicto prætoris.
- Fieri aliquid iussu prætoris.
- Ex edicto prætoris bona alicuius esse possessa.
- Ex edicto prætoris mittere in possessionem.

TRIBUNI PL.

- Magistratus auxiliij causa constitutus.
- Alicuius procuratorem à prætores ad Tribunos appellare.
- Petere à tribunis auxilia.
- Appellare Tribunos.

IVDEX.

- 1 Iudex.
- 2 Grauitas iudicis.
- 3 Virtus iudicis.
- 4 Grauitas & uirtus iudicis.
- 5 Aliquos uenire ad iudicem.
- 6 Confugere in alicuius iudicis fidem.
- 7 Aliquem sumere iudicem.
- 8 Confugere in alicuius iudicis ueritatē, fidem, misericordiam.
- 9 Aliquem iudicem sibi aduocare aliquos.
- 10 Aliquos esse alicui in consilio.
- 11 Aliquos in consilio adesse.

- 4 Veritatem apud iudicem ualere.
 Fidem iudicis consolari aliquem.
 Apud aliquos consilium ex ueritate non ex opibus pendit.
 Iudicem non libenter iudicare de capite alterius.

De πραγματικοῖς dicitur.

Aliqui qui consuluntur.

Esse aliquos qui consuluntur.

Concurrere ad aliquem eorum qui consuluntur.

Hic unus est locus causarum forensium, copiosior quidem quam legendo aliquis potuisset animaduertere, tamē non plenus, propterea quod ex hac oratione tantum est constatus. Neq; enim in uestris pandectis nihil desideratur, eorum quae comprehendere debent communia illa capita, quae tituli à uestris autoribus sunt appellati. Sed rerū tum uarietas, tum usus locos copiosos plenosq; facit, neq; uno in loco nō solum illi ampliatq; diffusi in particulas multas impleri non possunt, sed ne illi quidem qui natura sunt angusti, statim omnia possunt habere aceruata. Nam cum ex societatis ratione hoc iudicium ortum sit, tamen non multae sunt loquendi formulae in hac causa quae ad eam rem pertineant. Praeter has enim nullae sunt aliae, quas quidem nos uidimus.

1 Societas. Voluntaria societas. Hereditaria societas.
 Societatis iura. Res atq; ratio societatis.

2 Aliquem nosse societatis iura.

3 Res gesta & contracta.

Rem gestam & contractam esse.

Aliquem societatem cum aliquo facere.

Aliquem sibi socium aliquem adiungere.

Aliquem facere societatem aliquarum rerum.

Aliquis

- Alicui cum aliquo societatem intercedere.
- Alicui cum aliquo societatem esse.
- Aliquem socium edere in bonis alicuius.
- Aliquem esse socium.
- Aliquem cum aliquo societatem coire.
- Aliquem cum aliquo coire societatem uoluntariam.
- Aliquem aliquid in commune conferre.
- Aliquem aliquid impendere & in commune conferre.
- Alicui comparari in aliquo loco.
- Saltus agere communis.
- Aliquid de communi ad se in priuatam domum seuocare.
- Aliquem magna fide societatem gerere.
- Fide societatem coli.
- Aliquem iura societatis non nosse.
- Fraudare aliquem in hæreditaria societate.
- Aliquos communicare inter se de tota re atque ratione societatis.
- Aliquos decidere de rebus rationibusque societatis.
- Societatem alicui debere aliquid.
- Nec ex societatis ratione nec priuatim aliquem alicui debere aliquid.
- De rationibus & controuersijs societatis dijudicari.
- Ius societatis agi.
- Angustus est hic locus, nec tamen ob id est negligendus. in raris sepius existit destitutio, & in illis que abundant turpius est, si erretur. Quare utrumque diligenter cauendum est, ut nec in tenuibus destituamur: nec in accumulatis peccemus. quorum alteri uenia non datur, alterum neglectæ exercitationis est indicium. Possem totam orationem dissolutam, & ad suas sedes redactam in hoc ope explicare, & enumerare, non solum rerum, sed etiam uerborum, tum singulorum tum coniuncto-

rum locos omnes, sed quia nimis id longum est, satis esse credo si ad harum rerū inuestigationem excitem. Nam in libris de ratione loquendi scribendiq; latine, eadem præcipimus perficimusq;: in hoc loco propositum nobis est, non absoluerè ea quæ necessaria sunt ad instaurandam eloquētiam, sed indicare solum qua uia possimus ad eiusmodi facultatē uenire quam ueteres illi tum Latini tum Græci sunt assecuti. Ad hanc rem utilissimum est & certe quidem necessarium collectas habere sententiarum formas. Tametsi enim res eadem apud omnes gentes hominum sunt; tamen eadem non sunt rerum apud omnes signa. Nam ut literarum non easdem omnes gentes figuras habent: sic etiam diuersa inuenerunt constitueruntq; rebus uocabula, & dissimiles fecerunt uerborum coniunctiones, quas qui ignorat, non sibi puritatem eius sermonis quem profitetur potest arrogare. Hanc rationem Cicero in conuertendis Græcorum scriptis uidetur secutus esse. Scribit enim in præfatione quam præposuit Aeschynis atq; Demosthenis duabus illis laudatis orationibus ad hunc modum. Conuerti enim ex atticis duorum eloquentissimorum nobilissimas orationes inter se contrarias Aeschynis Demosthenisq; nec conuerti ut interpretes, sed ut orator sententijs ijsdem & earum formis tanquam figuris, uerbis ad nostram consuetudinem aptis, in quibus non uerbum pro uerbo necesse habui reddere: sed genus omne uerborum uimq; seruaui. Non enim me annumerare lectori putauit oportere, sed tanquam appendere. Qui hic intelligit, quas uocet sententias, quas sententiarum formas, & quomodo à figuris formæ distinctæ sint, & quid sit annumerare uerba, quid appendere: facile uidet, quam rationem in uertendo secutus sit Cicero. Explicemus igitur quæ sint illæ sententiarum formæ, de quibus Cicero scribit. Nunquam ociosus est humanus animus,

mus, nouāscq; perpetuo colligit sententias, quibus de rebus ipse aliquid statuat. Res naturæ apud omnes eadem sunt, & eadem apud omnes cum ueræ sunt, rerum sunt sententiæ. Eadem enim hominis, leonis, elephantis apud omnes hoies est forma, neq; illæ definitiones certæ, quibus singulorum formæ explicantur cum ueræ sunt uariant. Illa uero quæ ab opinione oriuntur animorum sensa, magnam uarietatem habent. Constituantur igitur res, tametsi rebus accidentibus sint distinctæ, tamen in suo genere, eandem habere formam. Sententias uero de rebus conquisitas aut perpetuas stabilesq; esse, aut non habere necessariam consensionem. Vtrunq; uero genus intus in animo inclusum maneret; nisi naturæ autor Deus nobis & uocis instrumenta, cum spiritu, & ipsarum cogitationum quasi quasdam concessisset figuras. Alter enim alterius sensa nunquam uidit, imago uero eorum aut in scribendo per oculos, aut in pronunciando per aures ad animum potest deferri. Sententias Aristotelis *παθήματα τῆς ψυχῆς*, harum formas *σύμβολα*, figuras uero *ὁμοιώματα* uocat. Quemadmodum enim sensus mouentur pro rerum obiectarum natura, sic animum comprehensiones sententiarum ita afficiunt, ut illæ res solent, quarum ipsæ sunt simulachra. Sed si sub aliquem sensum cadant illa simulachra, figuræ: si uero ad animum pertinent etiam formæ sunt nominatæ. Figuræ enim *ἀπεικωνίσματα* sunt & ἀπομάκτες rerum, & à pictoribus atq; fictoribus ostenduntur: formæ uero *σύμβολα*: sed non omnes formæ sunt figuræ, omnes uero figuræ formarum nomen assumere possunt. In oratione igitur formæ distinctius dicuntur quàm figuræ. Hæ uariæ sunt & diuersæ apud omnes gentes, & quemadmodum apud omnes non idem neq; mores, neq; instituta, neq; uestes, sic uerborum alia uis, alia compositio est singulis nationibus. Videamus.

mus igitur in oratione illa Demosthenis contra Aeschinē,
 quæ sint formæ latinæ, & quæ atticæ, sic enim melius id de quo
 dicimus cognoscetur. Sumamus primā illam conuersionē, quæ
 est in principio eāmq; dissoluamus, uideamuscq; quæ habeat cō-
 10 munia cum latino, & quæ propria græcus sermo. *πρῶτον μὲν ὡς
 αὐδρες ἀθηναῖοι τοῖς θεοῖς δύχομαι πάντες ἑπάσασαι, ὅσω δύνωμαι
 ἔχω ἐγὼ διατελεῶ τῆτε πόλις καὶ πάντων ὑμῶν τοσαύτων ὑπάρ-
 χαι μοι παρ' ὑμῶν εἰς τεττονί ὄν ἀγῶνα.* Primū ego à Dijs Dea-
 búsq; omnibus precor, Athenienses, ut quam beneuolentiam
 20 constanter erga Rempub. omnesq; uos habeo, eandem mihi in
 hoc iudicio præstetis. Multa græcus sermo hic communia ha-
 bet cum latino, ut *πρῶτον, θεοί, δύχομαι, ἔχω, πόλις, πάντες, ὑπάρ-
 χειν.* Nam etiam latinis est, primum, deus, precor, habeo, ci-
 uitas, ois, existere, & magna in singulis est similitudo. Verun-
 25 tamen in singulis quoq; sæpe magna est dissimilitudo. Nam
 non eo modo latini perseverare dicunt, quo Græci *διατελεῶν,*
 & quanquam magna est affinitas inter causam & ἀγῶνα, ta-
 men non ex eodem sunt deriuata fonte. Deinde tametsi etiam
 30 singula atq; solitaria eiusdem sint sæpe generis, tamē in coniu-
 ctione plerunq; non eandem uim habere possunt. Quanquam
 enim ut græcū est *δύνωμαι ἔχειν* sic latinū beneuolentiā habere,
 tamen Latini habere beneuolentiam erga aliquem usitatus di-
 cunt, Græci *δύνωμαι ἔχειν τινί* receperunt: & præstari beneuo-
 lentiam alicui latinus esse puto, quā esse: sed tamen Græci
 35 *ὑπάρχειν τινί δύνωμαι* habent. Deinde consuetudo multa in-
 mutat: Græcis familiare est dicere *ὡς αὐδρες ἀθηναῖοι.* Latini
 duo illa priora plerunq; abijciunt. Hinc est quod Cicero in
 quæstionibus Tusculanis exposuit, Magna me spes tenet iudi-
 ces, at apud Platonem est *ἀλλὰ μὴ ὡς αὐδρες ἀθηναῖοι.* Sed & la-
 tine legimus, non apud poetas solum, ὦ Tite, ὦ Melibee, uerum
 etiam

etiam apud oratores, ô Marce Druse: uerum in coniunctione rerum differentiũ uidendum est quid sit usitatus. Adhęc nō minū sepe casus adserunt dissimilitudinem. apud Gręcos est *θεοὶ πάντες ἢ ἡρώεσσαι*, Latini per omnes exprimere idem non possunt, per uniuersos possunt, sed non eadem ui significandi, 9
 ideoq; retinendum est latinum illud, Deos Deasq; omnes, & à Dijs Deabúsq; immortalibus precor. à Dijs Deabúsq; omnibus opto, hoc enim apud Gręcos *ἀχαιοὶ* significat. Itaq; ut late pureq; loquamur, non numeranda sunt aliarum linguarũ 10
 uerba, sed appendenda. Appendũtur aut̃ significatione, sono, utroq; & numero, ut peræque sint grauiã, sonantia, plena, numerosa atq; illa fuerunt quę sunt conuersa. Quamobrem si nō omnia uerba poterunt è Gręcis conuerti, tamē ut generis eiusdem sint elaborandum est, & conandum, ut uis eadem in significando maneat: & si erunt diuersi numeri, efficiendum est 11
 ut neq; dissimilis compositione neque interuallis impar modus conficiatur. Id fiet uerborum præpositione, postpositione, interpositione, appositione, commutatione. In his igitur uelim periciã disciplinam institui, ut non solum poetas atq; rerum 20
 gestarum scriptores legant, quorum alteri per sepe, alteri pp̃e semper à quotidiano more uerborum tum genere tum compositione abhorrent: sed etiam oratores legant, qui in communi usu, & uulgi cōsuetudine & sermone manent, atq; ita legāt, ut oratores ante poetas & historicos cognoscantur. In omnibus uero locis & rerum & uerborum conquirant, eosq; & ple 25
 nos faciant, & exercitatione notos habeāt, sintq; ipsis cum erit opus in promptu. Facilis ratio est colligendorum atq; etiam distinguendorũ locorum: at hęc enumeratio rerum quę ad eloquentiam comparandam necessaria sunt, prolixam tractationem recusat: quare de reliquis posthac etiam aliquid explicemus.

mus, Subtilis illa ratio tertio loco collocata est, qua præcepta
 rhetorica traduntur, & ille futurus orator informatur. Per hæc
 enim primus aditus patefit ad dicendi rationem: illa duo huc
 adferri, non ex hac peti debent. Sed addendus est sermo quoti-
 dianus, ut priusquam discant dicere adolescentes, sciant loqui.
 Verum enim non illam ex nostro loquendi more consequemur.
 Vitiose pleriq; omnes loquimur, & deformata uerba lati-
 na sunt nostra consuetudine, ad quam emendandam necessa-
 ria est illa ratio congregandi disponendiq; sententiarum for-
 mas: quas tum loquendi consuetudine, tum stili exercitatione
 quasi in manibus quoties erit opus habere debemus. Sed dili-
 gētia, ratio atq; commoderatio in utroq; est adhibenda, ne illa
 consuetudine ineptam aliquam loquacitatem adiungamus.
 Est enim uerum quod à Crasso dicitur, peruerse dicere homi-
 nes peruerse dicendo facillime consequi. Verum deducamus
 nunc eum qui natura optima præditus est, qui grammaticos
 magno cum fructu audiuit, qui scit loqui latine, ad dicendi ma-
 gistros. Quid huic Frossi, si eruditi, si uiri boni sunt proponēt
 artem nimirum atq; exercitationem. Ars ipsa breui præceptio-
 ne potest tradi: etiam exercitatio, sed plus requirit & laboris &
 temporis. Sunt enim omnia præcepta ad ea referenda, quæ in
 oratoris sunt officio, ad conciliandum, docendum, mouendū.
 Traditæ sunt igitur partitiones quæstionum, statuum, causa-
 rum ciuiliū, locorum in quibus latent argumenta, explicatæ
 sunt omnes orationis partes, ostensæ sunt rationes quibus ani-
 mi eorum qui audiunt concilientur, incitentur, reprimantur,
 habemus doctrinā de ornamentis orationis, ut pura, ut plana,
 ut ornata, ut apta conficiatur. Hæc omnia breui tempore do-
 ceri poterunt, si multitudo atq; uarietas præceptorum uitetur.
 Nam non modo ad discendum, sed etiam ad docendum satis
 est

est cognouisse, ea quę Herennio præcepta in manibus sunt, & quę de oratore ad Q. Fratrem scripsit Cicero, & tres libros rhetoricos Aristotelis, & Hermogenem, quibus partitiones Oratorię adiungendę, ad conseruandam memoriã. Tria enim in hoc cognitione atq; cõparatione sunt spectanda, explicatio ⁵ facilior, adiunctio eorum quę desunt, delectus, Certa, n. & ppe tuo proposita esse debēt quę discuntur, deinde plena atq; perfecta, quę cum non bene intelliguntur, multa solent adferre in commoda. Sed nihil in histam firmat & erigit ad agendum ¹⁰ laudabiliter aliquid oratione animum, quã Dialectica, quę cum oratoris arte recte coniungitur. Vtraq; enim alteri *ἀντί-στροφος* est, ut ait Aristoteles, & quasi ad eundem ambę chorum acciuntur. Ergo qui proposito oratoris officio, quod conciliando, docendo, mouendõq; continetur, genera nouit ¹⁵ tum finitarum tum infinitarum quæstionum, & ad has, causarum status (sic enim ex Græca lingua conuertunt) potest accommodare, ipsoq; status per sua capita dispensare, & qui locos cognitos habet, ex quibus tum hæc muniat, amplificet, ornet, tum singulas orationis partes in uno quoq; causarum genere ²⁰ reimpleat, ad præparandum, ad docendum, ad turbandum, aut quoquo modo afficiendum, eum qui audit, necessaria em̄ est doctrina de affectibus: qui hæc inquam omnia tenet, neq; imperitus est Dialecticę, facile poterit ita dicendi præcepta nõ multo tempore, si commodum nactus sit ingenium, si instructum sit idem uerborum copia, tradere. Sed de exercitatione ²⁵ nunc est præcipiendum. parum enim profunt præcepta, nisi accedat exercendi consuetudo: quę procreatrix est, omnis habitus. Eam diuidimus, in domesticam, & publicam, sed nobis instituta ratio est de domestica, quę umbratilis est, & subitur magno quidem illa ratio, sed tamen *ἀδαιμῶρι*, sine clamoribus, si-

ne omni acie atq; agmine cruenti prælii. Illa igitur siue domestica siue ludicra in scholis rhetorum exercitatio perficitur annotatione præceptorum, memoria, imitatione, commentatione, stilo, consuetudine declamandi. De his sex ante nobis scribendum est antequam ad ea quæ adhuc ex illis nouem restant perueniamus. Post igitur cognita præcepta, aut etiam quod fortasse melius est, post inchoatam hanc doctrinam, proponendi autores sunt, in quibus, quæ in illa disciplina tradita sunt, quæq; traduntur, aliquando etiam quæ post sunt tradenda, indicentur. Sed oratores principio sumendi sunt, poetæ tunc cum quid deceat poterit cognoscere. Verum illi etiã non multo post tempore adhibendi. Augeñ enim ex illis orationis grauitas, non tam uerbis aut eorum compositione, quam tractandi modo atq; dictionis genere. Ostendamus igitur in hac oratione quid sit obseruandum, nimirum inuestigandum est ubi ea sint quæ sunt ante tradita. Antequam igitur ad partes orationis singulas ueniat, indicandũ est primum quæstionis genus, deinde id in quo est controuersia, quem statum in scholis uocant. Postremo ea ex quibus ipse status probatur, hoc est, τὰ κεφάλαια. Nam illa apud Hermogenem capita, quid aliud sunt, quàm loci uniuscuiusq; cõtrouersie proprii? Cognoscuntur autem hæc in eo loco maxime, ubi ipsa constituitur controuersia, quod sit plerunq; post narrationem, uel propositionem, uel partitiõem, ut in hac causa: Negamus te bona P. Quintij Sexte Neui, possedisse ex edicto prætoris. In eo sponso facta est. Ex hac enim sententia tum quæstionis species, tum status intelligitur. Finita enim est, quia est personarum complexio, Neui scilicet & Quintij. Status uero qualitatis, quia negat ex edicto, hoc est ex more & instituto & recte esse possessa. Sequitur iam partitiõ, quæ capita controuersie siue status indicat. Ostendam

dam primum causam non fuisse cur à Pratore postulares ut bo-
 na Publij Quintij possideres: deinde ex edicto nō potuisse possi-
 dere: postremo non possedisse. Hęc omnia confirmantur ex lo-
 cis coniecturæ. Quare confirmationis propositio, ad illud ge-
 nus controuersiarū referendum est, in quo qualis sit res inuesti- 5
 gatur. Confirmatio uero propè tota σοχασικὴ est, cum queritur
 an debuerit, an uadimonium deseruerit, hoc est, an aliqua sit
 causa cur postulet, an latuerit, an exilij causa solum uerterit,
 hoc est an possederit ex edicto, an omnia possederit, fuerint ne 10
 aliqua non possessa, hoc est, an omnino possederit. Assuescant
 igitur adolescentes, quemadmodum ex narratione argumen-
 tum, sic ex cōstitutione causæ atq; partitione, eruere tum quæ-
 stionis genus, tum id de quo est iudicium: atq; distinguere con- 15
 firmationis propositionem ab illis per quæ id quod propositū
 est munitur. Vtile autem est primum omnium laborem in ha-
 rum trium cōquisitione suscipere. Quemadmodum enim An- 20
 tonius non prius ab Oratore uult exordium fieri, quàm tota
 ipsa causa pertentata sit atq; perspecta, sic etiam antè oratio illa
 quam uolumus cognoscere tota legenda est, & perspicienda &
 προκατασκευῆ quam de singulis partibus aliquid constituatur. 25
 προκατασκευῆ uoco, causæ primam expositionem & parti-
 tionem præcipuam. Nam & Crassus cōstituere causam dicit,
 hoc est, προκατασκευάζει. Sed & rei gestionem utile est ante
 cognouisse, itaq; etiam inspicienda est narratio priusquam ad
 tus causæ examinetur. Post hanc considerationem ad partes 25
 est descendendum. Vis enim exordij non extrinsecus, ut ait
 Antonius, sed quasi ex uisceribus causæ trahi debet, quæ ex re-
 liquis omnibus magis quàm ex ipso principio possunt uideri.
 Proprium munus exordij est conciliare nobis eum qui audit.
 accedit eò ut etiam doceatur breuiter, atq; excitetur ad audien-
 dum.

dum. Ad conciliationem tria pertinent, *σύνεσις, διαβολή, λύσις* *διαβολῆς*. Nam si ante nos dixit aduersarius, periculum est ne alienatus sit à nobis iudex, igitur breuiter resistendum eius criminationibus, & ipse reprehendendus est, & commendandus est is reus pro quo nos causam suscepimus. Sed hæc siue
 5 commendatio siue conciliatio aut *ἄθος* habet, aut incommo-
 rum *ἀπελευθερισμῶν*, aut ex utroq; profectam *ἀφίωσις*. uiro enim bono fauent homines, & eidem calamitoso atq; laboranti, libenter boni succurrunt; & adsumus libenter, tum semper uiro bo-
 10 no atq; laboranti, tum præcipue si ita rogemus, ut ipsa postu-
 latio cum laude iudicis absq; adulationis suspitione coniungatur. admittit quoq; uir bonus atq; seuerus laudem, eaq; utilitatem adfert, sed odiosa est assentatio, ingrataq; blanditiæ sunt.
 Deniq; quæcunq; significationem uirtutis habent illa conuenienter adhibita benevolentiam pariunt. Hinc illæ etiam *ἡμερολογίαι* in defensionibus peccatorum sæpe auditorem mouent,
 notæ enim non raro sunt animi aut simplicis aut summissi. Ac quid in hac causa aliud Cicero elaborat, quàm ut multitudinẽ
 20 incommodorum ac periculi magnitudinem ostendat. In quo
 illud etiam annotandum est, euentorum denunciations magnam uim habere ad excitandum, flectendum, omnemq; rationem turbandorum animorum. Ex hoc genere est: certe aut apud te & eos qui tibi assunt ueritas ualebit, aut ex hoc loco re-
 25 pulsa ui locum ubi consistat reperire non poterit. Sed hic nimia sollicitudo suspecta est, quare ne uideamur dubitare de fide iudicis, ut in multis locis exordiorum, ita hic quoq; occupationibus est utendum cuiusmodi illud est: Non eo dico C. Aquili, quo mihi ueniat in dubium tua fides & constantia. Nil enim tam est uitandum quàm iudicis offensio, mouere atq; turbare eum debemus, non possumus sine nostræ partis periculo

culo offendere. Quare quæ ratio sit mouendorum animorum penitus est cognoscenda, plus enim ad uictoriam adferunt auxiliorum, sententiæ quæ mouent in tempore quam quæ docent. Duo enim sunt ut orationis, sic sententiarum genera. Vnum est quod docet tantum, & nudè atq; simpliciter exponitur: ut Heredem 5 testamento reliquit hunc P. Quintium, alterum quod coniunctum est, & ad mouendum imprimis pertinet: ut illud, Vt ad quem summus mœror morte sua ueniebat ad eundem summus honor quoq; perueniret. Sed duobus modis tunc docemus: tum afficimus. Vnus sit expositiõe solitaria: ut Cum uadimonia sæpe 10 dilata essent, & cum aliquantum temporis in ea re esset consumptum, neq; quicquam perfectum esset, uenit ad uadimonium Neuius. Item illa: Verum ita se res habet, ut ego qui neq; usu satis, & ingenio parum possum cum patrono disertissimo comparer: P. Quintius cui tenues opes, nullæ facultates, exiguæ a- 15 micorum copię sunt cum aduersario gratiosissimo contendat: illa ad docendum ualēt, hæc ad conciliandum. Alter modus est, cum etiam adiungimus approbationem: ut Nec mirum si eius utebatur consilio, cuius auxilium sibi paratum putabat: hæc probationem tantum habet, illa ad turbandum etiam spectat: 20 Etenim si ueritate amicitia, fide societas, pietate propinquitas colitur: necesse est iste qui amicum socium affinem famam fortunisque spoliare conatus est, uanum se & perfidiosum & impium esse fateatur. In constituendis causis in proponendo atq; distribuendo, & sepe in narrationibus, illo primo genere 25 sententiarum utimur, quod nude rem exponit. Quæ tantum mouent, exordijs sunt aptiores: quæ simul cum proponunt affirmant, sepe in narrationes, semper in confirmationes cadunt: quæ uero ratione adiuncta mouent perorationum sunt propria. Sed nihil ita proprium est, quod non aliò aliquando

aut possit aut debeat transferri, at tamen scire oportet, quid in
 unaquaque re perpetuum sit: quid aliunde deceat assumi. Illud
 etiam admonendum esset enumerationes illas incommodorum
 comparatione atque conuestione fieri uehementiores, nisi hec
 duo magis ad methodum dictionis atque elocutionem perti-
 nerent, quam ad rationem inueniendi. Sed est utile ad docendum
 atque afficiendum scire, contraria quoque & dissimilia conqui-
 renda esse. Atque hinc est quod non solum Quintij inopia atque
 solitudo denunciatur, sed ex altera etiam parte, gratia opesque Ne-
 uij oppositae sunt: neque tantum Cicero ingenium suum exiguum
 esse significat, uerum Hortensium quoque e regione statuit: quo-
 res clare demonstrata plus ualeat ad id quod cupit consequen-
 dum. Quanquam saepe & sine comparatione res explicantur,
 ut in hoc principio quae de aduocatione Neuiana, quae de pre-
 tore & de agendi ordine conqueritur, uerum ut monui obser-
 uandum est, quid perpetuum teneatur, quid aliquando adfera-
 tur. Commendatione plerumque opus est in omni uestibulo ora-
 tionis, aliquando criminatione, saepe criminum refutatione, pro-
 pe semper expositione. sed rarius illae similitudines adhibentur.
 Ita fit ut ego qui tela depellere & uulneribus mederi debeam,
 tum id facere cogar cum etiam telum aduersarius nullum iece-
 rit. sed illa similia tum demum adhibentur, cum aut ornatum
 decentiorem, aut uim maiorem adferunt. Itaque haec ad imitan-
 dum sunt obseruanda, illa tenenda. Hoc eo dico ut intelligatur
 esse aliqua quae in arte praecipuntur talia, ut semper sint adhi-
 benda: quaedam uero quae aliquando, necessitatis sunt, quae sunt
 perpetua, doctrinae atque usus magni, quae non nisi cum decet
 possunt interferi. Sed nunc ad narrationem ueniamus: de qua
 non multiplex etiam est praecipio. Quid enim aliud traditur,
 quam cum unius generis est, eam esse debere aut ἀλλῶν αὐτῶν

ἐγκατάσκειν aut ὑποδιασκειν. Nam uel nude rem exponi-
 mus si est humilis, uel si est dubia, ita narramus, ut singulis sen-
 tentijs suas adiungamus causas atq; rationes. uel si est magna
 atq; indigna, non satis est nobis intelligi totum negotium, nisi
 etiam quasi oculis cerni uideatur. Primo igitur genere in rebus
 paruis & apertis, altero in obscuris & dubijs, postremo in gra-
 uibus, magnis, periculosis utimur. Duo illa posteriora copio-
 sius tractantur, commemoratione παραλειπομένων, πρώτο-
 μών, αἰτιῶν, λογισμῶν. Sed illa tria genera, raro singula to-
 tam orationem occupant, plerunq; duo, sæpe omnia adhiben-
 tur. Nam tamen si huius causæ expositio multa habeat quæ ἐγκα-
 τασκεναι sint, tamen illa nuda sunt atq; solitaria. Libellos Sext.
 Alphenus procurator P. Quintij, familiaris et propinquus Sex.
 Neuij deijcit, denunciât sese procuratorem esse, istum æquum
 esse famæ fortunisq; P. Quintij consulere, & aduentum eius ex-
 pectare, quod si facere nolit &c. Sed reliqua illa duo genera tra-
 ctantur fusijs adiunctione eorum quæ dixi. fit autem illa ad-
 iunctio aut præpositione aut postpositione, aut interpositione,
 causarum & consiliorum, aut hæc ipsa extra conuersionem po-
 nuntur separatim. Hic. n. seorsim causa facta postponitur: hæc
 dem testamento reliquit hunc P. Quintium, ut ad quem sum-
 mus moeror morte sua ueniebat, ad eundem summus honor
 quoq; pertineret. Hic coniuncte Nec mirum si eius utebatur
 consilio, cuius auxilium sibi paratum putabat. In ista interponi-
 tur Hic cum rem Gallicanâ cuperet inuisere, hominem in præ-
 sentia non uadatur. Præponitur causa siue ratio separatim in il-
 lis Ait se auctionatū esse in Gallia, quod sibi uideretur se uen-
 didisse, curasse ne quid sibi societas deberet: hæc sunt præcur-
 rentes rationes, sequit̄ res ipsa, se iam neq; uadari amplius, neq;
 uadimonium promittere. hic uero cōiuncte Destitutione illa
 percussus

percussus Quintius à Scapulis paucos dies aufert. Quandoq;
 iterantur causæ ut Quia quod uirum bonum facere oportet
 bat, id loquebat Neuius, credidit Quintius eum qui oratione
 bonorum imitaretur facta quoq; imitaturum. hoc genus aper
 5 tius est & plus habet ornamentis. Eadem ratio est consiliorum,
 sed differunt consilia à causis, quod consilia ad eum spectant
 qui fecit, causæ uero ab oratore adduntur, etiam si ante non
 sint à reo considerata. Itaq; hic causa uocabitur Nec mirum si
 10 is qui uocem uenalem habuerat, ea quæ uoce quæsiuerat ma
 gno sibi quæstui fore putabat. Illic cōsiliū Qui hunc in sum
 mas angustias adductum putaret, ut eum suis cōditionibus in
 ipso articulo temporis astringeret, assem se negat daturum. Sed
 finguntur plerunq; consilia ab oratoribus: & diligens exerci
 15 ratio requiritur, ut subito & cōuenienter cum opus erit accom
 modentur. Quamobrem illud teneatur nullum narrandi genus
 esse quod non sit aut simplex aut munitum rationibus, aut ita
 explicatum, ut gestio rei quasi cerni putetur. Quæ uero narra
 tur, aut rem esse aut causam rei, aut de ipsa re consilium. Rerum
 duplex genus est, aut, n. facta sunt quæ fieri uel decuit, uel con
 20 tra quæ sunt uetita: aut non facta, quæ facere oportuit. Vtrunq;
 suas habet annexas causas, applicatq; consilia. His quatuor
 corpus narrationis crescit atq; condensatur. quidam addunt a
 gendi modum, qui si admittitur ad tertium genus adhibetur,
 fit enim res eo illustrior. Sed comprehendit potest sub consilio.
 25 Ad hanc bipartitam distributionem tertia diuisio addēda est,
 qua partimur narrationū formas, in probabilem apertam suauem,
 nam breuitatis illa species aptæ orationis ancilla est. Oīa
 hæc tum in tota narratione tum in singulis membris confide
 rantur. Sed ὁ ἰσχυρὸς καὶ ἡ σαφὴς ἀεὶ ἀξιοῦσθαι æquabiliter in omnibus
 fusa esse debet, Suauitas sæpe breuiter interponitur, aliquan
 do

do retinetur in omnibus. Quanquam enim semper tedium
 fugiendum est, tamen fit non semper ut delectatio conquisita
 esse uideatur. Suauitatem habet ille locus, nam neq; parum fa-
 cetus scurra Sex. Neuius, neq; inhumanus preco est unquam
 existimatus; & ille, Tum iste uir optimus, uereor ne se derideri
 putet; quod iterum iam dico optimus. In hoc probabilitas est
 captata: Quintius porro istum facere posse uidebat, debere in-
 telligebat, mentiri, quia causa cur mentiretur non erat, non pu-
 tabat: quasi domi nummos haberet ita Scapulis constituit se
 daturū. Dilucida oratio in uniuersis spectatur magis quam in
 singulis, acquiriturq; rerum ordine & uerborum compositio-
 ne. Sed querat aliquis quò illæ declamationes referendæ sint,
 qua ex re intelligi facile potuit nullum officium esse tam san-
 ctum atq; solenne, quod non avaricia comminueret atq; uiola-
 re soleat &c. Affectus ipsi Frossi etiam illi uehementes suauit-
 atem adferunt. Hoc ab Aristotele in Rhetoricis est indica-
 tum, notum enim tibi locum esse credo libro secundo Rheto-
 ricorum, *διὸ καὶ τὸ ὀρίξειν τὸ ἔδον, ὅσων ὁμηροῦ ἐπίκειναι ποδὶ
 θυμῷ, ὡς τὸ πολὺ γλυκίων μέλιτος κατὰ λαίβομαλίοιο, addit etiam,
 καὶ γὰρ ταῖς πλεοναῖς ἐπιθυμίαις ἀπολαθεῖ τις ἔδον, illud quoq;
 adiungit καὶ γὰρ τοῖς πένθεισι καὶ θελύοις ἐγγίνεται τις ἔδον.* Ea
 causa est quam obrem ille breues declinatiunculae in narrando
 ad mouendos animos fiant. Dum enim irascuntur auditores,
 dum sperant, dum metuunt, libenter auscultant, de illis rebus
 narranti, quæ res eos motus adferunt. Nunc id quod post ex-
 positionem huiusce causæ est, quid nam sit, & cuiusmodi tra-
 ctationem huiusce causæ est, obseruemus. Excursus illi qui à Græcis
 utiles esse, in arte ostenditur, tum quemadmodum post rem
 probatam, sic post narratam etiam magnas frequenter com-
 moditates

moditates habere, etiam illas quæ sunt prolixiores. Sed post narrationem sæpe eadem propè est digressionum methodus, cum exordiorum ratione, nam & *ἀνασσι* habent & *διὰ βολῶν* & *λύσει τῶν ἀντιθέσεων*, & ut post exordium *προκατάσσι* est narrationis, sic ante confirmationem, post illam de cursione factam quoddam debet esse ueluti uestibulum antequam ad partitionem causæ ueniatur, quæ probationis est tanquam caput, ad quod omnia quæ dicentur sunt referenda: ut in hac excursionem Commendatio enim est, cum ait, Iudicium esse C. Aquili non de re pecuniaria, sed de fama fortunisque P. Quintij uides. Illic criminatio, Illud etiam rescribitur, quod hesternum die fecerunt, ut te in ius adducerent, ut nobis tempus quam diu diceremus præstitueres. Refutatio duplex est, aut eorum quæ constat esse obiecta, aut eorum quæ ab ipso prouidentur oratore, hoc certum erat, Queritur priore patre no causam defendente nunquam perorari potuisse, illud ante prospectum, Nec illud mihi arrogabo, me posse commodius causam demonstrare, quam antea demonstrata sit. *προκατάσσι* uero cum illa sit declinatione ad aduersarium, Faciam quod te sæpe animaduerti facere Hortensi, totam causam meam dictionem certas in partes diuidam, qui locus etiam urbanitate non caret, illud ita enim consuetudinem Hortensij in diuidendo. Sequitur igitur partitio tripartita. Cum uero omnis partitio ad certam aliquam propositionem accommodetur, utranq; hoc in loco coniunxit, Negamus te bona P. Quintij Sexte Neui possidisse ex edicto Prætoris, Propositio hæc est confirmationis, uerum quoniam illa uarie probatur, & quia unius conclusionis argumenta plura esse possunt, ut traditur in Dialecticis, eò partitio additur, quæ confirmationem intra certos terminos tenet, Ostendam primum causam non fuisse, cur à Prætoribus postulares

stulares &c. Sed in hac causa repetita est partitio, quæ causa est
 quæ ἀξίωσι interposuit: non. n. dissimulat Cice, diligentiam, quam
 tunc potuit adhibere. Consideratis autem in partitione atque
 tota προκατασκευῇ, illis quæ in arte præcepta sunt, proximum est
 ut ad confirmationem descendatur, quæ sæpe varijs nititur pro-
 bationibus. Nam cum hic summa quæstio proposita sit, nega-
 muste bona P. Quintij ex edicto Prætoris possedisse, ad eam
 confirmandam tria adferuntur, Non enim fuit causa cur postu-
 lares, non potuisti ex edicto possidere, non possedisti. & hæc
 ipsa variè comprobari solent. Nam ad confirmandum non fu-
 ille causam cur postulet, duas adiungit rationes, quæ nõ debue-
 rit aliquid P. Quintius, quæ uadimonium non deseruerit, quæ
 duo ad coniecturæ capita pertinent. Enumerat Hermogenes
 decem quibus omnis coniectura iudiciorum stabilitur, ἡξα-
 γραφῶν, ἐλέγχων ἀπαίτησιμ, βόλησιμ, δύναμιμ, τὰ ἀπὸ ἀρχῆς ἀ-
 ρχὴ τέλος, ἀντίληψιμ, μετάληψιμ, μετάθεσιμ αἰτίας, πιδανῶ ἀπο-
 λογίαν, κοινῶ ποιότητα. Sæpe enim fit ut actionis ratio a no-
 bis recusetur, quale est, Inique fit me qui caput alterius defen-
 dam priore loco causam dicere, & si testes sint, si quæstiones ha-
 bitæ, magis constat de facto. Voluntatis etiam significatio, atque
 agendi facultas multum ad probandum ualent, quæ ipsa duo
 ex loci, temporis, causarum, personarumque complexu stabiliun-
 tur. Illa enim sunt τὰ ἀπὸ ἀρχῆς ἀρχὴ τέλος, quæ cum rebus sunt
 coniuncta, multum etiam ad debilitandam criminationem ad-
 uersarij adfert, posse recta ratione defendere, ea quæ tanquam
 propriæ rei notæ proferuntur ab accusatore, & in hac defensio-
 ne illa μετάληψις uehemens est, nõ recte postulasti ut bona P.
 Quintij possideres: & si rectè id facere potuisses, tamen non de-
 cebat amici socij propinqui bona postulare, qui locus quæ ad
 mouendū multum est accommodatus, θεός & κοινῶ ποιότησι, est
 L ij illu-

illustratus, non rarò etiam causam aliã præteximus quàm eam
 quæ ab aduersarijs adfertur, quod genus μεταθεσις ἀτίας Her-
 mog. uocat, ut Tribunos appellauimus, nō quod pati iudicio
 recusauerimus, sed ut contra iniquitatem Prætoris fieret inter-
 cessio, coniunguntur etiam capita, ut hîc, eum magistratū ap-
 pellamus, q̄ more & instituto auxiliij causa est institutus. Quid
 uerò sit *πιδανή ἀπολογία*, facile intelligitur, Est enim uehemēs
 defensio, ut q̄ in publicum prodij, nō temeritatis argumentū,
 sed innocentia est, quòd sepelij non id celandi causa, sed pieta-
 10 te motus sepelij insepultum. Verum hic obseruandum est, neq̄
 in omnem causam omnia incidere capita, neq̄ omnia in confir-
 mationem seuocari. Tota enim illa conuestio *παραγραφική* est
 in exordio, quod priore loco causam dicat: sæpe etiam testibus
 destituimur, sæpe facultatem nobis fuisse certum est, quare diffi-
 15 mulare artis est, & uoluntatem tantum proferre. Sed quærat for-
 tassî aliquis, quomodo illa quæ Græci *κεφάλαια* uocant, diffe-
 rant ab argumentorum locis: ut hoc intelligatur, uidebimur est
 discrimen quod est inter *ζητήματα, εἰσσεις, κεφάλαια, κρίσεις*. Sæ-
 pe fit ut unum idemq̄ factum uarijs modis probetur, itaq̄ ua-
 20 ria sæpe existunt *ζητήματα*, hoc est, quæstiones. Sed quæstionē
 uocamus propriè eam, quæ prima est, atq̄ statum complecti-
 tur: ut hîc quæstio est, an Neuius possederit bona P. Quintij
 ex edicto Prætoris, id est, an rectè possederit, unde status con-
 ficitur qualitatis, ergo in eodem loco & quæstio est, & indica-
 25 tur status, qui suos habet proprios locos, qui uocantur capita,
 ad quæ illæ *κρίσεις* siue argumenta ex locis eruta referantur. Va-
 ga enim sunt sepe numero argumenta, nisi ad certum caput di-
 rigantur, & id caput ineptum est, si non ad statum accommo-
 detur eum qui est præcipuus. Quemadmodū enim apud Dia-
 lecticos in conficiendis *προσυνλογισμοῖς τὰ ἀσύνεπτα* uitan-
 da

da sunt, ex quibus syllogismus neq; unus neq; compositus fieri potest: sic etiam Oratori cauendum est, ne quid aduocetur a questione alienū. & ut in *προσυλλογισμοῖς* non omnia possunt intertexi media, sic etiam neq; in quoduis caput quauis incidunt argumenta. Itaq; ut apud Dialecticos media syllogismis, syllogismi propositis adaptantur: sic oratoriæ illæ probationes ad sua capita, & hæc ad status atq; questiones sunt annectenda. Debet enim horum omnium mutuus esse contextus. Verum illud etiam est notandum, ut apud Dialecticos ex eodem aliquando rerum ordine egredi ad proximos licet, ut rem unam definiamus, sic etiam ad unius status confirmationem aduocari quoq; ex reliquis auxilia. Non enim solum ita definimus hominem, ut sit animal mentem habens, sed etiam quod disputat, quod canit, quod rideat, quæ rerum sunt accidentium. Neq; tantum inde probamus iure cæsum esse, quod fuerit ciuis malus, uerum etiam quod insidiator, ad cuius probationem coniecturæ loci adhibentur. Sæpe eiusdem loci sunt & questio & defensio. ut an iure sit cæsus, hic quale sit factum spectatur, accedit defensio, quia ciuis fuit malus, quia ciuem malum licet occidere, quæ eiusdem est generis. Sæpe sunt hæc duo dissimilia. ut, non possedit ex edicto. hic uidetur an aliquo certo iure possederit, additur ratio quæ coniectura munitur. nã non fuit causa cur postularet. Sed cum horum ratio constet, uideamus nunc quomodo quæstionis propositionem Cicero in hac causa confirmet. Est enim unica quæstio, sed tripartita defensio. Nam id circo ex edicto Prætoris non possedit, quia non fuit causa cur postularet, quia Quintius in uerbis edicti non comprehenditur, quia non omnia possedit. Ac notandum est, in partiendo summa genera conquirenda esse, ut breuis sit distributio. Formæ enim fusiores, quam genera, diuisionem habent. hoc est

quod Cicero dicit generibus illustrare. Ante perorationem enim singulatim uaria enumerat, quæ antea confirmauit, sed hæc ipsa tripartitio proposuit. Nam ut non singula commemorem, etiam illa uaga sunt, quia nihil debuit, quia uadimonium non deseruit, quia non latitauit, Quia non exilij causa solum uertit, quia ad domum quam Romæ Quintius habuit non aspirauit, quia seruos complures non possedit, quia in prædia priuata Quintij non uenit, negamus ex edicto Prætoris possedisse. *Septem illæ coarctari ad tria membra debuerunt. Postquam enim*

neq; debuit, neq; uadimonium deseruit, non fuit causa cur postulare. quæ est prima pars partitionis. & quoniam nec latitauit, nec solum uertit exilij causa, non potuit possidere ex edicto: hoc alterum membrum est, tertium inde cõficitur, cum domum Romæ non attigerit, cum seruos complures non possederit, cum non uenerit ad priuata prædia, constat non possedisse, propterea q̄ bonorum possessio spectatur in uniuersis. Ac cū primis illud etiam repetendum est, oẽm probandi rationem tribus rebus cõtineri, quã partitionem Aristoteles tradidit, tñ prius à Platone uerum obscurius & non uno in loco explicite est tradita. Aristoteles aut̄ clare omniũ argumentorũ quæ ab oratoris arte inueniuntur tria statuit genera. Vnum est eorũ quæ sunt ὅτι ἔστιν ἢ ὅτι τὸ λέγονται. altere ὅτι ἔστι τὸν ἀκροατῶν διατίθησθαι. tertium ὅτι τῷ λόγῳ, ἢ τὸ δὲ κενύσαι ἢ φαίνεσθαι δὲ κενύσαι. Hinc illa Antonij apud Ciceronem diuisio mutuata est, qua distribuit oratoris officium in rationem cõciliandi, docendi, mouendi. Multum enim ad mouendum ualet significatio pudoris, liberalitatis, æquitatis in Oratore. & plus habent ipsæ probationes in docendo ponderis, si ita rem intelligat auditor, ut etiam eius cognitione turbetur, incitetur, flectatur. Ergo illæ quasi turbatrices sententiæ, & illæ cõciliatrices, doctricibus succurrunt, maximè

māmque adferunt opem ad uictoriam. Atque hæc causa est quod
 in confirmatione interpositum est illud caput, & locus com-
 munis, de immanitate proscribendi bona hominis propinqui.
 quæ non tam ad docendum ibi, quam ad conturbandum iudi-
 cem sunt commemorata. Omitto hoc in loco prudens notatio-
 nem locorum, e quibus argumenta singula exuta sunt. esset em̄
 proluxa illa indicatio, itaque magistrorum atque puerorum com-
 mittenda industria est. Quamobrem ad perorationem perga-
 mus, cuius præceptio & breuis est & aperta, sed parui fructus
 nisi accedat exercitatio. Quid, n. aliud habent Rhetorum libri
 quæ constare eam ex enumeratione, & amplificatione? In enumera-
 tione uero illud præcipitur, tum ut circūductiones, atque cōuer-
 siones ille, quas Græci *πεδιόδους* uocant, longæ atque turbatæ ui-
 dent, quod facile apparet uel intuenti; tum ut firmamentorum, hoc
 est, capitū fiat frequentatio. Amplificatio plus uirium habet, in
 qua tum uerborum tum sententiarum uis est ponderanda. In utrisque
 enim delectus habendus est. Nam uerba congruenda sunt graui-
 na, sonantia. Grauitas estimat significatione, ut horrere uehemen-
 tius dicere quæ uereri aut metuere; sonus syllabarum mora atque longi-
 tudine, sonantius, n. est *ptimesco* quæ *ptimeo*, tamen in deflectio-
 ne sunt paria. Itaque cum significandi uerba sint, tamen sono discre-
 pant. Plena sunt quæ utrumque habent, ut horribile plenius est quæ
 miserum. Verum hæc tripartita uerborum uis uariam comoderationem
 habet, quæ fit aut iunctura, ut opes fortunisque, macula turpissi-
 mæque ignominia, uita horrida atque arida; aut nouitate, ut *quæstus*
 pro querela ut horribile; aut comutatione siue cognominatioe, ut
 petulantia pro petulante, cupiditas pro cupido, sic luxuries, licentia, sic
 rusticana atque inculta parsimonia, quod ponitur pro illo, rusticus in-
 cultus & parcus; aut delectu non uulgarum, quæ etiam in translatis ad-
 hiberet, ut acta decursaque aras; aut ipsa translatione, ut telum pro cri-
 minatione

minatione, iugulare pro accusare, medicinam facere pro proprio quod est respondere. Hæc omnia deinde aut referuntur, aut iterantur, aut duplicantur, aut ascendunt gradatim, ut miserum, acerbum, calamitosum, funestum, indignum, luctuosum, horribile. Sed hic ascensus aut cōiunctè fit, aut fit seorsim. Verum de ornamentis uerborum atq; sententiarum non hoc in loco constituimus aliquid præcipere, igitur ad rerum genus de quo secundo loco tractatur, cum instituitur doctrina amplificandi. Hic enim tum delectus tum tractatio est applicanda,

10 delectus debet esse magnarum rerum, ut miserum est exturbari omnibus fortunis, miserius est iniuria; acerbum est ab aliquo circumueniri, acerbius à propinquo, & illa sententia, quo minus quæ existimatio P. Quintium usq; ad senectutem perduxit, eadem usq; ad rogum prosequatur. Aestimatur rerum gra-

11 uitas tum natura, tum usu. Tractatio rerum atq; sententiarum continetur conglobatione definitionum, frequentatione *ἰσομερίων* & *ἰγυμερίων*, comparatione contrariorum, pugnantium, dissimilium, demonstratione causarum, effectorum, euentuum, accommodatione celeri exemplorū & similitudinum,

20 *προσωποποιία*, de quibus omnibus præcipitur in ornamentis orationis. Sed non omnis peroratio omnia hæc admittit. In hoc epilogo & comparationes sunt rerum, ut, Ea res enim nunc in discrimen uersatur, utrum ne possit se cōtra luxuriam ac licentiam, rusticana illa atq; inculta parsimonia defendere. an defor-

21 mata atq; ornamentis omnibus spoliata, nuda cupiditati petulantiaq; addicatur. & significationes euentuum, ut miserum est exturbari fortunis omnibus, item effectorum, ut, multis uebreuis comparatio ibi est, qui relicta bonorum uirorum disciplina, & questum & sumptum Gallonij sequi maluerunt: atq; etiam

perpolluntur sententiæ: uia ratiôq; tractandi sententias, uer-
 ba, uerbôrum conformationes, membra, compositio, clausu-
 la, numerus. Hæc oratio si cum omnibus conferas grauitatem
 habet, si cum cæteris orationibus quæ sunt Ciceronis, grauita-
 5 tem quidem ipsa suam retinebit, sed non ita, ut sit uehemētior
 aut Rosciana, aut Miloniana. Veruntamen etiã cæteris omni-
 bus est illustrata, nihil. n. immundum inest, nihil obscurus, nihil
 deformatum, nihil ineptū, neq; celeritas sententijs, neq; ampli-
 20 tudo cum opus est, deest, nihil quod aut à rerum aut morū ge-
 nere sit alienum. Verba usitata, lecta, significantia, propria, con-
 seruatio temporis, casuū, generis, numerorū, cōtinuationes aptæ
 & ad recordandum & ad intelligendum, non dilaceratē senten-
 tiæ, non ambigues, non confusus ordo, non asper uerborū neq;
 25 hiulcus concursus, summa lux in proponendo singula, in diui-
 dendo multiplicia, in transeundo ad insequentia, quæ puritatis
 atq; claritatis sunt præcepta. Iam ornate orationis doctrina tam-
 late patet, ut & hæc & cæterorum omnium cōmunia præcepta
 multo maxima ex parte complectat, quæ si omnia hic explican-
 30 da forēt, esset nimis angusta huius operis partitio. Præterea nō
 obscura est de ornamentis doctrina, & in exercitatione nostris
 moribus propè omnis dicendi scientia est amissa. Itaq; necessa-
 rium magis esset, ad eundem adhortari adolescentes, quàm de
 elocutionis genere aliquid certius tradere. Propè enim uulga-
 35 tum est, ornatum omnem esse aut in deligendo, aut in collocan-
 do, aut in conformando. Delectus sit aut in proprijs, aut trans-
 latis, aut factis. Collocatio ita adhibetur, ut & ipsa consecutio,
 concursusq; precedentium insequentiumq; tum syllabarum,
 tum dictionum sic coagmentatus, lenis, æquabiliter fluens, &
 modum quendam formamq; habeat, hoc est, uerborum conti-
 nuacionem

huationem, conclusionemque consequatur numerosam. Con-
 formatio duplex est, orationis & sententiarum. Atque his tribus
 continetur omnis dicendi scientiæ suppellex. Sed illa electio
 primum in proprijs applicatur, ubi & auriū iudicium est con-
 suetudo sermonis latini est consulenda, quædam etiam pro-
 pria quidem sunt, sed peruetusta, quæ à priore genere ita differ-
 runt, quod illa conquirenda sint, & ponenda sapius, hæc uero
 modice accersenda & conuenienter & decore. Cum proprijs
 destituimur proximus locus est translatis, deinde factis. In trans-
 latis enim minus periculi est, si à rebus notis atque perceptis ali-
 quo sensu sint sumptæ. nouatio ut etiam illa uerborum uetu-
 stas modum, uenustatem, decentiamque retineat. A proprijs in-
 cepit Cicero, quarum alteram C. Aquili uere or, alteram me-
 tuo, deinde transit ad translata, eloquentia Q. Hortensij ne me
 dicendo impediatur non nihil commoueor, post ad facta, gratia
 Sex. Neuij ne P. Quintio noceat, id uero non mediocriter per-
 timesco. Vereri enim recte in rebus magnis honestisque accom-
 modatur, ut apud Græcos est *αἰδ' εἶδαι*, & *αἰχ' ὑπέδαι*. metue-
 re uero in periculis, ut apud illos etiam *ὄ τ' οἰς βλαβερῶς καὶ
 φοβερίως ὁ φοβέσθαι*. iam commoueor quis non uidet nati-
 uum non esse, sed destitutione proprij usurpatum? Est enim
 illud sciendum maiorem laborem esse in comportandis, dele-
 gendisque translatis, quam in faciendis atque inueniendis. Ut
 enim propria, sic etiam translata uetustatem habent, quemad-
 modum & facta. Neque enim Cicero primus dixit perti-
 mesco, quod tamen à timeo aliqua ætate est deriuatum. Hic
 etiam eius commonefaciendi sunt adolescentes, nam à pau-
 cis obseruatur, ut cum eadem res sapius significanda est, non
 statim à grauissimis principium faciamus, sed humilio-
 ra præponantur, ut uereor, quod causæ efficientis est uoca-

bulum, nempe uerecundiæ, & cōmoueor quod est effecti, effe-
 cta uero ortaq; de causis magis animorū sensus mouent, quam
 illa unde sunt profecta. Hinc enim omnes illæ poetarum atq;
 oratorum amplificatiōnes. Itaq; proprium est uereor, sed signi-
 ficantius commoueor, quemadmodum utroq; grauius est hor-
 rere, quo in peroratione utitur. Eadem ratio seruata est in alte-
 ra parte, primum moueor, deinde pertimesco, neq; id simplex
 est, sed coniunctum, nō mediocriter pertimesco, at paulo post
 dicit, summo timore hominem afficit, & postremo loco in ue-
 100 stibulo causæ collocauit, cum tot tantisq; difficultatibus affe-
 ctus atq; afflictus. In collocaione quam *συνδίνλω* Hermoge-
 nes nominat, tria sunt spectanda, *συνδίνλω*, *αὐτὰ πᾶσις* *ἡγεῖται*
ἡμῶν. In *συνδίνλω*, hoc est, consecutione uidendum est, ut coitus
 170 literarum sit iunctus, non hiulus, concinnus atq; illuminatus
 orationis luminibus, non fœdus neq; neglectus, æquabilis le-
 nisq; non horridus & asper, & ad grauitatem & ad suauitatem
 accommodatus, hæc sunt enim consecutionum uirtutes. Nur-
 merus oratorius est, modus formæq; temporum talis, ut à uersu
 200 cantuq; discrepet. Verum hoc discriminis inter numerum &
 Harmoniam, quod numerus ex breui & longa fit syllaba; har-
 monia uero ex acuta & graui uoce, fitq; sæpe ut duo uersus ut
 mero non differant, tamen dissimiles sint harmonia, fit etiam ut
 harmoniam eandem habeant, diuersumq; numerum. Hi enim
 270 duo, Tityre tu patulę recubās sub tegmine fagi, & Sic canibus
 catulos similes, sic matribus hœdos, pedes eisdem habent, at in
 primo diuersus est syllabarum pressus, at hīc, Syluestrem tenui
 musam meditaris auena, pedes dispares habet, & concentio-
 nem non discrepantem à posteriori. Numerus etiam duobus
 modis æstimatur, nam aut toto genere differt, ut pentameter
 in elegeis ab illo qui est in Sapphicis, aut unius generis inter se
 distona

diffona est forma, ut ipsi inter se heroici, & inter Sapphicos illa conclusio adonij carminis, à præcurrētibus est distinctus. Claula uero illæ siue conclusiones quas Græci ἀναπύσεις uocāt, membrorum extrema sunt, sed in conuersionum fine potissimum iudicantur. Verum numerus grauitatem suauitatemq; ex compositione atq; uerborum interpunctis consequitur, & plenus est in periodo, quæ aut duorum mēbrorum est, aut trium, aut quatuor, quem numerum cum aut superat aut non attingit, nomen amittit. Nam illa μονόκωλος compositio cuius meminit Aristoteles cum conuersionem non habet, hoc est, ut Hermog. nominat ἀπόδοσις, non eo nomine digna est, & illa continuatio complurium membrorum, ex ipsa consecutionis forma nomē mutat, ut uel πνεῦμα uocet, si absolutæ sententiæ perfectæq; coniungantur sine conuersione, aut si habeant conuersionem, tamen aliquando propter moram τάσις, aliquando propter celeritatem κατὰφορὰ nominantur. Pedum uarietatem illam propè infinitam in numeris faciendis proponere, illi qui se exercere uolet nō laudo. Crassus libro tertio de Oratore principijs conuersionum, aut etiam membrorum dat heros, hoc est, dactylum, spondæum, & anapæstum, pæana priorem, creticum: conclusionibus, choreos & heroes aut alternos & pæana posteriorem & creticum. In Oratore quem ad Brutum scripsit, addit dochimum, nominat etiam dichoreum, præter lambum & spondæum, uerum continentur in superioribus. Crassus uero lambum non nominat, propterea fortasse quod eundem frequētē cum Trocheo repudiavit Aristoteles, qui tantum heroum, & pæana utrunq; oratori reliquit. Grauis igitur & iucunda fit oratio consecutione, conclusione & numero, ut in hac conuersione, Quæ res in ciuitate duræ plurimum possunt, hæc contra nos ambæ faciunt in hoc tempore, summa

gratia, & eloquentia. Coagmentatio enim uerborum seruata
 est, in consecutione, quod animaduertitur, si transponantur. fie-
 ret enim hiulca, & cum periodus sit ῥίκαωλθ , primum membrum
 cretico & spondeo concluditur, alterum cretico & dactylo, ter-
 tium cretico & iambo, quæ recipit in Oratore. His igitur duor-
 bus, compositione dico, & clausularum interpunctis, numerus
 extitit oratorius. Illud etiam compositionis est, quod tertium
 illud membrum non in medio positum est, quod fieri poterat,
 sed seruatum ad extremum, ut eius uerba & syllabarum multi-
 tudine, & numeri uenustate, & grauitate significandi aures ue-
 hementius & animum ferirent. Est quoque illud concinnum &
 artificiosum, quod ἰσοκελῆς sit, & quod illud impar membrum
 ad finem sit collocatum, ne ipsa concinnitas capta esse uidea-
 tur. Illa uelocior est, sed tamē compositione ualde suauis. Quæ
 quò plura sunt C. Aquili, eò te & hos qui tibi in consilio ad-
 sunt, meliori mente nostra uerba audire oportebit, ut multis in
 commodis ueritas debilitata, tandem equitate talium uirorum
 recreetur: cita compositio est non syllabarum uelocitate, sed cō-
 nexione non tam uerborum, quàm sententiarum, & concinna
 est propter eiusdē literæ syllabæque crebram repetitionem, quæ
 est in his ti, te, te, te, tis, tas, tata, tan, tate, ta, tur. Conclusio etiam
 ipsa Dichoreo præclare confidit. Verum hæc de delectu & con-
 iunctione uerborum, nō enim licet omnia persequi, restat con-
 formatio quam χηματισμὸν uocant Græci, eaque bipartita. Nā
 aut uerborum orationisque, aut rerum siue sententiarum, color
 quidam & quasi habitus adhibetur, sic enim illud Græcum uer-
 bum Cicero explicauit. Verū quoniam harum explanatio uar-
 ria est, & in libris de ratione latine loquendi eam perfectius tra-
 ditam emittemus, in hoc libro est prætereunda, & tantum uni-
 uersiusque dicendi formæ proprii sunt enumerandi colores. In
 illo

illo igitur puro & aperto genere sunt, expositio sententiæ no-
 stra, ordo, partitio, propositio, transitus ad aliud, iteratio pro-
 positi, digestio, continuatio, omnia illa, quæ à Græcis κατασα-
 τικά καὶ ἀνατυπῶντα τὰ μέλλοντα ῥηθῆσθεῖν καὶ τὰ συμπληρω-
 τικά nominant, & circumscriptio, & reuocatio eiusdem uerbi, 5
 & repetitio, & ad propositum subiecta ratio, & in distributis
 supposita ratio. Amplæ orationis sunt commoratio una in re,
 illustris explanatio, ab re non longa digressio, reditus ad rem
 aptus & concinnus, iteratio propositi, ueritatis superlatio, di- 10
 stributio, morum & uitæ imitatio, personarum ficta inductio, 10
 descriptio, contentio, commendatio, uox libera & effrenatio.
 iracundia, obiurgatio, promissio, deprecatio, obsecratio, pur-
 gatio, conciliatio, læsio, optatio, execratio, uerbi geminatio, im-
 mutatio, progressio, reuocatio, interruptio, similiter desinen- 15
 tia, similiter cadentia, paria paribus relata, inter se similia, gra- 15
 datio, conuersio, uerborum concinna transgressio, contrarium
 dissolutum, exclamatio, dinumeratio, imago. Ad illud dicendi
 genus uelox pertinet, præcisio, significatio ad plus quam dix- 20
 ris intelligendum, breuitas distincte concisa, rogatio, percun- 20
 ctatio, interpellatio, disputatio, dissolutum, partitiones breues
 & definitæ: In probabile incidunt extenuatio, rationis apta con-
 clusio, dissimulatio, præmunitio, reiectio in alium, communi-
 catio, morum & uitæ imitatio, similitudo, exemplum, anteo- 25
 cupatio, promissio, declinatio breuiuscula à proposito, purga- 25
 tio, conciliatio, imminutio, in distributis supposita ratio, per-
 missio, sibi ipsi responsio. Aptum uero illud est, in quo hæc om-
 nia modice & cum decoro adhibentur, & mores personarum
 aut imitatio, aut oratione exprimentur, cuius loci propria est
 illa morum imitatio, quam etiam superioribus attribuimus.
 At de obseruatione præceptorum, in qua memoriæ quoque re-
 renoua-

nouationem comprehendendo, hactenus. Sed memoria nō solum
 est præceptorum, nam & scriptarum est, & cogitarum & le-
 ctarum rerum. Sed priusquam de cogitandi scribendiq; ratio-
 ne præcipiamus, aliquid etiam de imitatione est tradendum. Est
 5 autem imitatio optimarum rerum, ad quas se excellentes natu-
 ræ pleræq; omnes solēt applicare. Omnia autem imitari possu-
 mus, naturam aliorum non possumus, sed eorum actiones, con-
 silia, facta, scripta dictaq; sunt annotanda, quæ ex illorum natu-
 ra profecta, nostram possunt erudire. Sed nos nunc de imitatio-
 10 ne eorum loquimur, quæ in aliorum oratione scriptoq; appa-
 rent. Sunt autem hæc, τὰ ἀπλά, τὰ συμπεπλεγμένα, τὰ προσω-
 κληθέντα, αἱ βουλαὶ, τὰ πλάσα, τὰ χύματα, αἱ μέθοδοι, οἱ ῥυθ-
 μοί. Nam ut ante dixi aliquando simplex rerum tractatio est,
 ubi nudæ sententiæ absq; ulla animorum per motione profe-
 15 runtur, aliquando affectus applicantur. nuda sunt, Sponsonem
 facere maluit, fecit, te iudicem C. Aquili sumpsit, ex sponso e-
 git. at ista motus animorum coniunctos habent, Miserum est
 exturbari fortunis omnibus, miserius iniuria, acerbum est ab
 aliquo circumueniri, acerbius à propinquo, calamitosum est
 20 bonis euerti, calamitosius cum dedecore, funestum est à forti
 atq; honesto uiro iugulari, funestius ab eo cuius uox in præco-
 nio quæstum præstitit. Ea coniunxit rebus quæ ad misericor-
 diam, & odium & indignationem impellunt. Hæc facultas
 tanta est Frossi, ut absq; ea eloquens nihil efficere possit, eaq; aut
 25 excellat cæteris, aut cum optimis Oratoribus comparetur.
 De hac ratione primus Aristoteles certa uia & ratione scri-
 psit, & post Aristotelem apud Latinos Cicero. Verum ante
 utrunq; apud Platonem Socrates multis in locis ostendit indi-
 gnum esse Sophistarum nomine, qui eam doctrinam non per-
 cepit, qua traditur quibus rebus moueantur homines, & qui, &

& aduersus quos moueri soleāt. Et ut cætera omittam, in Phæ-
 dro ita Socrates inquit, επειδὴ λόγος δύναμις τυγχάνει ψυχᾶ-
 γωγία ὅσα, τὸν μέλλοντα ῥητορικὸν ἐσεῖδ' ἀνάγκη εἰδέναι, ψυχὴ
 ὅσα εἰδὴ ἔχει, ὅστις ἔμ τόσα καὶ τόσα, καὶ ὅσα ἐπὶ τῶν ὅσων, ὅθεν οἱ μὲν
 ὅσοι, οἱ δὲ τοιοῦτοι γίνονται. τούτων ἡ ὄρω διηρημένων, λόγων αὖ
 τόσα καὶ τόσα ὅστις εἰδὴ. κινῶν δὲ ἕκαστον. οἱ μὲν ἔμ τοιοῦτοι ὑπὸ
 τῶν κινῶν λόγων. ἅλα τῶν δὲ τῶν αἰτίων εἰς τὰ τοιαῦτα ἀπειθεῖς,
 οἱ δὲ τοιοῦτοι ἅλα τὰδε δυναπειθεῖς. Hanc rationē secutus Aristo-
 teles utilissimā de his necessariamq; doctrinam edidit. Sunt au-
 tem hæc motiones animorum, ira, lenitas, amor, odium, metus, 10
 confidentia, pudor, impudentia, gratia, non gratia, misericor-
 dia, indignatio, inuidia, æmulatio. Sed videndum est quam ra-
 tionem sequantur Oratores, & poætæ, historici, in animis aut
 inflammandis, aut sedandis. Vt enim affectuum diuersæ 15
 species sunt, sic etiam orationes ipsæ necesse est inter se dissimi-
 les sint, quibus illi motus excitantur. Sed tamen omnium una
 methodus est, eaq; tripartita, qui scilicet & quibus & ob quæ
 homines irascantur, inuideant, faueant. Etiam illud fateor, esse
 communes quasdam rationes tractandorum affectuum ut illa 20
 quæ fit cōparatione. in qua illud sæpe seruandū est, ut quæ pars
 amplificanda sit, ea ponatur prima, atq; reuocetur postremo. ut
 apud Verg: pastor ille Melibœus in amplificandis fortunis a-
 mici, Tityre tu patulæ recubans sub tegmine fagi, Syluestrem
 tenui musam meditaris auena. Duobus uersibus eius felicitate 25
 tem proposuit, addit suam cōditionem, Nos patriæ fines & dul-
 cia linquimus arua, Nos patriam fugimus, redit ad priora, tu
 Tityre lentus in umbra, Formosam resonare doces Amarylli-
 da syluas. Aliquādo etiam æquabiliter progreditur, ut, Eares
 nunc in discrimine uersatur, utrum ne possit se cōtra luxuriam
 ac licentiam rusticana illa atq; inculta parsimonia defendere,

an deformata atq; ornamentis omnibus spoliata nuda cupiditati petulantiaq; addicatur. Aliquando duplicatur comparatio & conferuntur res quatuor, ut illa in exordio in qua se cum Hortensio, & Quintium cum Neuis componit. Sæpe etiam sine comparatione fit commemoratio earum rerum, quæ mouere possunt, qualis est Coridonis rustici apud Vergil. & illa Didonis oratio,

Quis nouus hic nostris successit sedibus hospes?

Quem sese ore ferens, quem forti pectore & armis.

40 Credo equidem nec uana fides genus esse Deorum.

Degeneres animos timor arguit, heus quibus ille

lactatus fatis, quæ bella exhausta canebat. Vterq; recenset,

quæ amorem sui creare possunt. Sed si omnia pertractare pro-

positum esset Frossi, oporteret nouam operis distributionem

25 instituire, hæc autem eo posui, ut uno atq; altero exemplo inci-

tem eos, qui hæc fortassis aliquando sunt lecturi. Itaq; *συμπε-*

πλεγμένα illa uoco, quæ non solum docent sententias, uerum

etiam quæ mouent, quæ turbant, quorum tractationes atq; ex-

30 politiones arte sunt comprehensæ, obseruari tamen & ad imi-

tandum proponi possunt. Proxima sunt illa assumpta, sic enim

Græcorum *προσλήψεις* interpretari possumus, quorum obser-

uatio eam uim habet, ut cum aliquam sententiam nude propo-

sitam cernimus, si eam postea ornamentis uideamus illustratâ,

35 consideremus qua ratione id sit factum. aut contra: sæpe enim

fit, ut posteriora contractiora atq; nudiora sint quàm illa quæ

præcesserunt. In principio Cicero breuiter iudices sui officij cõ-

monefacit, Quæ quo plura sunt C. Aquili, eò re & hos qui u-

bi in consilio adsunt, meliore mente nostra uerba audire oport-

tebit, ut multis incommodis ueritas debilitata, tandem æquita-

te talium uirorum recreetur. Quamquam neq; hæc simplex sit,

nam

nam ad propositum ratio est assumpta, sed tamen illa extrema
 postulatio copiosior est, in qua plura accersuntur, quæ antea
 sunt commemorata. Cum tot tantisque difficultatibus affectus
 atque afflictus in tuam C. Aquili fidem, ueritatem, misericor-
 diamque confugerit, hæc generalis est complexio: adiungitur,
 cum adhuc ei propter uim aduersariorum non ius par, non a-
 gendi potestas eadem, non magistratus æquus reperiri potue-
 rit: clauditur hæc enumeratio rursus generatim, cum ei summa
 per iniuriam, omnia inimica atque infesta fuerint: hæcenus cau-
 sas applicauit, sequitur obtestatio, te C. Aquili uosque qui in cõ
 filio adestis orat atque obsecrat, ut multis iniurijs iactatam atque a-
 gitatam æquitatem in hoc tandem loco consistere & confirma-
 ri patiamini. Sed illa prior cõmonitio appositione contrarij est
 amplificata, Quod si tu iudex nullo presidio fuisse uidebere cõ-
 tra uim & gratiam solitudini atque inopiæ &c. In oratione quam
 pro Sex. Roscio Amerino Cicerò habuit, illa sententia nuda est,
 incredibile est mortem oblatam esse patri à filio, sed quo orna-
 tu illam post illustrat? magna est uis humanitatis, multum ua-
 let communio sanguinis, reclamitat istiusmodi suspicionibus
 ipsa natura, portentum atque monstrum certissimum est. hæc
 omnia quid aliud significat quàm illud quod ante dixit? incre-
 dibile est, esse aliquem humana specie & figura, qui tantum im-
 manitate bestias uicerit, ut propter quos hanc suauissimam lucem
 aspexerit, eos indignissime luce priuarit, cum etiam feras inter
 se partus atque educatio & natura ipsa conciliet. Hermogenes
 aliquot genera προσληπτικῶν γημάτων enumerat ἀπαιθμι-
 σιν, κατὰ προτίμωσιν, καὶ καθ' ὑπόθεσιν, πλαγιασμόν, καὶ ἐπιβί-
 χον ἐκ τοῦ πᾶσσωπτικῶ, τὰς ὑποθέσεις, καὶ καθ' ὑπόθεσιν. Inter
 res uero quæ assumuntur, recenset genus cum formis, infinitum
 cum finito, totum cum parte, indicatum, genus rei, locum, perso-

N ij nam,

nam, tempus, modum, causam. Sed non hæc sola sunt, uerum
 maiorem hæc res requirit institutionem. Ego uero hæc ideo
 tracto, ut uideant cadere in imitationem. Vides apud Vergi-
 lium principium Aeneidos, Arma uirumq; cano, totū ex Ho-
 5 merico illo esse deriuatum, αἰδέρα μοι γένεπε μῦσα πολὺ βοῶν,
 quorum alter Aeneam, alter Vlyfsem non nominat, sed ita de-
 scribit, ut qui uis intelligat, quem uterq; uelit, atqui id totum est
 προσληπτικόν.

Verum infelix imitatio omnis est, nisi consilia eius, cuius nos
 10 similes esse uolumus annotetur: absq; eo enim quid doceat ani-
 maduerti non potest. Sed neq; res ex consiliorum consideratio-
 ne solum proponendæ sunt, sed ipsa etiam intuēda consilia. Ci-
 cero in libris de Oratore Aristotelis præcepta sequitur, sed in
 ratione disceptandi, in ipsorū personarum genere, tum multa Pla-
 15 tonis, tum Phædrū maxime & Gorgiam uidetur proposuisse.
 Primæ enim disputationi Sceuola interest, duabus insequenti-
 bus non introducitur. Huius rei consiliū ipse Cicero in epi-
 stola quadam ad T. Pomponium Atticum his uerbis explicat:

Quod in his oratorijs libris quos laudas personam desideras
 20 Sceuolæ, non eam temere dimouit: sed feci idem quod in politica
 Deus ille noster Plato. Cū in Piræum Socrates uenisset ad Ce-
 phalum locupletem & festiuū senem, quoad primus sermo ille
 haberetur, adest in disputando senex, deinde cum ipse quoq;
 commodissime locutus esset, ad rem diuinam dicit se uelle di-
 25 scedere, neq; postea reuertitur. Credo Platoneim uix putasse sa-
 tis consonum fore: si hominem id ætatis in tam longo sermone
 diutius detinisset. Multo ego satius hîc mihi cauendum puta-
 ui in Sceuola, qui & ætate & ualetudine ea, qua esse memini-
 sti, & ijs honoribus, ut uix satis decorum uideretur, eum plures
 dies esse in Crassi Tusculano. Et erat primi libri sermo non alie-
 nus

nus à Scæuolæ studijs, reliqui libri τεχνολογίαν habent, ut scis,
 huic ioculatoriæ disputationi, senem illum, ut noras, interesse
 sanè nolui. Vides Frossi consiliū, uides cōfessam rationem,
 nos cum eiusmodi nostris adolescentulis indicamus, putant ho- 5
 mines, non maxime periti rerum, à nobis ista fingi, autorem ue-
 ro nihil tale cogitasse, cum tamē aut in alijs locis idem ipse con-
 fiteatur, aut idem propē in omnibus retineat. Nihil putandum
 est temere factum esse, quod concinnitatem & elegantiam ha-
 bet, quodq; ab optimis naturis est profectum. Sed rerum non
 una imitatio est, altera enim latet, qualis est in libro primo illa 10
 Scæuolæ abitio: altera aperta est, ut eodem in libro sub platano
 ille confessus. At illa in primo libro quercus Mariana, etiam
 ex eodem Phædro est detracta, id quod apparet ex raptu Ori-
 thiæ, uerum dissimulata est æmulatio. Sapenumero etiam re- 15
 rum cōtrariarum est imitatio, ut in Gorgia Socrates, & in Phæ-
 dro Oratoribus omnia detrahīt, at Crassus in illa disputatione
 infinitam immensamq; materiam tribuit eloquentiæ. Gorgias
 in se esse profiteretur, quæ Crassus à se remouet, & arrogat Ora-
 tori. Hæc dissimiliū rerum imitatio significari uidetur ini- 20
 tio sermonis, cōsidentur enim sub platano: sed Crassus puluinos
 poposcit, quos Socrates cum Phædro non habuit. Plato etiam
 Gorgiæ, atq; cæteris Sophistis ornamenta dicendi concedit, at
 sapientiam aufert. In Crasso autem Cicero & humanitatem, &
 grauitatem, & orationis copiam ostendit. Hæc de consiliorum 25
 notatione. sequitur fictio rerum, quæ felicius adhibetur cum
 quemadmodum ea usi sint homines in dicendo perfecti intelle-
 xerimus. Sed alia poetarum est, alia uero oratorum, Poetica ue-
 ro sunt,

Extinctum Nymphæ crudeli funere Daphnim

Flebant, uos coryli testes & flumina nymphis:

N iij

Cum

Cum complexa sui corpus miserabile nati,
Atq; deos atq; astra uocat crudelia mater.

Totus ille locus fictione est politus, & aperte falsa que dicuntur à Mopso, sed apud Menalcam dicit, qui iisdem ornamentis delectatur, neq; minus felix est in eodem artificio, sed in contraria re,

Candidus inuersum miratur limen Olympi,
Sub pedibusq; uidet nubes & sydera Daphnes.

Eandem rationem hic inrelata, quam alter in tristi est secutus, sed utriusq; uia commenticia est, & ad delectationem comparata. Oratorem ita fingere oportet, ut mendacij nulla appareat significatio, ut uel ad excusandum faciat quod dicitur, ut Quintius porro istum posse facere uidebat, debere intelligebat: mentiri quia causa cur mentiretur non erat, non putabat: uel ad criminandum, ut qui hunc in summas angustias adductum putaret, ut eum suis conditionibus in ipso articulo temporis astringeret, assem sese negat daturum, tam uerisimile uideatur, ut quasi cognitum, exploratum, confessumq; uideatur. Non hæc oratores ex reis cognoscunt, sed de suo addunt: uerum ita ut rei causa atq; ueritas patiat. Sed alia præterea multæ causæ sunt, quæ obrem fictis utendum sit. Etiam illa commenticia sunt, in quibus tacitas cogitationes aduersariorum quasi ab eorum ore accipimus, quæ ratio multum ualet ad hominum mores exprimendos: eiusmodi illud est, Quid ad hæc Neuius? Ridet scilicet nostram amentiam, qui in uita sua rationem summi officij desideremus, & instituta honorum uirorum requiramus. Quid mihi, inquit, cum ista summa sanctimonia ac diligentia? Viderint inquit ista officia uiri boni. de me ista considerent, non quid habeant, sed quibus rebus inuenerim querant, & quemadmodum natus, & quo pacto educatus sim. me-

mini

mini tectus est de scurra, multo facilius diuitem quam patrem
 familias fieri posse. Vide quod neq; stultissimus neq; impuden-
 tissimus de sese confiteretur, hoc tamen oratione quasi extor-
 quetur: sed tamen quia incredibile uidetur, solent occupatum
 culæ addi, ut eodem in loco: hæc ille si uerbis non audet, re qui- 5
 dem palam loquitur. Quanquam hæc etiam ad Methodos, sed
 quia ficta sunt, ad hunc locum proprie spectant. Nunc de figu-
 ris agamus, quæ quoniam aliam præceptionem habent, aliam
 uero tractationem, etiam cum obseruatæ sunt ab Oratore in
 re serua adhibita, imitationem adiuuant. In arte enim nudi illi 10
 atq; simplices colores proponuntur, in scribendo uariam tra-
 ctationem, & inter se multiplicem mixtionem habent. Nam ut
 de una illa dicam, in qua paria paribus referuntur, & similia si-
 milibus, & contraria contrarijs: in arte unum aliquod adiungi 15
 tur exemplum, at Oratores non unam rationem tenent. Hic cõ-
 traria contrarijs redduntur, Plus huius inopia possit ad miseri-
 cordiam, quam illius opes ad crudelitatem. Hic paria paribus,
 Nõ ab homine alieno, neq; ab aliquo calumniatore, atq; im-
 probo, sed ab Equite Romano, propinquo & necessario suo, tri 20
 bus enim propositis tria subiecta respondent. Hic oia tria simul
 miscentur, Etenim si ueritate amicitia, fide societas, pietate pro-
 pinquitas colitur: necesse est is qui amicum, socium, affinem,
 fama ac fortunis spoliare conatus est, uanum se & perfidiosum
 & impium esse fateatur. Vna circunductione trium membro- 25
 rum omnia complexus est, paria, similia, cõtraria. Principium
 enim periodi multa incisa unico membro continet, præcurren-
 tium & consequentium rerum, & propè par est rerum multi-
 tudine duobus insequentibus. Alterum membrum ubi con-
 uersio incipit similia habet, nempe illa quæ uocantur aut *σύζυ-
 γα*, aut *συνώνυμα*, amicum, socium, affinem, quæ similia sunt a-
 micicia,

micicia, societati, propinquitati. Tertium contraria adfert con-
 sequentium, ut uanus, perfidus, impius, quæ opponuntur pie-
 tati, fidei, ueritati. Hæc cum annotata in aliquo præstanti scri-
 ptore sunt, facilius imitando exprimuntur, quàm à nobis inue-
 5 niri possunt. Quare suadeo ut in eiusmodi propositis exem-
 plis adolescentes exerceantur. Nos antea tale aliquid secuti su-
 mus, ubi de natura egimus, sed tamē aliquid commutauimus,
 quod tum fieri debet, cum res aut requirit aut permittit. Ere-
 20 nim si officium caritate, diligentia commendatione, approba-
 tio existimatione, copia exemplis bonorum gignitur, necesse
 est in ea Repub. neq; inofficiosos, neq; negligentes, neq; repu-
 gnantes, neq; paucos esse qui exacuuntur ad res præclaras, si be-
 neuolentiā, si laudationes, si autoritates, si exempla non desint.
 Sed qua ratione unum *χρῆμα* multiplici ratione informetur, &
 15 quomodo omnes figuræ inter se misceantur, plenius in libris
 de ratione scribendi loquendiq; latine doctrinam instituiimus.
 Varia enim hæc præceptio est, & integram aliquam separa-
 tamq; à cæteris suscepti operis partem requirit. Nunc de Me-
 20 thodis, quas Hermogenes copiosius quàm cæteri, quorum qui
 nos. Crassus indicat tantum, uerum non explanat exemplis,
 deinde methodos conformationibus miscet, quemadmodum
 etiam nos paulo ante, sed cum de imitatione præcipitur, seor-
 25 sim sunt collocandæ. Neq; iam de tripartita illa ratione loqui-
 mur, qua artes & disciplina traduntur. Sunt enim illæ *ἐπιστη-
 μοιικαὶ ἢ τεχνικαὶ μέθοδοι* ut *ἀνάλυσις*, ut *σύνθεσις* siue *συστα-
 σις*, ut *διακρίσις*, quæ aut ad genus aut ad definitionem rei solet
 adhiberi, quanq; etiā hinc maxima uis ad amplificandum accer-
 situr. Verū de illis loquimur, quæ singulis tum quæstionibus,
 tum conuersionibus, tum sententijs applicatur, ut narratio sim-
 plex

plex absq̄ assumptione, ut digestio reprehensionis & confir-
 mationis, significatio rerum aut obscura aut aperta, adiunctio,
 interpositio, cōmoratio, separatio, ordinis cōseruatio, eiusdem
 commutatio siue inuersio, declinatio, præteritio, affectuum si-
 gnificatio quæ sit oratiōe, ut optare, iurare, admirari, irasci, Græ-
 cihæc uocāt ἀφίγησιμ ἀνδρ προσλήψεως, τάξιμ τῶν ἀντιθέσεων κ̄
 ἄνοιαν, ἐπισημαίνειμ μουσικῶς κ̄ ἀπ̄θακαλύπτως, ἐπισύναξιμ,
 ἐπιεβολῶν, ἐπιμονῶν, διάκοξιμ, σῶξιμ τῶν τάξιμ, ἀναστρέφειμ τῶν
 τάξιμ, ἀποπροφῶν, δὲ χῶν, ὄρκου, θαύμασμον, ὄργῶν. Horum obser-
 uatio tantam uim habet, ut præceptis tradi non exacte possint, 10
 neq̄ inueniri nisi ab optima natura, notari tamen in alijs à me-
 diocri ingenio possint. ἐπισύναξιμ appositionem uoco, quæ
 dignitatem rebus addit, & uitia tollit in compositione. In Tu-
 sculanis questionibus Cic. hac utitur conuersione, Et cum om-
 nium artium quæ ad rectam uiam pertinerent, ratio & discipli- 15
 na studio sapientiæ, quæ philosophia dicitur, contineretur, hoc
 mihi latinis literis illustrandum putauī: hæc continuatio quia
 μεσῆς est, atq̄ subito desinit, quod uitium est in oratione, emen-
 datur id ἐπισυνάξιμ quæ contrariam circūductionem habet, 20
 breui scilicet principio, & conuersione longiore, ut, non quia
 philosophia Græcis & literis & dictionibus percipi non pos-
 sit, sed meum semper iudicium fuit, omnia nostros aut inue-
 nisse per se sapientius quàm Græcos, aut accepta ab illis fecisse
 meliora, quæ quidem digna statuissent, in quibus elaborarent: 25
 hac ratione ex coniunctione utriusq̄ æquabilis facta est com-
 positio, & sublaturum uitium & comparata dignitas. Eius etiam
 generis illa est, Itaq̄ te hoc obsecrat C. Aquili, ut quam existi-
 mationem, quam honestatē in iudicium tuum prope acta iam
 atate decursa q̄ attulit, eam liceat ei secum ex hoc loco auferre.
 unico membro clauditur, itaq̄ annectitur, ne is, de cuius offi-
 cio

cio nemo unquam dubitauit, sexagesimo deniq; anno dedeco-
 re macula turpissimâq; ignominia notetur. *Επιμονή* uoco, cū
 in uno loco multa uerba sententiâq; multâ consumuntur, ad
 amplificandum, ad mouendum acrius animorum sensus. Sed
 5 præter alia illud etiam in hac obseruandum est, quod qui artifi-
 ciose scribunt, retinent membrorum æquabilitatem, ut in illa
 exaggeratione, Illico ne ad Pretorem ire conuenit, continuo ne
 uerum fuit postulare, ut ex edicto bona possidere liceret, ad-
 hæc extrema & inimicissima iura tam cupide decurrebas, ut ti-
 10 bi nihil in posterum quod grauius atq; crudelius facere posses
 reseruares? tres sententiæ sunt unius rei, sequuntur tres alia, id
 quod ex uerborum distinctione intelligitur, nam quid homini
 potest turpius, quid uero miserius aut acerbius usuenire?
 quod tantum euenire dedecus? quæ tanta calamitas inueniri
 15 potest? insequitur etiam tripartita comparatio, cuius pars ex-
 trema tria habet, Cuius uero bona uenierunt, cuius non mo-
 do illa amplissima fortunæ, sed etiam uictus uestitûsq; necessa-
 rius sub præcone cum dedecore subiectus est. Etiam illa con-
 clusio est trium partium, Ergo hercule cuius bona ex edicto
 20 possidentur &c. Utilis est hæc ratio, ut ne infinita ars sit, neue
 memoria incerta fluctuet. Est enim illud in primis uidendum,
 ut cum fieri potest certus retineatur in omnibus numerus. Et
 ut in partiendo sic etiam in eloquendo terna sunt ceteris gratio-
 ra. Sed aliquando necessitas bina, aut etiam quaterna, & am-
 25 plius parit. In hac oratione terna plerunq; retinet, aliquando
 in binis consistit, raro hos terminos excedit. Habet hæc res tam
 tam uim, ut sine ea magna pars artificij uioletur. Ac facile ex
 istis intelligitur quæ ratio sit uestigandi atq; assignandi ceteras
 methodos, quas quia explanare hic non potui, satis esse duxi
 quoquo modo enumerare. Restat numerus in imitando, de
 quo

quo ante dictum est, sed annotandum est in eo quem imitamur, quam ille uicissitudinem habeat & quomodo collocetur, & in quibus rebus applicari soleat. Iam igitur ad ea accedamus quæ in exercitatione restant, satis enim multa de imitando præcepimus. Commentationem etiam diximus in exercendo adhibendam esse, & stilum & declamationem. Commentationem uoco, cum proposito à magistro argumento, spaciòq; cogitandi discipulis concessio, singuli deinde ad magistrum reuertunt, & quod meditati sunt pronunciant. Cū uero illud sit scribendo, & scriptæ rei ex ipsa charta sit emendatio, id stilum nominant, atq; hæc duo uiam ad declamandum patefaciunt, quæ tum meditatione tum scriptione perficitur. Materia horum est, aut latina græce, aut græca latine conuersa. Poetarum enim astrictos uersus dissoluere, aut eadem lingua optimū aliquem scriptorem alijs uerbis interpretari, non fructuosum est, nisi tandem comparata orationis copia, & confirmato iudicio. Citius concedam, ut cum deterioribus contendant, & detracto illo sædo habitu, ornatum illis afferant. Sed in uertendo scripta linguæ alienæ, uitanda est seruitus nihil commutandi. Translationes enim permultæ tales sunt, ut in alio sermone sint quotidianæ, in alio non recipiantur. & formæ sententiæ eiusmodi sunt, ut si maneant, barbaria sub stilum irrepant, neq; eadem compositio, idem numerus, eadem membrorum consecutio potest sæpe conseruari, quare non eadem reponenda, sed paria & similia & peræq; bona atq; illa fuerunt quæ sunt mutata. Percurramus iam Frossi prope omnia quæ sunt exercitationis, etiam de arte aliqua diximus, reliquū igitur est, ut ad huius libri finem properemus, & ad nouem illa redeamus, & quoniam de natura diximus, & de educatione puerili, & subtili ratione artis, & de memoria breuiter quæ dixi arte maxime stabiliri, quædā etiam

& sermone quotidiano: quatuor adhuc reliqua sunt, lectio scilicet & philosophiæ cognitio, & memoria & studiorum continuatio, de quibus pauca sunt hoc in loco præcipienda. Sed priusquam ad lectionem scriptorum uagam, & celerem ueniamur, prius præcepta dicendi cognoscenda sunt, & diligentissime ille explicandus intelligendusque qui ad imitandum proponi debet. Sed hic inuidiosa illa quæstio oritur, quisnam potissimum sit legendus, quam nos in hac breuitate omittemus, saltem sententiam nostram explicabimus. Sic enim statuo in Cicerone & in Vergilio apud Latinos, apud Græcos in Demosthene atque Platone, & Homero ac Hesiodo puerilem institutionem esse inchoandam, hosque solos & ad intelligendum & ad imitandum proponendos esse, cæteros adiungendos prudenter, cum tempus est & res studiique requirunt. Qui aliter sentiunt, eos tolerandos existimarem, nisi magnam perniciem in literas im-
 portarent. Aut enim peruerse iudicando, aut stiorum scriptorum amore, ab optimis dehortantur, & acumen animi hebetant. Nam illud concedendum est, amississe nos eloquentiam, ideoque conquirendam esse illam apud ueteres, eosque qui inter
 hos præstant, nos si quam laudem scribendo retinere uolumus, eam utilitate rerum comparare debemus & ipsa dictione talem, ut pudorem cõseruemus, ut quam diu nostris meliora extant, ea nostris non postponamus, priuatim tamen quantum possumus aut superiores aut pares esse contendamus. In lectio-
 ne etiam illud obseruandum est, ut ad certos fines quæ leguntur referantur, ut similia conferantur, ut noua & ante non lecta notentur, ut confirmetur memoria congerendo, ut à melioribus & ad rem pertinentibus ordo progressusque fiat, ut ea in sermone usurpentur, quibus ornentur, ita ut permaneat natiuus & doctus. Verum aut non statim loquendum est, aut loquendum

dum cum optimis, quorum scripta legimus, audiuius expli-
 cari, habemusq; dissoluta. Sed illud continuo simul ac incipi-
 tur proponendum est, ei qui præstare uolet omnia, quæ ip-
 sum sapientiæ studium profitetur esse cognoscenda. Quare
 neq; differēda ultra sextum annum puerilis educatio est, neq;
 in artibus tradendis plura pertractanda sunt, quàm ea quæ ad
 eas intelligendas sunt necessaria: uitanda in his obscuritas, ui-
 tandæ questionēs aduersarię, quędam etiam differēda. Sed quo
 debeant artes ordine & qua ratione tradi, explicabimus in eo li-
 bro qui est de institutione studiorum, quem Scholarchis no-
 stris inchoatum informatumq; exhibui. Nunc illud solum ob-
 tinendum est, inanem esse linguę solutionem, & uerborū uolu-
 bilitatem absq; rerum cognitione, quæ cum recte atq; ordine
 instituitur per ætatem hominis, ab uno cōmode potest absol-
 ui. Vt hoc probaret uerū esse Cicero, cum uideret esse ad sum-
 mam laudem necessarium, tres illos præclaros de oratore libros
 edidit, & de eadem re cum in alijs locis, tum in oratore quē mi-
 sit ad Brutum, copiose disputat. Verū hoc est in hac re incom-
 modi, q; post maximos labores cū ad usum peruentum est, ne-
 gligantur plerunq; studia pristina, atq; omissa in negocijs non
 recolantur, non continuentur, neq; interuallo interiecto repe-
 tantur. Extremæ uires atq; maximæ usui comparantur, sed hic
 ipse non solum sustentatur, uerum etiam augetur cōfirmaturq;
 studiorum continuatione. Exposui breuiter Frossi optatissi-
 me quæ causæ sint amissę dicendi scientiæ, & quomodo eadem
 aliquando recuperari possit explicauit. Sed omnis ratio atq; uis
 in illa puerili educatione sita est, in qua summa magistrorum
 opus est diligentia, fide, prudentia, constantia, ad quę cum usus
 accedit, cum perpetuantur cum ætate studia, non potest non
 confici in optimis naturis quod spectamus, ut cū eloquentia sa-
 pientiæ

pientia quoque studium percolatur. Quamobrem uehementer
 literis gratulor de Senatus nostri beneuolentia, & liberalitate,
 qui quonia locum nobis amplissimum atque aptissimum concessit,
 quonia decreuit ex Rep. esse, ut coeant scholę, ut distinguatur
 7 ordinibus, ut ad singulas tribus magistri & gubernatores ad-
 iungantur, & quonia nostrorum ciuium liberis non desunt inge-
 niorum comoditates, si in illis uoluntas & amor, si in nobis & dili-
 gentia et fides & iudiciu fuerit, spero breui fore, ut ex hac Rep.
 eiusmodi prodeant, qui magnam uim ad erigendam iam inclina-
 20 tam religionem sunt allaturi. Nihil tam facile utciatur quam puero-
 rum & adolescentium indoles, quae saepenumero cum unam aliquam
 maculam suscepit, tota solet labefactari. Flexibiles eorum animi
 sunt in omnem partem, & quocumque inclinant eorum celeriter rapiunt,
 siue uoluptates spectent, siue uirtutes. Itaque praclare mihi de re-
 25 bus mortalium mereri uidentur, qui se adolescentiae informandae
 dedunt: cui labori tamen propria merces negatur nostra aeta-
 te nostrisque moribus, tamen maxime atque sanctissimae rei conscien-
 tiam parit. Tibi uero mi Frossi eo haec mitto, quod credam te unum
 esse cum paucis qui hoc tempore sapiant, qui literas ament, qui la-
 30 boranti religioni libenter consulunt, & quomodo consuli possit
 uident, in quibus si non id consequi possumus quod uolumus,
 tamen acquiescamus nostro desiderio, dum quod optamus, id
 eorum ambitione & sceleribus impeditur, qui illud ipsum ut
 tuerentur & amplificarent, sunt constituti. Spero etiam aliquan-
 35 do fore ut Deus piorum studiosorumque uirorum gemitus ex-
 audiat, ut illae ipsae lachrymae, quas literis, quas Ecclesiae, quas
 paci praestamus, tandem in eorum caput effusae appareant, quae
 ut suas cupiditates expleant, quid Deus, quid hominum necessi-
 tates requirant, nolunt animaduertere.

Argentorati, in ædibus Vuendelini Rihe-
lij. Anno M. D. XXXVIII.

Cum gratia & priuilegio Imperiali
ad Sexennium.

Quod manibus cubitum teneo, quod frenaq; dura,
Nil ultra licitum, sed uolo adesse modum.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

1891

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY